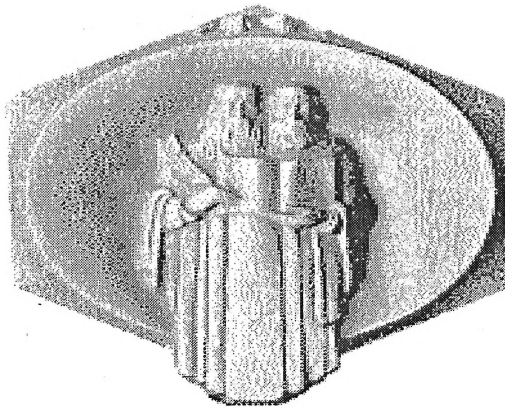

Универзитет "Св. Кирил и Методиј" - Скопје

Филозофски факултет

Последипломски студии по Менаџмент во образованието

**Планирање и организирање на компензирачки
воннаставни активности со деца од
маргиналините групи**

Магистерски труд

Ментор:

проф. д-р Марија Тофовиќ - Камилова

Кандидат:

Тања Василевска

Скопје, 2012

СОДРЖИНА:

Вовед-----	6
I ТЕОРЕТСКИ ПРИСТАП КОН ПРОБЛЕМОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ-----	8
1. Осврт на проблемот и основни поими-----	9
1.1. Образовните потреби на децата од маргиналните групи-----	13
1.2. Концепт за индивидуализација на наставата-----	15
1.3. Индивидуализација на наставата-----	17
1.4. Некои форми и модели на индивидуализација на наставата----	19
1.5. Следење и вреднување на напредокот на учениците-----	28
2. Програмска поставеност на наставата од почетното описмепување во првиот циклус од деветгодишно образование-----	30
3. Соработка со семејствата на децата од маргиналните групи-----	71
3.1. Соработката помеѓу семејството и училиштето-----	76
3.2. Форми на соработка-----	81
3.2.1. Алтернативни форми на соработка меѓу семејството и училиштето-----	83
3.2.2. Принципи на соработка меѓу семејството и училиштето-----	86
3.2.3. Неформална-волонтерска форма на соработка-----	88
4. Релевантни истражувања-----	92
II МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	
1. Предмет на истражување-----	101
2. Цел и карактер на истражувањето-----	102
3. Задачи на истражувањето-----	102
4. Хипотези-----	103
5. Варијабли на истражувањето-----	103
6. Методи, техники и инструменти на истражувањето-----	104
6.1. Методи-----	104
6.2. Техники-----	104

6.3. Инструменти-----	105
6.3.1. Опис на инструменти-----	106
6.3.2. Вид на истражување-----	108
7. Популација и примерок-----	108
8. Обработка на податоци-----	111
9. Организација и тек на истражувањето -----	112

III АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на степенот на познавањето на наставниот јазик во првиот циклус од деветгодишното основно образование кај децата од маргиналните групи -----	113
1.1. Анализа на добиените резултати од чек листа за испитување на степенот на познавањето на наставниот јазик во прво одделение од деветгодишно образование-----	114
1.2. Анализа на добиените резултати од чек листа за испитување на степенот на познавањето на наставниот јазик во второ одделение од деветгодишно образование-----	119
1.3. Анализа на добиените резултати од чек листа за испитување на степенот на познавањето на наставниот јазик во трето одделение од деветгодишно образование-----	123
2. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на степенот на разиеност на основните елементи на почетната писменост по македонски јазик кај децата од маргиналните групи во првиот циклус од деветгодишното основно образование-----	131
2.1. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на елементи од почетната писменост по македонски јазик кај децата од маргиналните групи во прво одделение-----	131

2.2. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на елементи од почетната писменост по македонски јазик кај децата од маргиналните групи во второ одделение-----	140
2.3. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на елементи од почетната писменост по македонски јазик кај децата од маргиналните групи во трето одделение-----	148
3. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на усвоеноста на елементи од математичката писменост кај децата од маргиналните групи во првиот циклус од деветгодишното основно образование-----	158
3.1. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на усвоеноста на елементи од математичката писменост кај децата од маргиналните групи во прво одделение-----	158
3.2. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на основните елементи на математичката писменост кај децата од маргиналните групи во второ одделение-----	165
3.3. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на основните елементи на математичката писменост кај децата од маргиналните групи во трето одделение-----	170
4. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на усвоеноста на елементи од запознавање на околината (функционална писменост) кај децата од маргиналните групи во првиот циклус од деветгодишното основно образование-----	182
4.1. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на усвоеноста на елементи од запознавање на околината кај децата од маргиналните групи во прво одделение-----	182
4.2. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на усвоеноста на елементи од запознавање на околината кај децата од маргиналните групи во второ одделение-----	192

4.3. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на усвоеноста на елементи од запознавање на околината кај децата од маргинаалните групи во трето одделение-----	202
5. Анализа на добиените податоци за испитување на ставовите на наставниците за нивните образовни потреби за работа со деца од маргинаалните групи-----	212
6. Заклучок-----	235
Литература-----	241
Прилози-----	246

Вовед

Врз процесот на интериоризација (процес на усвојување на поими, морални ставови, вредности и сл. од надворешниот свет со кој тие стануваат дел од човековата внатрешна природа, односно од човековата личност)¹ на образовните вредности, несомнено влијаат современите општествени промени. Тоа различно се рефлектира на образованието на децата од маргинаалните групи. Проблемот е сложен, особено поради културолошките и образовни вредности, социјалниот статус и образовното ниво на родителите на децата од маргинаалните групи. Во непосредна врска со можноста за надминување на образовниот хендикеп се прашањата кои се однесуваат за тоа какви се образовните потреби на децата од маргинаалните групи и кои се образовните акции кои ќе ги поддржат децата во нивниот образовен развој.

Основна истражувачка идеја е да се испита степенот на развиеност на јазичната писменост (која има примарно значење во однос на успешното совладување на програмските содржини), математичката и функционалната писменост за подобра образовна вклученост на децата од оваа популација како и изнаоѓање можни стратешки решенија кои треба да ја поддржат образовната инклузија на децата од маргинаалните групи.

Во одделенско-часовниот систем се поаѓа од тоа дека учениците со приближна возраст и знаење можат успешно да го совладуваат материјалот со приближно ист обем и тежина. Но, уште Едуард Клапард утврдил дека децата од иста возраст многу се разликуваат според интересот, мисловната моќ, вниманието, помнењето. Мисловните способности на поединците се граница до која во наставните барања може да се оди, но преку која не може да се премине. Затоа се поставува барањето не за еднаквост на образованието туку за еднаквост на образовните шанси.

Како реакција на недостатокот на класичната одделенско-часовна настава се јавила идејата за индивидуализирана настава, која укажува на потребата за диференцијација на содржините, облиците и методите на

¹ www.babylon.com/definition/интериоризација/Macedonian od 01.10.2012

работа, во процесот на реализација на воспитно-образовната работа, со цел максимално да се задоволат индивидуалните особености на секој ученик. За потребата од индивидуализација на наставата укажуваат и бројни научни истражувања од областа на психологијата и педагогијата, направени кон крајот на 19 и почетокот на 20 век. Индивидуализацијата на наставата е една од иновациите кои постојано ќе се богатаат по обем и по содржина.

Во воспитно-образовната работа неопходна е соработката меѓу семејството и училиштето. Таа е еден од условите со кои се искажува ефектот на воспитно-образовниот процес. Реализацијата на воспитно-образовната работа, покрај константната соработка, подразбира и :

- Заинтересираност на родителите за некој од облиците на соработка. Од тоа ќе зависи и самиот исход на соработката меѓу семејството и училиштето;

- Потребата да се зголемат и усовршат знаењата на родителите за самиот процес на развојот на децата, како децата учат и што секој родител очекува од своето дете. Секако, очекувањата не се исти и секој родител за своето дете посакува најдобро и се труди тоа да му го пружи, а сето тоа во склад со своите можности и можностите на самото дете.

Семејството е пример и модел за детето за усвојување на општествено-социјалните облици на однесување и изградување на основните црти на личноста. Училиштето е најважната општествена институција каде што тие облици се прошируваат и продлабочуваат. Од тука произлегува дека соработката меѓу семејството и училиштето е императив за успех и напредок. Соработката меѓу семејството и училиштето треба да започне од моментот кога детето станува ученик, посетител на образовната институција, а понатаму да се продлабочува и адекватно допринесува за реализација на воспитно-образовните задачи.

Успешната соработка меѓу училиштето и семејството зависи од комуникационата компетентност на двата субјекти, вклучувајќи ги и учениците како важни партнери во постигнувањето, одржувањето и унапредувањето на нивната кооперација.

I ТЕОРЕТСКИ ПРИСТАП КОН ПРОБЛЕМОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ

Образованието на деца од маргинализираните групи е посебен предизвик, бидејќи станува збор за деца со посебни потреби и со низок образовен старт, деца со кои според постојните стандарди е потешко да се работи.

Развивајќи се на маргините на организираното општествено живеење, во средина со посебни културолошки обележја, низок социјален статус и ниско образовно ниво, голем дел од децата, од маргиналните групи, остануваат надвор од образовниот систем, а оние што се вклучени во организираните форми на образовно дејствување, често пред време го напуштаат училиштето и во учењето не постигнуваат добри резултати. Наставата не може да се "крон" по мерката на детето, учениците треба да се "вклучат" во наставата.

Современата настава е флексибилна и отворена за потребите на децата, што е од особено значење за децата кои се на образовните маргини, бидејќи се излегува во пресрет на нивните потреби и се создава подобра основа за образовно вклучување.

Потребите на децата од маргиналните групи може да се оквалификува како потреба за образовна компензација, пред се на подготвеност за тргнување на училиште и обезбедување на постојан образовен надзор и поддршка, кои за оваа популација се образовни дефицити од примарно значење.

Од особено значење е децата да добиваат поддршка при усвојување на знаења и развивање на вештини кои имаат фундаментално значење, во однос на понатамошниот образовен развој. Степенот на развиеност на основните јазични вештини (како елементарна образовна потреба) е значаен индикатор за можноста за натамошно напредување на учениците. Без развиени способности за читање и пишување, учениците не можат да ги совладуваат програмските содржини, да усвојуваат нови знаења и да направат образовен прогрес.

Истражувачкиот интерес е фокусиран врз испитувањето на степенот на познавање на наставниот јазик, развиеноста на јазичните

вештини, како образовна потреба со примарно значење за образовниот развој на децата од маргиналните групи.

Испитани се и образовните потреби на наставниците што работат со деца од маргиналните групи во првиот циклус од деветгодишно образование, бидејќи наставниците како опсерватори и лидери во наставата, во услови на работа со деца што имаат своевиден образовен хендикеп и низок образовен старт, добиваат уште една значајна задача на образовни компензатори и поддржувачи на образовниот и личниот развој на децата.

1. Осврт на проблемот и основните поими

Интересот на ова истражување е свртен врз испитувањето на образовните потреби на децата од маргиналните групи во првиот циклус од деветгодишно образование и на наставниците кои што работат со нив. Поради својата природа, изборот на испитуваните образовни потреби, е направен од причина која се однесува на базичното, елементарно значење и кон можноста за секаков вид образовно напредување. Со ова истражување се испитани степенот на познавање на наставниот јазик, степенот на развиеност на основните јазични вештини (читање, пишување и познавање на правописот), испитување на основните елементи од математичката писменост (основни математички поими, релации, поим за множества), испитување на основните елементи од функционалната писменост (културни и хигиенски навикни, препознавање и именување на разлики, почитување и примена на сообраќајните правила).

Испитувањето на степенот на развиеноста на основните јазични вештини е со базично значење. Совладувањето на програмските содржини и постигнувањето на предвидените стандарди, не е можно ако се нема увид во степенот на совладаност на овие вештини кои се поврзани за почетокот на школувањето. Тој момент е решавачки во развојот на секое дете, а посебно за оние кои за прв пат се вклучуваат во организиран социјален живот. Тоа е период кога се поставуваат темелите на односот кон учењето како и односот кон училиштето, влијае и врз

социјализацијата, кон сликата што ученикот ја има за себе, мотивираноста, дружењето итн.

Редоследот на етапите во процесот за инклузија на децата од маргиналните групи во наставата, кои се компатибилни на потребите, се најнапред да се испитаат образовните потреби ; да се превземат образовни дејства за менување и приспособување кон образовните, културолошките и социјалните потреби на децата од маргиналните групи. Сето ова е добра основа за успешна инклузија на децата од маргиналните групи.

Маргинализирани деца се оние кои заради своите индивидуални или групни карактеристики не го добиваат своето основно образование. Маргинализирани се затоа што организацијата и изведувањето на наставата не ги опфаќа нивните интереси во планирањето на наставата или кога содржините на наставата не се според нивните интереси и потреби. Нискиот постигнат успех или незадоволителен успех е класичен показател за маргинализација.

Под инклузија се подразбира процес на учење и воспитување на деца кои имаат посебни потреби, заедно со деца кои ги немаат тие потреби. Тогаш, тие деца имаат еднакви можности во развојот на своите емоционални, социјални, психички, општествени и други способности.

Како значајна алка во тој синџир на промени се јавува наставникот. Тој има организаторска и лидерска функција при реализацијата на образовниот процес со деца од маргиналните групи. Образовната инклузија во својата основа ја има промената на наставата кон потребите на децата од маргиналните групи. Како интерактивен процес наставата не може да се менува, да се модификува и да ги надминува традиционалните граници, во кои потребите на децата се занемаруваат, а образовната компензирачка активност се остава на родителите (кои можат многу малку да сторат), ако не се менуваат и наставниците кои работат со деца од маргиналните групи. Така се испитуваат и образовните потреби на наставниците кои работат со деца од маргиналните групи

Фокусирањето врз основните образовни потреби на децата од маргиналните групи, не може да гарантира целосна инклузија, бидејќи тие се само еден дел од комплексот на потреби што секојдневно ги

чувствуваат овие деца, кои влијаат врз можноста за успешно образовно интегрирање.

Луис и Локед, (2006) анализирајќи го исклучувањето од образованието или образованието на девојчињата опишуваат четири степени на маргинализација:

- Најстрог вид на маргинализација е исклучување од образование поврзано со етнички базирано робување или друг геноцид. Како примери ги наведуваат Африканско-Американски (црнечки) робови во САД и Бразил или пак домородните народи во земјите на Американскиот континент. Строгото исклучување е поврзано со "исклучување" или "игнорирање" или "анатемизирање" на одредени групи како што се Далитите во Индија или Ромите во Европа;

- Поумерено исклучување има во форма на неформална дискриминација на маргинални групи, но најчесто е резултат на несовпаѓање на образовниот процес што се нуди и потребите и состојбите на учениците, на пример - образование на немајчин јазик;

- Најблаг вид на исклучување е поврзан со индивидуалните претпочитување на наставниците, на пример кога наставник ќе игнорира или занемарува ученици кои се припадници на малцинство или се од понизок социјален слој или пак заради родова припадност (девојчиња);

- Ранливи, кои ги испуштаат можностите за образование или кои заради експлоатираност, болест или други закани по здравјето или добриот развој, се попречени да напредуваат во образованието;

- Невидливи, кои "исчезнуваат од видот на семејството, заедницата, општеството, владите, донаторите, медиумите па дури и на други деца" (UNICEF 2005, стр 35) или

- Оние деца и младинци кои се присутни на помалку видливи како на пример девојчиња или раселени деца кои се изгубени во официјалните статистики.

Но, овие категории не се секогаш јасно издиференцирани, но и не мораат да бидат бидејќи има дечиња кои се уназадени од повеќе причини.

Деца и младинци можат да бидат маргинализирани според **она кои се** (пример припадници на малцинство), **каде се** (пример деца од рурални

области), што поседуваат или не поседуваат (пример сиромашни) или што им е потребно (пример деца со посебни потреби).

Покрај ваквите карактеристики, маргинализацијата може да се должи и на "динамични" карактеристики од типот на деца кои се принудени да заработуваат.

Маргинални деца и младинци се припадници на:

- Видливо ранливи групи: како деца уличари, деца во казнено-поправни домови, деца со ХИВ/СИДА, деца останати сираци заради HIV/AIDS , сираци, сиромашни, деца со променливо место на живеење, бездомници, деца или младинци со попреченост, бегалци, раселени лица, деца кои сексуално се искористувани, деца рано влезени во брак, деца - работници, деца жртви на трговија со луѓе, деца од вооружени конфликти, жртви на злоупотреба и насилство, деца кои го напуштиле образованието.....
- Можно ранливи групи: како девојчиња, деца и младинци од руралните области, јазични или етнички малцинства, имигранти, деца работници, сиромашни.

Зборот "маргинални" и "маргинализација" се употребува за да се опишат две групи:

- Деца и младинци кои што не добиваат или не добиле основно образование и
- Деца и младинци кои одат на училиште, но периферно ја следат наставата без да им се задоволат нивните специјални потреби.

Во втората група може да се вклучат деца кои учат на немајчин јазик или деца чии способности се минимализирани - намалени можности заради пол, етничка припадност, посебни потреби и други фактори како на пример: девојчиња кои не го завршуваат образованието поради културата.

Маргинализирани деца се оние кои заради своите индивидуални или групни карактеристики не го добиваат своето целосно основно образование. Маргинализирани се затоа што организацијата и изведувањето на наставата не ги опфаќа нивните образовни потреби, интереси во планирањето на наставата или кога содржините на наставата не е според нивните интереси и потреби. Можно е голем број на деца во одреден систем да бидат маргинализирани.

1.1. Образовните потреби на децата од маргиналните групи

Проучувањето на теоретските основи и на емпирискиот третман на проблемот, кој е во истражувачкиот интерес, не може да се стави надвор од контекстот на педагошката и општествената реалност, во која тој се јавува како рецидив и опстојува како одраз на сегашната состојба.

Во општествени рамки, евидентно е дека Ромите се уште имаат статус на маргинализирана група, која што не може да оствари некои основни права, пред сè правото на образование. И покрај тоа што децата, според важечките закони, се должни да посетуваат училиште, а основното образование е задолжително за сите, социјалниот статус на ромските семејства, нивното образовно ниво и културолошките обележја, ги намалуваат можностите за образовен развој на децата.²

Децата од маргиналните групи во многу мал процент се вклучени во организираното предучилишно образование, од причина што семејствата не можат да ја исполнат својата образовна улога. Од истите причини, при тргнување во училиште овие деца имаат лош образовен старт, а во текот на образованието добиваат и слаба образовна поддршка. Не е само прашање за тоа како тие во што поголем број да се запишуваат во училиште и да бидат редовни ученици. Суштинско е да се открие што им е потребно на децата од маргинализираните групи, како да се надмине стартниот образовен хендикеп и како да им се овозможи постојана поддршка во процесот на образовното развивање. Покрај тоа што успешното образование на децата од оваа популација мора да се потпира врз зајакнати образовни капацитети на семејствата, и училиштето е примарен образовен компензатор. Училиштето е тоа кое треба не само да образува, туку и да компензира. Не треба да се сфати како процес на намалување на образовните стандарди за децата од маргиналните групи, образовната компензација е процес на создавање оптимални услови, во

²Истражувајќи ја другоста: Аспекти на другоста од перспектива на одделни дисциплини во високото образование во Република Македонија, Проектен тим: Тофовиќ Камилова, М., Бараковска, А., и др. (2005), Проект: *Образовните потреби на децата Роми*, Скопје: Фондација Институт Отворено Општество-Македонија, стр. 55.

кои оваа група на деца полесно и со повисок степен на сигурност ќе ги постигнат образовните стандарди, и ќе остварат личен развој.

На почетокот на вклучувањето во образовниот систем компензацијата треба да биде најсилна, при процесот на усвојувањето на основните знаења и вештини, кои имаат примарно образовно значење. Компензацијата може да се спроведува на две нивоа:

- Како компензирачки активности во рамките на наставата каде постојано треба да се инсистира на спроведување на индивидуални форми на работа и работа во помали групи, како можност за кооперативно учење и социјализација, следење на напредокот и изготвување на компензирачки ситуациски курикулуми;

- Дополнителни воннаставни активности концентрирани врз повторување, вежбање и пишување на домашните задачи. Овој модел на компензација бара учениците подолго време да престојуваат во училиштето и да бидат под постојан надзор и грижа на возрасните.

Во услови на стекнување на основни знаења, како основна можност да се излезе во пресрет на овие образовни потреби, може да се користат два модела на компензација:

- Неколку месечно организирано подготвување на децата за тргнување на училиште;

- Развивање на посебни компензирачки курикулуми за настава во прво одделение.³

Образовните потреби се основа и предуслов за насочена компензација, образовен развој и постигнати стандарди. Ова е основа за успешна образовна инклузија на децата од маргиналните групи, нивна социјализација и активно вклучување во општествениот живот.

³ Исто како 1 стр. 56.

1.2. Концепт за индивидуализација на наставата

Потребата од индивидуализација на наставата, изразена како барање за запознавање на индивидуалните особености во развитокот на секој воспитаник и за сообразување на воспитно-образовната дејност во функција на нивно оптимално поттикнување и реализирање, се актуелизира во различни историски периоди и општествено-економски и научно-педагошки услови. Како теориски и практичен проблем се појавува и го привлекува општественото и стучно-научното внимание многу поодамна.⁴

Според историски податоци, одделни елементи на индивидуализацијата на наставата се осознавале и применувале уште во Антиката и Средновековието, при организирањето и реализирањето на индивидуалната настава, која што била применувана во воспитно-образовната работа. Овој вид на настава била наменета за децата на класата на робовладетелите, римските патриции и световните феудалци, во форма на домашни учители. Наставата имала индивидуален карактер и во училиштата каде се работело со поголем број ученици. Групите во кои се применувала индивидуализирана настава била хетерогена, составена од ученици со различна возраст и различни предзнаења.

Потребата од индивидуализација на наставата се афирмира во периодот кога, индивидуалната настава постепено се заменува со фронтално-одделенско-часовен систем на организација на наставата. Овој систем се развива и реализира во нови, поразвиени општествено-економски, културни, политички услови во кои се интензивираат активностите за ширење на мрежата на училишта, зголемување на бројот на ученици, воведување на задолжително основно школување, демократизирање на образованието и др.

Ј.А.Коменски кој е втемелувач на одделенско-предметниот-часовен систем, укажува за потребата на индивидуализиран приод кон учениците во услови на колективна наставна работа, како и на принципот на природосообразност.

⁴ Дамјановски, А., (1993), *Индивидуализација на наставата*, Скопје: Просветно дело, , стр.15.

Џон Лок, Жан Жак Русо, А.Песталоци, Ф.Дистервег, Ушински и други педагози ја истакнуваат потребата, во воспитно-образовната работа, да се запознава и почитува индивидуалната природа на секој ученик посебно.

Кон крајот на XIX и првата половина на XX век настапува нова етапа во развитокот на теоријата и практиката на индивидуализацијата на наставата. Одамна осознаената потреба од обезбедување на индивидуален приод кон секој ученик се проширува со бројни други компоненти и теориски се втемелува и издига во примарен принцип на воспитно-образовната работа во целина.⁵

Односот кон ученикот и неговата индивидуалност, Џон Дјуи го квалификува како составен дел во воспитно-образовната дејност. Во таа смисла тој пишува : "Во сегашно време започнува промена во образовната дејност која се состои од поместување центарот на гравитацијата. Таа промена е револуција, слична на револуцијата што ја предизвикал Коперник, кога астрономскиот центар бил преместен од Земјата на Сонцето. Во тој случај детето станува Сонце во чиј круг се вртат средствата на образованието: тоа е центар, во чиј круг тие се организираат".⁶

Значајно осмислување и развивање на идејата за индивидуализација на наставата, доживува во воспитно-образовниот систем на Швајцарија и Франција. Особено забележлив придонес и влијание дале Е. Клапаред, Ферриер, Р. Дотрап и др. Клапаред барал изградување на училиште кое ќе биде приспособено на потребите, интересите, способностите на секој ученик. Во ова училиште ќе се создадат услови во кои секој ученик ќе извлече максимална корист од воспитно-образовната работа. Според Клапаред, ова барање може да го задоволи видот на училиште што тој го нарекол "училиште по мера" - "единствено училиште кое е приспособено на менталитетот на секој поединец, кое е адаптирано на облиците на

⁵ Дамјановски, А., (1993), *Индивидуализација на наставата*, Скопје: Просветно дело, стр.22.

⁶ Дјуи, Дџ., (1935), *Škola i društvo*, Nova Gradiška, str.18.

духот, како што костумот по мера или чевлите по мера се одмерени според обликот на телото или нозете"⁷.

Во последните децении од XX век, акцент се става на активностите кои што се насочени кон афирмирање пов приод во програмирањето на воспитно-образовните содржини. Овој приод на динамичен и флексибилен начин излегува во пресрет на индивидуалните потреби на учениците.

Индивидуализацијата на наставата е динамична појава подложна на постојани промени, усовршувања, проширувања и можности за реализација.

1.3. Индивидуализација на наставата

Функцијата и втемелувањето на идејата за индивидуализација на наставата, покажува дека овој дидактички проблем не е статичен, туку е динамичен, кој во одредени услови различно се сфаќа и определува. Потребата од индивидуализација на наставата различно се толкува, од степен на потреба за индивидуален приод кон учениците во наставата, се издига до ниво на дидактички принцип.

Најголем број автори се согласуваат со воопштената констатација дека суштината на индивидуализацијата на наставата се состои, главно, во почитување на индивидуалитетот на секој ученик и во создавање соодветни наставни и други услови за негово оптимално и севкупно развивање.⁸

Според "Enciklopedijski riječnik pedagogije", "индивидуализацијата на наставата е нејзина диференцијација до мера да се задоволат индивидуалните разлики на секој ученик со оглед на неговите психофизички способности, интересното подрачје, темпото на работа, работното искуство, карактерните особини, можноста за усвојување знаења, начинот на реагирање и т.н. Со неа воедно се настојува да се

⁷ Klapared, E., (1929), *Škola po meri*, Beograd, str.39.

⁸ Дамјановски, А. (1993), *Индивидуализација на наставава*, Скопје: Просветно дело, стр.71.

запознаат и искористат сите потенцијални сили на ученикот со цел за развивање на тие потенцијални сили до максимум".⁹

За Петар Мандиќ " индивидуализираната настава содржи такво планирање, организирање и реализирање на наставната програма, на секојдневните лекции и на севкупната воспитно-образовна дејност која ги уважува интересирањата, потребите и можностите на секој ученик, максимално ги развива нивните сили и способности и обезбедува услови за творечко вклучување во наставните процеси".¹⁰

Индивидуализацијата на наставата, според Р. Ничковиќ треба да се сфати широко, не само како принцип, туку и како облик на организација на учењето и вид на настава. Индивидуализацијата според Ничковиќ, означува организирање на наставата така што секој ученик да учи според своите способности и можности (ритамот, дозирањето на содржините и начинот на работа).¹¹

Индивидуализацијата на наставата, констатира А.Дамјановски, е широк поим и во својата суштина и основа е дидактички принцип чија основна функција е да обезбеди наставни услови: за оптимален развој на севкупните психофизички потенцијали на секоја индивидуа; за поттикнување, пројавување и развивање на секој вид и степен на дарба и таленти кај одделни ученици и групи ученици; за напредување на сите категории ученици во согласност со нивните развојни можности, способности и афинитети; за неутрализирање на секој вид на наставен униформизам и нивелирање на знаењата и способностите кај учениците; за задоволување на посебните, индивидуалните потреби и интереси, и др.¹²

Основните карактеристики и потреби што треба да дојдат до израз во концепирањето, реализирањето и вреднувањето на наставата, во главно се:

- континуирано да се следат, проучуваат и почитуваат индивидуалностите на учениците;

⁹ Enciklopedijski riječnik pedagogije, (1963), Zagreb: Matica Hrvatska, str.327.

¹⁰ Mandić, P. (1972), *Inovacije u nastavi*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, str.44.

¹¹ Prodanović, T., Ničković, R. (1974), *Didaktika*, Beograd, str.401.

¹² Дамјановски, А. (1993), *Индивидуализација на наставата*, Скопје: Просветно дело, стр.76.

- задачите, содржините, формите, методите, материјалите на наставата да се приспособуваат спрема можностите, способностите и степенот на развиеност на одделни ученици;

- да се искористат сите можности на индивидуализирање на воспитно-образовните содржини, на флексибилното групирање на учениците, на следењето и вреднувањето на резултатите што учениците ги постигнуваат и др;

- персонализирање на наставниот процес, што во центарот го става ученикот и неговата непосредна активност, напредувањето се одвива по мерата на секој ученик посебно;

На детето треба да му се овозможи да учи на начин кој за него е најуспешен и со темпо кое најдобро му одговара. На еден ученик ќе му биде потребно повеќе време за усвојување на одредена содржина, а на друг ученик, за совладување на истата содржина ќе му треба многу помалку време. Поради тоа е потребно целите и задачите на наставата да се подредат според способностите на секој ученик поединечно.

1.4. Некои форми и модели на индивидуализација на наставата

Не постои некоја поопределена класификација на формите и моделите на индивидуализацијата на наставата, ниту се одредени критериуми за нивна поделба. Во суштина повеќе автори набројуваат одделни форми и модели на индивидуализација на наставата.

Во "Енциклопедијски ријечник педагогије" се наведува дека индивидуализацијата на наставата може да се изведува на повеќе начини, и тоа: со диференцирање на задачите според тежината, видот и начинот на решавање, како и со други форми на варирање на методската страна на наставата (примена на наставни ливчиња).¹³

Р.Ничковиќ согледува и набројува пошироки можности на индивидуализација на наставата:

- примена на наставни ливчиња;

¹³ Enciklopedijski riječnik pedagogije, (1963), Zagreb: Matica Hrvatska, str.328.

- задачи со различно ниво на тежина;
- елементи на индивидуализација во програмираната настава и наставата со помош на компјутери;
- индивидуализација на слободните и факултативните активности;
- индивидуализација во рамките на дополнителната и додатната настава;
- елементи на индивидуализација со помош на групната настава.¹⁴

Владимир Пољак констатира дека индивидуализацијата на наставата може најлесно да се остварува преку додатна, изборна и факултативна настава, преку индивидуална работа на учениците во редовната настава, особено ако задачите се диференцирани според индивидуалните разлики кај учениците, како и преку групна наставна работа и програмирана настава. Индивидуализираната настава, според него, најтешко се спроведува во фронталната наставна работа.¹⁵

Во рамките на единствените наставни програми во форма на диференцирање на наставните задачи и на наставните извори и материјали, се бараат одделни можности за индивидуализација на воспитно-образовните содржини.

Глен Хитерс (Glen Heathers) професор на Универзитетот во Питсбург, наведува шест начини на индивидуализација на содржините, кои овозможуваат наставата да се прилагоди на потребите, интересите и начините на учење на секој ученик:

а) Учениците можат да работат на разни задачи, со различна цел, во рамки на една поширока програма.

б) Учениците можат да се користат со различен материјал или апарати, работејќи на исти задачи и со иста цел. Една група ученици (или еден ученик) може дадената тема да ја проучува од учебник, за тоа време друга група може да чите изворни материјали во кои темата е разработена, третата група да слуша снимен материјал, четвртата група да гледа снимен материјал на истата тема. По овие активности се

¹⁴ Ničković, T., Prodanović, T., (1967), *Didaktika*, Beograd: Zavod za izdavanje udžbenike i nastavna sredstva, str.395.

¹⁵ Poljak, V., (1988), *Didaktika*, Zagreb: Školska knjiga, str.395.

организира заедничка дискусија се со цел да се дојде до размена на мислењето и заеднички ставови.

в) Дадената тема може да се проучува во различни ситуации. Додека едни ученици набљудуваат визуелно-звучни снимки, други учествуваат во дискусија со помала група ученици, трети работат во поголема група со наставникот, четврта група бара податоци во библиотеката. Секој ученик се определува за оној вид на активност која најмногу му одговара на неговиот интерес и способности.

г) Постои можност ученикот да се определи за активност со одреден наставник во текот на обработката на една тема или едно поголемо подрачје. Еден ученик може успешно да совлада одредено наставно подрачје во работа со еден наставник.

д) Различни методи и облици на работа можат различно да делуваат на квалитетот на знаењето на ученикот. Оваа настава им овозможува на учениците да стекнуваат знаења и да формираат способности во наставни услови со методи и облици на работа кои најдобро ги задоволуваат потребите и можностите на секој ученик, а воедно обезбедуваат подобар квалитет на нивната работа.

ѓ) Темпото на работа и времето кое е потребно за совладување на одредено градиво не се исти кај сите ученици. Индивидуализираната настава овозможува секој ученик да го совлада градивото со свое темпо и да ја заврши работата во временскиа рамка која ја диктираат неговите способности. Со ова се постигнува висок квалитет и трајност на знаењата, вештините и навиките.¹⁶

Според А. Дамјановски А.А.Хмура набројува повеќе видови на диференцирани задачи што можат да се реализираат во наставата што се изведува по единствени наставни програми, како што се:

- тиваријантни задачи што се разликуваат според степенот на нивната тежина - лесни, средни и тешки;

¹⁶ Glen Heathers, Digest of Talk Given at In-service Meeting of Ohio Department of Education, Columbus, June 14, 1968, strana 4-7.

- задачи што би биле заеднички за целиот клас или одделение (со лесна и средна тежина) и дополнителни задачи со зголемена тешкотија и сложеност;

- индивидуални диференцирани задачи;

- групни диференцирани задачи сообразени за одделни категории ученици;

- еднакви двоваријантни задачи со систем на дополнителни задачи за секоја варијанта;

- општи барања со укажување минимален и максимален број задачи и примери за задолжително совладување;

- индивидуални и групни задачи со различен степен на тешкотии кои се надоградуваат врз веќе совладани задачи и примери, и друго.¹⁷

Постојат реални можности за индивидуализирање на содржините, но без соодветно диференцирање на воспитно-образовните содржини, се ограничуваат и стануваат помалку ефикасни и другите форми и модели на индивидуализацијата на воспитно-образовната работа.

Акцелерацијата како начин на индивидуализација на наставата

За напредување на учениците според нивното индивидуално темпо е можноста позната како акцелерација - забрзано напредување на учениците во наставата. Согласно својот степен на развиеност и ангажираност, учениците предвреме можат да се вклучат во одделни видови и степени на образование. Акцелерацијата е еден од начините со кои им се излегува во пресрет на учениците кои побрзо напредуваат, а со тоа им се овозможува рационално да го искористат своето наставно време, можноста ученикот секогаш да работи според сопственото темпо и ниво на способности и афинитети.

Како можности за забрзано напредување на учениците во образованието, кои се од организационен карактер, се:

- предвремено запишување во прво одделение;

- двојно напредување во вид на прескокање на одделни одделенија;

¹⁷ Дамјановски, А., (1993), *Индивидуализација на наставата*, Скопје: Просветно дело, стр.91.

- предвремено запишување и полагање испити во високото образование.

Индивидуализација на наставата организирана со посебни групи ученици

Плодотворни и перспективни се сите оние текови во развојот на наставата, кои афирмираат и поддржуваат флексибилни начини на групирање на учениците во наставата. Истите тие се ориентирани кон примена на разни модели на настава, заради реализирање на одделни цели и задачи, во вид на:

- индивидуализација во форма на дополнителна настава;
- индивидуализација во форма на додатна настава;
- формирање посебни одделенија за надарени и талентирани ученици.

Индивидуализација во форма на дополнителна настава

За ученици кои се соочуваат со повремени тешкотии во учењето, кои побавно напредуваат и кои заостануваат во совладувањето на воспитно-образовните содржини, се организира дополнителна настава.¹⁸

Причините кои доведуваат до повремени тешкотии во учењето, забавениот напредок на учениците и заостанувањето во совладување на воспитно-образовните содржини, може да бидат различни. Соодветната помош во вид на дополнителна настава може да биде потребна на секој ученик кој во одреден период може да заостанува при совладувањето на воспитно-образовните содржини. Дополнителната настава создава можност за индивидуализирана работа со одделни ученици и претставува вид на диференцијација на наставата.

Оваа настава врши идентификација на учениците на кои им е потребна дополнителна помош. Понатаму се откриваат причините кои довеле до заостанување. За овој вид индивидуална настава доаѓа до израз

¹⁸ Закон за основно образование, Службен весник на Република Македонија бр.103 од 19.08.2008 година, член 27.

формирањето на групите, која е динамична и разновидна. Формирањето на тие групи имаат свои особености, и тоа:

- една категорија на ученици се групираат со цел да добијат организирана дополнителна помош надвор од редовната настава;

- група на ученици која има флексибилен и привремен карактер, а составот на ученици е променлив, во зависност од природата и времето на заостанување како и од темпото на совладување на воспитно-образовните содржини.

- учениците се групираат само врз основа на тоа што им е потребна дополнителна помош, бидејќи во некои сегменти заостануваат во учењето

- групите за дополнителна настава се формираат во различни периоди, во зависност од периодот кога се појавуваат одделни слабости. Постои потреба дополнителната настава да се реализира во текот на целата учебна година, паралелно со изведувањето на редовната настава или во вид на продолжена настава на крајот од наставната година

Дополнителната настава во индивидуализирањето на помош, на тие на кого им е потребна, бара изготвување на програми за секој ученик. Програмите имаат за цел да ги надоместат празнините во знаењето на одделните ученици. Комуникацијата меѓу ученикот и наставникот да има индивидуален карактер. Ефектот од дополнителната настава е поголем доколку се применува индивидуализиран начин на работа.

Дополнителната настава е важен модел на индивидуализација на наставата, може да се организира паралелно со редовната настава, недозволува еднострано групирање.

Индивидуализација во форма на додатна настава

За ученици кои во текот на редовната настава постигнуваат натпросечни резултати, поседуваат и пројавуваат особена надареност и талент покажуваат потреба за додатни учебни активности и воспитно-образовни задачи и содржини, занив и законски е санкционирано да се организира додатната настава.¹⁹

¹⁹ Закон за основно образование, Службен весник на Република Македонија бр.103 од 19.08.2008 година, член 28.

"Педагошката енциклопедија" констатира дека додатната настава се организира "за напредни ученици кои целосно ги совладуваат содржините во редовната настава и чувствуваат потреба и изразита склоност и интерес за одделни научни и уметнички подрачја заради проширување и продлабочување на своето образование"²⁰.

Имено, дополнителната настава не предвидува зголемување и проширување на знаењата, туку нивно продлабочување, согледување на врки и односи, барање и пронаоѓање причини, оригинални решенија на конкретни проблеми.

Дополнителната настава како индивидуализиран модел на наставна работа има за зача:²¹

- да им помага на надарените и посебно талентираните ученици да се развиваат и потврдуваат непречено и оптимално;

- да им дава на учениците можности за проширување и продлабочување на нивните знаења од одделни научни, техничко-технолошки и културни подрачја за кои покажуваат поголема способност и интерес;

- да ги става учениците во наставни и учебни ситуации во кои ќе имаат можности да напредуваат со сопствено темпо и по сопствен образовен пат;

- да поттикнува и помага кај учениците, пројавивање и формирање на самостојност, творештво критичност како и разновидност на способности и особености потребни за решавање проблеми од теоретска и практична природа;

- да создава слободна и пријатна атмосфера во која непречено ќе се изразува, поттикнува и респектира автономноста и развојноста на индивидуалната надареност на секој ученик посебно и др.

Додатната настава создава основа и завзема значајно место и улога во системот на моделите и начините на индивидуализирање на наставата

²⁰ Pedagoška enciklopedija I,(1989), Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, str.142.

²¹ Дамјановски,А., (1993), *Индивидуализација на наставата*, Скопје: Просветно дело, стр.106.

Формирање посебни одделенија за надарени и талентирани ученици

Формирањето на посебни одделенија за надарени и талентирани ученици, се сериозни обиди да се прошират можностите и формите на индивидуализирањето на воспитно-образовната работа во целина.

Постојат две сериозни гледишта кои се спротивни со своите констатации за формирање вакви одделенија.

Едното гледиште ја одрекува потребата за формирање одделенија за надарени и талентирани ученици, бидејќи го поттикнува елитизмот во образованието, придонесува за социјално раслојување, привилегија на мал број ученици (на повластени слоеви во општеството), предвремено насочувањена учениците, поголеми финансиску услови и др.

Второто гледиште ја застапува идејата за потреба од формирање посебни одделенија за надарени и талентирани ученици. Тие наведуваат повеќе причини меѓу кои : можностите за работа им се ограничени во рамките за заедничката воспитно-образовна работа, имаат посебна потреба за прифаќање и разбирање, напредуваат со мошне брзо темпо, користат разновидни извори на знаење и др.

Развојот на теоријата и практиката на индивидуализацијата на наставата и на целината на воспитно-образовната работа, дава сознанија и елементи со кои се ублажува биполарноста за формирање посебни одделенија за надарени и талентирани ученици.

Индивидуализација на наставата со примена на задачи на три и повеќе нивоа на тежина

Во организирањето на ваков вид на индивидуализирање на наставната дејност на учениците, основно е задачите од една наставна единица да се разделат во поголем број постапни задачи - структурни компоненти, за поцелосно усвојување на задачите. Задачите и активностите се распоредени според нивната сложеност и тежина. Учениците кои се послаби и побавно напредуваат, работат вежби кои се на пониско ниво на тежина. Средните ученици се зафаќаат со активности и задачи кои се на средно ниво на тежина и сложеност, додека понапредните ученици се ангажираат врз посложени задачи и активности.

Оваа организација на наставата и на индивидуалната работа на учениците овозможува сите ученици да се ангажираат и да ги совладаат основните барања во една наставна единица.

Индивидуализација со примена на програмирана настава и компјутери во наставата

За поцелосно реализирање на индивидуализацијата на наставата и учењето, свој придонес дава и современиот развој на образовната технологија. Индивидуалните разлики кои се јавуваат кај учениците се настојува да се решат со оптимално користење на погодностите што ги создава современата образовна технологија. Програмираната настава и наставата со помош на компјутери се значајни потенцијали за индивидуализирање на наставата и учењето.

Програмираната настава му овозможува на ученикот да работи според своите можности, да напредува со своето најдобро темпо. Содржината е разработена на логички целини, се овозможува постојана контрола врз усвојувањето на знаењата, а информациите се испраќаат до крајниот чекор. Ученикот е ставен во ситуација самостојно да се соочи со задачите, да го ангажира претходното знаење, за да ги совлада тешкотиите кои се појавуваат при совладување на задачите. Програмираната настава значително придонесува за прилагодување на настават според потребите на одделни категории ученици.

Ваквиот систем на настава има повеќе можности за нејзино индивидуализирање и адаптирање кон потребите и можностите на одделни ученици и групи.

Новата информатичка технологија нуди можности за индивидуализација на наставата со примената на компјутерите. Овој систем на настава овозможува индивидуализирано напредување на секој ученик посебно. Со примената на компјутерот во наставата може многу повеќе да дојде до израз индивидуалноста на ученикот во учењето и напредувањет, собира соодветни и потребни информации, претпоставува и заклучува, самостојно да донесува одлуки за наредните чекори.

1.5. Следење и вреднување на напредокот на учениците

Следењето е педагошка дејност која се состои од систем на постапки, техники и инструменти со кои се утврдува развојниот тек и степенот на реализирање на предвидените цели и задачи во воспитно-образовната работа. Тоа подразбира следење и насочување на развојниот тек на ученикот.²²

Следењето претставува систематско и сеопфатно евидентирање на тековите на воспитно-образовната работа на ученикот. Тоа овозможува на време да се забележат проблемите кои го попречуваат развојот и напредувањето на ученикот, да се отстранат тешкотиите и да се превземат соодветни мерки.

Во енциклопедискиот педагошки речник за вреднувањето се вели "Во воспитно-образовниот процес потребно е да се опфати, при одредувањето на воспитно-образовните нивоа и при следењето на развојот на воспитаникот, и целокупната негова личност. Таквото опфаќање понекогаш се нарекува вреднување, за да се нагласи разликата од оценувањето како процес на давање на самата оцена."²³

Владимир Јуриќ вели: "Вреднувањето е составено од систематски проценувања на ефектите во постигнувањето на одредени цели, а во однос на специфични мерила - стандарди."²⁴

Индивидуализираната настава подразбира перманентно следење на развојот на секој ученик. Да се утврди што поединецот сака и што може да реализира во наставата. Согласно тоа се планира градивото и основните активности за негово реализирање. Се следи колку и како го совладува градивото. Се создаваат и услови во наставата кои овозможуваат секој ученик да го изучува наставното градиво на начин кој нему најдобро му одговара.

Со индивидуализираната настава се овозможува вклучување на учениците во планирањето на својата работа, флексибилен распоред на наставни часови, облици на работа и видови на учење кои ќе дадат

²² Mandić, P., Vilotijević, M. (1980), *Vrednovanje rada u školi*, I izdanje, IGKRO, Sarajevo: Svijetlost, zavod za udžbenike, str.8.

²³ Enciklopedijski rječnik pedagogije, (1963), Zagreb: Matica Hrvatska, str. 1105.

²⁴ Jurić, V. (1977), *Metodika rada školskog pedagoga*, Zagreb: Pedagoško-književni zbor, str.66.

најдобри резултати. Максимално искористување на наставните средства и просторот, дава помош на поединецот кога му е неопходна, постојано следење на неговата работа, вреднување на се она што се остварува во работата и развојот, овозможува независност во процесот на учење, комуникацијата и решавање на проблеми.

Суштината на индивидуализацијата на наставата се состои, главно, во почитување на индивидуалитетот на секој ученик и во создавање соодветни наставни и други услови за негово оптимално и севкупно развивање.²⁵

Вреднувањето на успехот се сфаќа како психометриски втемелен и педагошки осмислен збир на постапки со кои ги забележуваме, регистрираме и оценуваме развојните постигнувања на ученикот во сферата на знаењата, вештините, способностите и другите релевантни обележја на поединецот до кои се доаѓа под дејство на наставата.²⁶

Согласно кажаното, вреднувањето во наставата мора да појде од две клучни сознанија. Првата упатува на тоа да знаењата, вештините, способностите, ставовите и другите обележја на личноста се од психичка природа, па нивното мерење и оценување мора да ги задоволи основните барања за мерење на психички величини. Второто сознание ни говори дека вреднувањето треба да го сфатиме и организираме така да тоа може да биде фактор на афирмација во воспитанието. Што значи дека вреднувањето не би смеело да го негира воспитанието т.е. да предизвика страв, чувство на помала вредност, деградација. Вреднувањето треба да го поттикнува ученикот на поголеми напори, повисок степен и квалитет на когнитивните, психомоторните и социјалните активности, поттикнување на соработка меѓу учениците. Од воспитна гледна точка единствено е оправдано да се споредува секој со самиот себе си. Секој поединец може да тежнее само кон личниот врвен квалитет.

²⁵ Дамјановски, А. (1993), *Индивидуализација на наставата*, Скопје: Просветно дело, стр.71.

²⁶ А. Bežen, F. Jelavić, N. Kujundžić, V. Pletenac (1991), *Osnove didaktike*, Zagreb: Školske novine, str.118.

2. Програмска поставеност на наставата од почетното описменување во првиот циклус од деветгодишно образование

Анализа на наставната програма за I одделение по македонски јазик

Планирањата за наставата по сите наставни предмети за I одд. се изготвени во согласност со Наставниот план и програм за I одделение во деветгодишно основно образование, изработени од Бирото за развој на образованието и донесени од Министерството за образование и наука, 2007 год.

Наставната програма понудена од Бирото за развој на образованието е разработена низ неколку точки и тоа:

- Цели на наставата за развојниот период од I до III одделение
- Цели на наставата во I одделение
- Конкретни цели
- Дидактички препораки
- Оценување на постигањата на учениците
- Просторни услови за реализација на наставната програма
- Норматив за наставен кадар
- Комисија за подготовка на наставната програма
- Решение и датум на донесување на наставната програма

1. Вовед

Основата на писменоста на мајчин јазик, како и стекнување знаења и од други наставни предмети, ја дава наставата по предметот Македонски јазик. Овој предмет оперира со интегрално поврзаните поими: мислење, јазик и говор, како симултани и паралелни појави, кои се во постојана интеракција. Преку оваа настава учениците ќе се запознаат, ќе ги усвојат и ќе ја применат стандарднојазичната норма. Македонскиот јазик е основно средство за вербална комуникација, која ќе им овозможи на учениците култура на изразување, сфаќање, доживување и толкување на сите видови текстови и содржини, поттикнувајќи го јазичното творештво и развивање на способноста за учење и самообразование.

Наставниот план, за македонски јазик во I одделение, планира по 6 часа неделно, односно 216 наставни часа на годишно ниво.

2. Цели на наставата за развојниот период од I до III одделение

На почетокот од програмата се дадени целите на настават за развојниот период од прво до трето одделение, кои овозможуваат ученикот да развива чувство на припадност, да се воведува кон правилно користење на македонскиот литературен јазик во општата комуникација, разбирливо читање и пишување, со примена на правописните правила, а со тоа да ги развива способностите за логичко мислење. Да ја стекнува самодовербата за изразување на своите мисли и доживувања, да пројавува интерес за читање книги.

3. Цели на наставата во I одделение

Во наставната програма понатаму се дадени глобалните цели кои треба да се реализираат по предметот македонски јазик, тековно низ целата учебна година. Од поупдените цели, може да се види дека се настојува да се користи говорот во меѓусебното разбирање и воспоставувањето нови контакти, ученикот да се поттикнува кон активно слушање, да се користи со вербален и невербален израз, правилна артикулација на вербалниот говор, кон говорното творештво, да ја развива графомоториката. Со помош на јазикот, да се оспособи во искажување на емоциите, доживувањата и мислите. Со реализацијата на целите ученикот се воведува во светот на литературата и народната книжевност и за хуман однос кон другите култури кај нас. Преку нивна реализација се развива фантазијата во говорното творештво.

4. Конкретни цели

Согласно Наставниот план и програм за I одделение во деветгодишно основно образование, содржините по предметот македонски јазик се реализираат преку следниве подрачја:

- Слушање и говорење
- Литература
- Изразување и творење
- Меднумска култура
- Подготовка за почетно читање и пишување

4.1. Слушање и говорење

Содржините од дадената тема Слушање и говорење, овозможуваат кај учениците да се создадат основи за самостојно претставување, изразување на сопствените, доживувања, чувства како и создавање на ситуации во кои децата ќе ги зацврстуваат своите знаења за културниот однос во средината во која што

живеат и општаат. Бидејќи станува збор за учениците од прво одделение оваа тема им овозможува осамостојување, охрабрување во создавањето на правилно и изразно говорење.

4.2. Литература

Преку реализација на конкретните цели од програмското подрачје Литература, се овозможува децата да добијат насоки за воочување на литературата за деца со творбите од македонското творештво и поезијата за деца. Истата овозможува кај децата да се создаде интерес за користењето на различните видови творби во секојдневниот живот.

4.3. Изразување и творење

На часовите од подрачјето Изразување и творење, се овозможува да се развива фантазијата кај учениците за создавање на нови идеи и оригинални решенија, да умеет да раскажува, опишува и прераскажува.

4.4. Медиумска култура

Преку реализација на конкретните цели од програмското подрачје Медиумска култура, се овозможува учениците да се запознаат со видовите на телевизиски и радио емисии, анимирани филмови, филмови за деца, со театарот, како и улогата на библиотеката, детските списанија врз нивниот развој.

4.5. Подготовка за почетно читање и пишување

Преку реализација на конкретните цели од програмското подрачје Подготовка за почетно читање и пишување, учениците може да се запознаат со основните елементи на јазикот со стандардите на македонскиот писмен говор, се поттикнува координираност на движењата при пишувањето на основните елементи, како и координацијата на раката и окото. Се овозможува и препознавање на големите печатни букви од кирилското писмо.

5. Дидактички препораки

Според Наставниот план и програм за I одделение во деветгодишно основно образование, изработени од Бирото за развој на образованието, наставниците во своите годишни, глобални и тематски планирања се водат според следните дидактички препораки:

- Како дидактичка препорака, при реализацијата на содржините од предметот Македонски јазик, се наведува потребата да се постигне корелација и интегрирање со сите предмети кои се изучуваат во прво одделение деветтолетка;

- Се препорачува користење на следниот годишен фонд на часови (Комуникација – 80 часа, Литература – 60 часа, Изразување и творење – 26 часа, Медиумска култура – 20 часа, Подготовка за почетно читање и пишување - 30 часа ;

- Дидактичка препорака е да се користат сите интерактивни, актуелни и современи методи, форми и средства на наставна работа, ставајќи акцент врз методот на игра, решавање проблеми и истражувачкиот метод;

- Како дидактичка препорака се наведува да се користи индивидуалниот приод во реализацијата на наставната работа со учениците, во согласност со развојните и индивидуални потреби и достигнувања на учениците;

- Се упатува на вклучување на родителите во наставната работа, бидејќи семејството е првото училиште на децата, кооперативна комуникација на родителите и нивно вклучување во работата на училиштето;

- Како дидактичка препорака се наведува и користењето на наставните средства: прирачник за почетно читање и пишување (одобрен од страна на Министерот), извори на учење од непосредната околина, енциклопедии, образовни софтвери, списанија за деца, аудио-визуелни, визуелни, аудитивни средства, и други извори на учење во непосредната околина: споменици, музеи, библиотеки, кина, театри итн.

6. Оценувања на постигањата на учениците

Дијагностичко проверување и оценување

Во функција на квалитетното планирање и реализирање на идните активности, наставникот на почетокот на учебната година врши дијагностичко проверување и оценување со цел да ја спознае состојбата таква каква што е. Се спознаваат социјализациските аспекти на развојот, емоционалниот развој и физичкиот развој.

Формативно оценување

Формативното следење вклучува изработка и водење на портфолио на учениците што опфаќа:

- собирање на показатели (детски изработки, творби, искази и сл.);
- тековни (формативни), однапред подготвени, евалвациони листи за секој ученик или студии на случај во кои наставникот ја бележи фактичката состојба;
- инструменти кои се однесуваат на секое програмско подрачје поединечно (податоци за постигањата на ученикот во однос на сите развојни аспекти).

Микросумативно оценување

Врз основа на сознанијата од формативното оценување, на крајот од второто тромесечие, се реализира микросумативното оценување.

Сумативно оценување

Врз основа на целокупните податоци добиени од следењето и формативното оценување наставникот ја констатира развојната состојба на секој ученик поединечно, во рамките на секое програмско подрачје.

Достапност и проодност на портфолиото

Во текот на целата година портфолиото на ученикот е достапно на родителите, со што би можеле да придонесат за поквалитетна реализација на наставата. Аналитичко-описната оценка е составен дел од портфолиото, кое се пренесува во наедното, повисоко одделение.

Начини на проверување и оценување

По предметот македонски јазик во прво одделение нема описменување, а проверувањето и описното оценување, треба да се реализираат преку презентации и говорни вежби, сликовно-писмени вежби, заокружувања, усно, практично и сл.

7. Просторни услови за реализација на наставната програма

Програмата во однос на просторните услови за наставата се темели на Нормативот за простор за I, II и III одделение и на наставните средства за I одделение донесен од страна на министерот за образование и наука со решение бр. 07-4061/1 од 31.05.2007 година.²⁷

8. Норматив за наставен кадар

Лице кое завршило Педагошки факултет-професор за одделенска настава и професор за предучилишно воспитание и Филозофски факултет-Институт за педагогија.

9. Комисија која ја подготви наставната програма

Наставната програма ја изготви комисија избрана од Министерството за образование и наука, составена од членови кои дале огромен придонес во образовно-воспитната работа.

²⁷ Наставни програми за I одделение по македонски јазик во деветгодишното основно образование, - Скопје: Биро за развој на образованието, 2007, стр. 25.

10. Решение и датум на донесување на наставната програма

Министерот за образование и наука со решение бр. 10-1009/2 од 21.06.2007 година, ја одобри Наставната програма по предметот Македонски јазик за прво одделение.²⁸

Анализа на наставната програма за I одделение по математика

Планирањата за наставата по сите наставни предмети за I одд. се изготвени во согласност со Наставниот план и програм за I одд. во деветгодишно основно образование, изработени од Бирото за развој на образованието и донесени од Министерството за образование и наука, 2007 год.

Наставната програма понудена од Бирото за развој на образованието е разработена низ неколку точки и тоа:

- Цели на предметот за развојниот период од I до III одделение
- Цели на наставата во I одделение
- Конкретни цели
- Дидактички препораки
- Оценување на постигањата на учениците
- Просторни услови за реализација на наставната програма
- Норматив за наставен кадар
- Комисија за подготовка на наставната програма
- Решение и датум на донесување на наставната програм

1. Вовед

Еден од основните предмети во основното образование е математиката. Преку неа се реализираат образовни, информациски, функционално-формативни и воспитни цели. Знаењата кои ќе ги усвојат учениците се битни за нивно успешно вклучување во работата, современата технологија и општеството. Се обработуваат важни поими и структури, различни облици на мислење и мисловни процеси, формални знаења и вештини, усогласени со когнитивниот

²⁸

Наставни програми за I одделение по македонски јазик во деветгодишното основно образование, - Скопје: Биро за развој на образованието, 2007, стр. 26.

развој, со способностите, индивидуалните можности на ученикот и животната околина. Се поттикнува афективниот и моторички развој на ученикот, односно развој на целата личност на ученикот.

Предметот математика е задолжителен предмет во прво одделение, а според наставниот план се планирани 4 часа неделно, односно 144 наставни часа годишно.

2. Цели на предметот за развојниот период од I до III одделение

На почетокот од програмата се дадени глобалните цели кои треба да се реализираат по предметот математика, за развојниот период од I до III одделение. Од понудените цели може да се види дека се настојува да се усвојат математичките поими и симболи, да се оспособува за математичко и логичко размислување и решавање на едноставни проблеми, да стекнува и развива самостојност, иницијативност, точност, љубопитност, трпеливост, одговорност и критичност, да ја развива визуелната и тактилната перцепција. Математиката да ја доживува како пријатно искуство, да се воведува во користење на информатичката технологија и да ги применува усвоените математички знаења во секојдневниот живот.

3. Цели на наставата во I одделение

Наставната програма за прво одделение пропишува глобални цели, кои треба да се реализираат по предметот математика тековно низ целата учебна година. Од понудените цели може да се види дека се настојува ученикот да се оспособи да ги открива основните математички поими и да ги користи во секојдневниот живот, да мери и проценува, да се поттикнува да решава едноставни проблемски ситуации, логички да размислува, да ги осознава броевите до 10, ученикот да се воведува во разбирање на операциите собирање и одземање.

4. Конкретни цели

Согласно Наставниот план и програм за I одделение во деветгодишно основно образование, содржините по предметот математика се реализираат преку следниве подрачја:

- Математиката во непосредната околина и секојдневниот живот;
- Логичко размислување и решавање на проблеми;
- Проценување и мерење;
- Природни броеви до 10.

4.1. Математиката во непосредната околина и секојдневниот живот

Во рамките на часовите од подрачјето Математиката во непосредната околина и секојдневниот живот, им се овозможува на учениците да ги воочуваат и именуваат геометриските тела и форми, да ги одредуваат положбите и меѓусебните односи на предметите во секојдневието со користење на соодветна терминологија. Ученикот може да одредува лева и десна страна на своето тело како и во однос на себе.

4.2. Логичко размислување и решавање на проблеми

Дадената тема Логичко размислување и решавање на проблеми, овозможува кај учениците да се развиваат способностите за опишување, споредување, групирање и серијација кај предметите што всушност укажува дека станува збор за развивање на логичко-математички операции кај децата.

4.3. Проценување и мерење

Реализацијата на конкретните цели од програмското подрачје Проценување и мерење, овозможува учениците да воочат дека се има свои димензии кои можат да се мерат со различни видови на мерки кои би можеле да ги користат и во секојдневното живеење.

4.4. Природни броеви до 10

Темата Природни броеви до 10, дава можности учениците да се запознаат со природните броеви до 10 и со нив да манипулираат преку додавање и одземање на 1, како и нивно споредување со користење на соодветен симбол.

5. Дидактички препораки

Според Наставниот план и програм за I одделение во деветгодишно основно образование, изработени од Бирото за развој на образованието, наставниците во своите годишни, глобални и тематски планирања се водат според следните дидактички препораки:

- Да се поаѓа од развојните можности и интереси на децата од 6 до 7-годишна возраст (развојот на мислењето);
- Да се организираат практични манипулативни активности (манипулација со предмети, истражување, разложување, составување, конструирање, нижење и сл.), преку кои се поттикнуваат мисловните активности за изградување на систем на математички претстави и поими;
- При дидактичко-методското обликување на наставниот час се нагласува примена на дидактичка игра и истражувачки активности со примена на групна и

индивидуална форма на работа;

-Се упатува на почитување на холистичкиот природ во работа со учениците, поврзување со другите предмети – интегрираност при планирањето на наставата и реализацијата на часовите;

-Реализацијата на наставата да е на различни места, но најчесто во математичкото и информатичкото катче;

-Математичкото катче треба да вклучува различни материјали за класифицирање, редување и бројење, нижење, природни материјали, материјали за мерење и сл.

6. Оценувања на постигањата на учениците

Во функција на квалитетното планирање и реализирање на идните активности, наставникот на почетокот на учебната година врши дијагностичко проверување и оценување со цел да ја спознае состојбата таква каква што е. Се спознаваат социјализациските аспекти на развојот, емоционалниот развој и физичкиот развој. Изработка и водење на портфолио за секој ученик кое опфаќа:

- собирање на показатели ;
- тековни (формативни), однапред подготвени, евиденциони и чек листи за секој ученик, анегдотски белешки во кои наставникот ја бележи фактичката состојба;
- Водење разговор со ученикот со цел да се добијат сознанија за логичкото размислување;
- Постојано и навремено набљудување;
- На крајот на тематска целина се врши проверка на стекнатите знаења преку работни листови на три нивоа на сложеност;
- Ученикот описно се оценува на крајот на првото, второто и третото тромесечие и едноставна проверка на знаењата и способностите на крајот на учебната година;
- Ученикот описно се оценува на крајот на годината.

7. Просторни услови за реализирање на наставната програма

Програмата во однос на просторните услови за наставата се темели на Нормативот за простор за I, II и III одделение и на наставните средства за I

одделение донесен од страна на министерот за образование и наука со решение бр. 07-4061/1 од 31.05.2007 година.²⁹

8. Норматив за наставен кадар

Лице кое завршило: педагошки факултет - професор за одделенска настава, педагошки факултет - професор за предучилишно воспитание, Филозофски факултет - дипломиран педагог, педагошка академија – одделенски наставник, педагошка академија – воспитувач може да ја изведува наставата по математика во прво одделение.

9. Комисија за подготовка на наставната програма

Наставната програма ја изготви комисија избрана од Министерството за образование и наука, составена од членови кои дале огромен придонес во образовно-воспитната работа.

10. Потпис и датум на донесување на наставната програма

Изготвената Наставна програма од Бирото за развој на образованието, законски ја верифицира Министерството за образование и наука, а ја потпишува постоечкиот министер (Сулејман Рушити) на ден 18.10.2007 година (решение бр.10-1009/2)³⁰. По седум дена се објавува во Службен весник по што истата станува важечка.

Анализа на наставната програма за I одделение по запознавање на околината

Планирањата за наставата по сите наставни предмети за I одд. се изготвени во согласност со Наставниот план и програм за I одд. во деветгодишно основно образование, изработени од Бирото за развој на образованието и донесени од Министерството за образование и наука, 2007 год.

Наставната програма понудена од Бирото за развој на образованието е разработена низ неколку точки и тоа:

- Цели на предметот за развојниот период од I до III одделение
- Цели на наставата во I одделение

²⁹ Наставни програми за I одделение по математика во деветгодишното основно образование, - Скопје: Биро за развој на образованието, 2007, стр. 13.

³⁰ Наставни програми за I одделение по математика во деветгодишното основно образование, - Скопје: Биро за развој на образованието, 2007, стр. 14.

- Конкретни цели
- Дидактички препораки
- Оценување на постигањата на учениците
- Просторни услови за реализација на наставната програма
- Норматив за наставен кадар
- Комисија за подготовка на наставната програма
- Решение и датум на донесување на наставната програма

1. Вовед

Предметот *запознавање на околината* се изучува во првиот развоен циклус. Предвидени се 2 часа неделно, односно 72 наставни часа годишно, според наставниот план.

Уште од најрана возраст детето, пројавува љубопитност и интерес за светот околу себе. Предвидените наставни содржини ќе овозможат понатамошно насочување на детското спонтано истражување на светот, откривање на појавите и процесите како и нивната поврзаност во природата, давајќи му разновидни информации за светот што го опкружува.

2. Цели на предметот за развојниот период од I до III одделение

На почетокот од програмата се дадени глобалните цели кои треба да се реализираат по предметот *запознавање на околината*, за развојниот период од I до III одделение. Од понудените цели може да се види дека се настојува ученикот да ја запознава околината и осознава своето окружување, да развива свест за сопствените обврски и одговорности, да развива самодоверба и самопочит, да се оспособува за набљудување, опишување, истражувачки активности и логичко мислење, да развива хуман однос, да се поттикнува да стекнува елементарна сообраќајна култура, да развива морални и патриотски чувства и почит кон различните култури, да се оспособува за користење на информатичката технологија збогатувајќи го своето искуство и сознанија.

3. Цели на наставата во I одделение

Наставната програма за прво одделение пропишува глобални цели, кои треба да се реализираат по предметот *запознавање на околината* тековно низ целата учебна година. Од понудените цели може да се види дека се настојува ученикот да ја запознава непосредната околина, да развива самодоверба, чувство за припадност, почит и љубов кон татковината и кон својата и културата на другите. Да споредува и утврдува сличности и разлики, да идентификува,

препознава и искажува различни емоции. Да стекнува основни културни, работни и хигиенски навики. Ученикот да се оспособи за ориентирање во простор и време, да развива интерес за самостојно доаѓање до нови сознанија.

4. Конкретни цели

Согласно Наставниот план и програм за I одделение во деветгодишно основно образование, содржините по предметот запознавање на околината се реализираат преку следниве подрачја:

- Јас и другите;
- Моето училиште;
- Мојот дом;
- Местото во кое живеам;
- Јас сум дел од природата;
- Сообраќај.

4.1. Јас и другите

Темата Јас и другите, придонесува ученикот да развива позитивна слика за себе и другите кои живеат околу него, да се развива неговата самостојност интереси, навики за културно однесување како и ученикот да се доживува себе си во континуитет.

4.2. Моето училиште

Бидејќи училиштето е нова средина за овие ученици темата Моето училиште, овозможува ученикот да се запознава со училишната средина, со начините на однесување и прослави во училиштето како и безбедно да се движи низ училиштето.

4.3. Мојот дом

Значењето на темата Мојот дом, се состои во тоа што овозможува кај учениците да се развива чувство на припадност како и создавање навики за правилно користење на слободното време и заштита на здравјето.

4.4. Местото во кое живеам

Реализација на конкретните цели од програмското подрачје Место во кое живеам, овозможува ученикот да се запознае со сите карактеристики кои го одликуваат неговото место на живеење како и татковината на која припаѓа.

4.5. Јас сум дел од природата

Преку реализација на конкретните цели од програмското подрачје Јас сум дел од природата, се овозможува ученикот да направи разлика меѓу живата и неживата природа и да ги воочува и именува нивните основни карактеристики.

4.6. Сообраќај

Во темата сообраќај има содржини кои се особено доста важни за овие ученици бидејќи овозможуваат создавање навики за правилно и безбедно движење од домот до училиштето.

5. Дидактички препораки

Според Наставниот план и програм за I одделение во деветгодишно основно образование, изработени од Бирото за развој на образованието, наставниците во своите годишни, глобални и тематски планирања се водат според следните дидактички препораки:

- Наставните содржини даваат можност за интегрирано, целно и содржинско поврзување со наставните предмети: мајчин јазик, математика, ликовно образование, музичко образование и физичко образование;
- Препораки за користење на годишниот фонд на часови;
- Во планот за работа се дава место за примена на набљудување и употреба на сите сетила;
- Со планирањето се дава место за користење на повеќе наставни средства: непосредната околина, учебник, дидактички средства и материјали, образовни софтвери, интернет, енциклопедии, визуелни средства, аудио-визуелни средства и сл.

6. Оценувања на постигањата на учениците

Следење на постигањата на учениците

Во функција на квалитетното планирање и реализирање на идните активности, наставникот на почетокот на учебната година врши дијагностичко проверување и оценување со цел да ја спознае состојбата таква каква што е. Се спознаваат социјализациските аспекти на развојот, емоционалниот развој и физичкиот развој.

Формативното следење вклучува изработка и водење на портфолио на учениците кое опфаќа редовно следење и вреднување на постигањата на учениците, се прибираат показатели за нивните активности, мотивираност, соработка и сл.

Начини на проверување и оценување

Дидактичка препорака е проверувањето и описното оценување да се реализираат преку опсервација, разговор, следење на мотивацијата и интересот, активноста и соработката на ученикот. Водење портфолио за секој ученик, користење на евидентни и чек листи, анегдотски белешки, студија на случај, детски изработки (поединечни и групни). На крајот на годината преку автентичен запис за постигањата на секој ученик се врши сумативна описна оценка.

7. Просторни услови за реализирање на наставната програма

Програмата во однос на просторните услови за наставата се темели на Нормативот за простор за I, II и III одделение и на наставните средства за I одделение донесен од страна на министерот за образование и наука со решение бр. 07-4061/1 од 31.05.2007 година.³¹

8. Норматив за наставен кадар

Лице кое завршило педагошки факултет-професор за предучилишно воспитание, педагошки факултет-професор за одделенска настава и Филозофски факултет-Институт за педагогија – дипломиран педагог, може да ја изведува наставата по македонски јазик во второ одделение.

9. Наставната програма ја изработи стручен тим

Наставната програма ја изготви комисија избрана од Министерството за образование и наука, составена од членови кои дале огромен придонес во образовно-воспитната работа.

10. Прешение и датум на донесување на наставната програма

Изготвената Наставна програма од Бирото за развој на образованието, законски ја верифицира Министерството за образование и наука, а ја потпишува постоечкиот министер (Сулејман Рушители) на ден 18.10.2007 година (решение бр.10-1009/2)³². По седум дена се објавува во Службен весник по што истата станува важечка.

³¹Наставни програми за I одделение по Запознавање на околината во деветгодишното основно образование, - Скопје: Биро за развој на образованието, 2007, стр. 14.

³²Наставни програми за I одделение по Запознавање на околината во деветгодишното основно образование, - Скопје: Биро за развој на образованието, 2007, стр. 15.

Анализа на наставната програма за II одделение по македонски јазик

Вовед

Планирањата за наставата по сите наставни предмети за II одд. се изготвени во согласност со Наставниот план и програм за II одд. во деветгодишно основно образование, изработени од Бирото за развој на образованието и донесени од Министерството за образование и наука, 2007 год.

Наставната програма понудена од Бирото за развој на образованието е разработена низ неколку точки и тоа:

- Цели на наставата во II одделение
- Конкретни цели
- Дидактички препораки
- Оценување на постигањата на учениците
- Просторни услови за реализирање на наставната програма
- Норматив за наставен кадар
- Комисија која ја подготви наставната програма
- Потпис и датум на донесување на наставната програма

1. Цели на наставата во II одделение

На почетокот од програмата се дадени глобалните цели кои треба да се реализираат по предметот македонски јазик, тековно низ целата учебна година. Од понудените цели може да се види дека се настојува да се совладаат основните елементи на читањето и пишувањето со печатни и ракописни кирилски букви, и артикулирање на вербалниот говор, усното и писмено изразување и творење, граматиката и правописот, запознавање со народното творештво и уметничка литература од сопствената и од другите култури, се упатува во основните барања за анализа на текстови. Во склоп на реализација на наставата се воведува користење на компјутер во функција на предметот.

2. Конкретни цели

Согласно Наставниот план и програм за II одделение во деветгодишно основно образование, содржините по предметот македонски јазик се реализираат преку следниве подрачја:

- Почетно читање и пишување;
- Јазик;
- Литература;
- Изразување и творење;
- Медиумска култура;

2.1. Почетно читање и пишување

Со самото поставување на конкретните цели и нивното реализирање, може да се забележи дека се поставуваат основите на почетното читање, пишување и творење. При реализацијата на целите треба да се обрне големо внимание, затоа што зависи иднината на понатамошното напредување и развој на личноста на ученикот.

2.2. Јазик

Од поставените цели може да се воочи дека подрачјето Јазик е од голема важност за правилното граматичко изразување на децата при пишувањето и говорењето. Затоа ова подрачје не треба воопшто да биде занемарено во реализацијата на воспитно-образовната работа на наставникот.

2.3. Литература

Значењето на ова подрачје, според целите можеме да видиме дека е огромно. До оваа констатација доаѓаме од веќе понудените цели во кои јасно се гледа дека се поставуваат основите, навиките и позитивните ставови кон секојдневното користење на различните видови текстови. Придонесот на ова подрачје е голем и во развивањето на говорот и изразувањето на децата, како и во развивањето на мисловните процеси кај учениците.

2.4. Изразување и творење

Значењето на ова подрачје се однесува на развивањето на усното и писмено изразување, примената на стекнатите граматички и правописни норми, создавањето на културни навикни при говорењето и развивањето на мисловните процеси.

2.5. Меднумска култура

Преку реализација на конкретните цели од програмското подрачје Медиумска култура, ученикот да се поттикне на селективно следење телевизиски содржини, да се оспособи да прави разлика помеѓу театарска и куклена претстава. Да пројавува интерес за следење на детски печат (весници и списанија). Да позајмува книги од библиотека и правилно да се однесува кон нив, да се оспособи за разговор преку телефон.

Значењето на ова подрачје е насочено кон запознавањето со видовите медиуми и значењето што го имаат врз нивниот целокупен развој (мисловен и говорен).

3. Дидактички препораки

Според Наставниот план и програм за II одделение во деветгодишно основно образование, изработени од Бирото за развој на образованието, наставниците во своите годишни, глобални и тематски планирања се водат според следните дидактички препораки:

- Интегрирано планирање со наставата по предметите: запознавање на околината, математика, ликовно образование, музичко образование и физичко образование;
- При одредувањето на бројот на часовите за предметните подрачја треба да се имаат предвид и специфичностите на условите за изведување на наставата;
- Со планирањето да се има предвид респективната вредност на структурните подрачја;
- Во планот за работа се дава место и се планира времето за реализација на програмските содржини од предметното подрачје, според нивната образовно-воспитна вредност и во однос на програмските цели и задачи. На сите содржини не може да и не треба да им се посветува подеднакво внимание во наставата. При планирањето, целите и наставната материја ја чинат појдовната основа, а временскиот рок се одредува според нив. Како дидактичка препорака е да нема впечатливо големи временски отстапки за содржинската реализација;
- Како дидактичка препорака се наведува и користењето на наставните средства: Учебник избран на ниво на училиште за соодветниот предмет, одобрен од страна на министерот, Букварка, енциклопедии, речници, образовни софтвери, списанија, аудио-визуелни средства, и други извори на учење во непосредната околина: споменици, музеи, библиотеки, кина, театри итн.

4. Оценувања на постигањата на учениците

Дијагностичко проверување и оценување

Во функција на квалитетното планирање и реализирање на идните активности, наставникот на почетокот на учебната година врши дијагностичко проверување и оценување со цел да ја спознае состојбата таква каква што е. Се спознаваат социјализациските аспекти на развојот, емоционалниот развој и физичкиот развој.

Формативно оценување

Формативното следење вклучува изработка и водење на портфолио на учениците што опфаќа:

собирање на показатели (детски изработки, творби, искази и сл.);

тековни (формативни), однапред подготвени, евалвациони листи за секој ученик или студии на случај во кои наставникот ја бележи фактичката состојба;

инструменти кои се однесуваат на секое програмско подрачје поединечно (податоци за постигањата на ученикот во однос на сите развојни аспекти).

Микросумативно оценување

Врз основа на сознанијата од формативното оценување, на крајот од второто тромесечие, се реализира микросумативното оценување.

Сумативно оценување

Врз основа на целокупните податоци добиени од следењето и формативното оценување наставникот ја констатира развојната состојба на секој ученик поединечно, во рамките на секое програмско подрачје.

Начини на проверување и оценување

Дидактичка препорака е проверувањето и описното оценување да се реализираат усно, практично, преку презентација и говорни вежби, или сликовно-писмени вежби со пдвлекување, заокружување и сл.³³

5. Просторни услови за реализирање на наставната програма

Програмата во однос на просторните услови за наставата се темели на Нормативот за простор за I, II и III одделение и на наставните средства за I

³³ Наставни програми за II одделение по македонски јазик во деветгодишното основно образование, - Скопје: Биро за развој на образованието, 2007, стр. 16

одделение донесен од страна на министерот за образование и наука со решение бр. 07-4061/1 од 31.05.2007 година.³⁴

6. Норматив за наставен кадар

Лице кое завршило педагошки факултет-професор за одделенска настава и Филозофски факултет-Институт за педагогија – дипломиран педагог, може да ја изведува наставата по македонски јазик во второ одделение.

7. Комисија која ја подготви наставната програма

Наставната програма ја изготви комисија избрана од Министерството за образование и наука, составена од членови кои дале огромен придонес во образовно-воспитната работа.

8. Потпис и датум на донесување на наставната програма

Изготвената Наставна програма од Бирото за развој на образованието, законски ја верифицира Министерството за образование и наука, а ја потпишува постоечкиот министер (Сулејман Рушити) на ден 18.10.2007 година (решение бр.10-2066/10)³⁵. По седум дена се објавува во Службен весник по што истата станува важечка.

Анализа на наставната програма за II одделение по математика

Вовед

Планирањата за наставата по сите наставни предмети за II одд. се изготвени во согласност со Наставниот план и програм за II одд. во деветгодишно основно образование, изработени од Бирото за развој на образованието и донесени од Министерството за образование и наука, 2007 год.

Наставната програма понудена од Бирото за развој на образованието е разработена низ неколку точки и тоа:

- Цели на наставата во II одделение
- Конкретни цели

³⁴Наставни програми за II одделение по македонски јазик во деветгодишното основно образование, - Скопје: Биро за развој на образованието, 2007, стр. 16.

³⁵Наставни програми за II одделение по македонски јазик во деветгодишното основно образование, - Скопје: Биро за развој на образованието, 2007, стр. 17.

- Дидактички препораки
- Оценување на постигањата на учениците
- Просторни услови за реализирање на наставната програма
- Норматив за наставен кадар
- Комисија која ја подготви наставната програма
- Потпис и датум на допесување на наставната програма

Цели на наставата во II одделение

На почетокот од програмата се дадени глобалните цели кои треба да се реализираат по предметот математика, тековно низ целата учебна година. Од понудените цели може да се види дека се настојува да се совладаат основните односи меѓу предметите во непосредната околина, да одредува, именува и разликува предмети во форма на геометриски фигури, графички да претставува множества, да ги усвои броевите до 20 и да формира претстава за поимот десетка. Да се запознае и практично да ги применува операциите собирање и одземање до 20, во решавање на проблемски ситуации. Да се оспособи да врши процени во мерењето на величините и да ги проверува своите процени, да мери време, должина и маса со стандардни инструменти. Да се оспособува да прибира, класифицира и споредува едноставни податоци, да чита, презентира и интерпретира податоци. Да воочува и да наоѓа начини за решавање на проблемски ситуации од секојдневниот живот. Во склоп на реализација на наставата се воведува користење на компјутер во функција на предметот.

2. Конкретни цели

Согласно Наставниот план и програм за II одд. во деветгодишно основно образование, содржините по предметот математика се реализираат преку следниве подрачја:

- Форми во просторот, форми во рамнината и односите меѓу нив;
- Решавање на проблемски ситуации;
- Броеви до 20. Собирање и одземање;
- Мерење;
- Работа со податоци.

2.1. Форми во просторот, форми во рамнината и односите меѓу нив

Со самото поставување на конкретните цели и нивното реализирање, може да се забележи дека се поставуваат основите на ориентирањето во просторот, воочување на формите и телата и нивните меѓусебни релации.

2.2. Решавање на проблемски ситуации

Од поставените цели може да се воочи дека наведеното подрачје е од голема важност бидејќи се развиваат математичко-логичките процеси и операции, кои ќе придонесат за практично применување и снаоѓање во непосредната околина.

2.3. Броеви до 20. Собирање и одземање

Во склоп на оваа тема се поставени основите на природните броеви, односите помеѓу нив и основните операции кои се изведуваат со нив. Се забележува дека низ целата тема се провлекува принципот на постапност што е од голема важност бидејќи во оваа тема се поставени основите на споредувањето, собирањето и одземањето.

2.4. Мерење

Значењето на оваа тема се согледува во тоа што му овозможува на детето со користењето на постоечките стандардни и нестандартни мерки да ја определува должината, масата, времето и вредноста на предметите кои го опкружуваат. Од особено значење за оваа тема е користењето на играта и различните практични активности, кои му овозможуваат на детето самостојно да манипулира со мерните единици во тие активности и во секојдневието.

2.5. Работа со податоци

Оваа тема ги поставува основите на истражувачката работа. Преку неа учениците се запознаваат со прибирање, групирање и средување на податоци со внесување во табела и оспособување за нивно читање. Оваа тема значи овозможува развој на логичкото размислување користење на повеќе извори на информации, како и соработка со околината.

3. Дидактички препораки

Според Наставниот план и програм за II одд. во деветгодишно основно образование, изработени од Бирото за развој на образованието, наставниците во своите годишни, глобални и тематски планирања се водат според следните дидактички препораки:

- Да се поаѓа од развојните можности и интереси на децата на 7-годишна возраст (развојот на мислењето)
- Да се организираат практични манипулативни активности (манипулација со предмети, истражување, разложување, составување, конструирање, нижење и сл., преку кои се поттикнуваат мисловните активности за изградување на систем на математички претстави и поими.
- При дидактичко-методското обликување на наставниот час се нагласува примена на дидактичка игра, практични, манипулативни и истражувачки активности со примена на групна и индивидуална форма на работа.
- Се упатува на почитување на холистичкиот приод во работа со учениците, поврзување со другите предмети – интегрираност при планирањето на наставата и реализацијата на часовите.
- Реализацијата на наставата да е на различни места, но најчесто во математичкото и информатичкото катче
- Темите да се разработуваат постапно и во вистинско време, согласно развојните можности на учениците.
- Математичкото катче треба да вклучува различни материјали за класифицирање, редување и броење, нижење, природни материјали, материјали за мерење и сл.

4. Оценувања на постигањата на учениците

Во функција на квалитетното планирање и реализирање на идните активности, наставникот на почетокот на учебната година врши дијагностичко проверување и оценување со цел да ја спознае состојбата таква каква што е. Се спознаваат социјализациските аспекти на развојот, емоционалниот развој и физичкиот развој. Изработка и водење на портфолио за секој ученик кое опфаќа:

- собирање на показатели ;
- тековни (формативни), однапред подготвени, евиденциони и чек листи за секој ученик, анегдотски белешки во кои наставникот ја бележи фактичката состојба;
- Водење разговор со ученикот со цел да се добијат сознанија за логичкото размислување;
- Постојано навремено набљудување;
- На крајот на тематска целина се врши проверка на стекнатите знаења преку работни листови на три нивоа на сложеност;
- Ученикот описно се оценува на крајот на првото, второто и третото

тримесечие и едноставна проверка на знаењата и способностите на крајот на учебната година;

- Ученикот описно се оценува на крајот на годината.

5. Просторни услови за реализирање на наставната програма

Програмата во однос на просторните услови за наставата се темели на Нормативот за простор за I, II и III одделение и на наставните средства за I одделение донесен од страна на министерот за образование и наука со решение бр. 07-4061/1 од 31.05.2007 година.³⁶

6. Норматив за наставен кадар

Лице кое завршило педагошки факултет-професор за одделенска настава и Филозофски факултет-Институт за педагогија – дипломиран педагог, може да ја изведува наставата по македонски јазик во второ одделение.

7. Комисија која ја подготви наставната програма

Наставната програма ја изготви комисија избрана од Министерството за образование и наука, составена од членови кои дале огромен придонес во образовно-воспитната работа.

8. Потпис и датум на донесување на наставната програма

Изготвената Наставна програма од Бирото за развој на образованието, законски ја верифицира Министерството за образование и наука, а ја потпишува постоечкиот министер (Сулејман Рушити) на ден 18.10.2007 година (решение бр.10-2066/5)³⁷. По седум дена се објавува во Службен весник по што истата станува важечка.

³⁶Наставни програми за II одделение по математика во деветгодишното основно образование, - Скопје: Биро за развој на образованието, 2007, стр. 16.

³⁷Наставни програми за II одделение по математика во деветгодишното основно образование, - Скопје: Биро за развој на образованието, 2007, стр. 17.

Анализа на наставната програма за II одделение по запознавање на околината

Вовед

Планирањата за наставата по сите наставни предмети за II одд. се изготвени во согласност со Наставниот план и програм за II одд. во деветгодишно основно образование, изработени од Бирото за развој на образованието и донесени од Министерството за образование и наука, 2007 год.

Наставната програма понудена од Бирото за развој на образованието е разработена низ неколку точки и тоа:

- Цели на наставата во II одделение
- Конкретни цели
- Дидактички препораки
- Оценување на постигањата на учениците
- Просторни услови за реализирање на наставната програма
- Норматив за наставен кадар
- Комисија која ја подготви наставната програма
- Потпис и датум на донесување на наставната програма

1. Цели на наставата во II одделение

На почетокот од програмата се дадени глобалните цели кои треба да се реализираат по предметот запознавање на околината, тековно низ целата учебна година. Од понудените цели може да се види дека се настојува да се прошират сознанијата за непосредната околина, да се оспособува за набљудување, опишување и споредување на предметите и појавите и односите меѓу луѓето и да ја сфаќа нивната поврзаност, да се грижи за своето здравје, применувајќи ги правилата за заштита од повреди и опасности. Да се оспособува да учествува во донесување и почитување на правила за заедничко живеење и да стекнува самоверба. Да умее да распознава, да разбира и да искажува различни емоции. Да го прошири знаењето за сообраќајната култура и безбедно движење во сообраќајот. Да развива чувство на припадност кон својата татковина, другарство, толеранција, хуманост и одговорност, да ја запознае својата и културата на другите заедници. Да се ориентира во простор и време, да

учествува во истражувања и да развива желба за доаѓање до нови сознанија со користење на различни извори за учење.

2. Конкретни цели

Согласно Наставниот план и програм за II одделение во деветгодишно основно образование, содржините по предметот запознавање на околината се реализираат преку следниве подрачја:

- Јас со другите;
- Животот и работата во училиштето;
- Моето место;
- Мојот дом;
- Јас сум дел од природата;
- Јас истражувам;
- Сообраќај;

2.1. Јас со другите

Значењето на оваа тема се согледува во тоа што овозможува учениците да ги воочуваат своите карактеристики и карактеристиките кај другите луѓе, како и можностите да го искажува своето мислење без разлика дали е исто или различно со другите.

2.2. Животот и работата во училиштето

Оваа тема му овозможува на ученикот да се доживее како неразвоен дел од животот и работата во училиштето. Истата придонесува да се развива меѓусебното почитување, помагање и соработка како основни двигатели на заедничкиот живот.

2.3. Моето место

Преку запознавањето со позначајните природни убавини, традицијата и културното наследство и културната различност во местото на живеење, му се овозможува на ученикот да се развиваат чувствата на припадност кон својата татковина, градот и населбата во која живее.

2.4. Мојот дом

Значењето на оваа тема се огледува во тоа што го истакнува семејството како важен сегмент за раст и развој на детската личност.

2.5. Јас сум дел од природата

Оваа тема му овозможува на ученикот да ја воочи поврзаноста на човекот со растенијата и животните и користа што произлегува од тоа нивно меѓусебно

поврзување. Значењето се огледува и во тоа што таа овозможува ученикот успешно да се ориентира во времето.

2.6. Јас истражувам

Темата "Јас истражувам", му овозможува на ученикот постапно да навлегува во истражувачките постапки и на тој начин со еден научен пристап да ја истражува поврзаноста на живата и неживата природа.

2.7. Сообраќај

Со продлабочувањето на знаењата од темата сообраќај се овозможува учениците многу побезбедно да се движат низ местото на своето живеење и пошироко.

3. Дидактички препораки

Според Наставниот план и програм за II одделение во деветгодишно основно образование, изработени од Бирото за развој на образованието, наставниците во своите годишни, глобални и тематски планирања се водат според следните дидактички препораки:

- Наставните содржини даваат можност за интегрирано, целно и содржинско поврзување со наставните предмети: мајчин јазик, математика, ликовно образование, музичко образование и физичко образование;
- Препораки за користење на годишниот фонд на часови;
- Со планирањето да се има предвид почитување на принципот на актуализација во наставата;
- Како препорака се наведува и поврзување на искуството на учениците со училиштето;
- Во планот за работа се дава место за примена на набљудување и употреба на сите сетила;
- Како дидактичка препорака се наведува и постигнување на една цел преку реализација на повеќе активности;
- Со планирањето се дава место за користење на повеќе наставни средства: непосредната околина, учебник, дидактички средства и материјали, образовни софтвери, интернет, енциклопедии, визуелни средства, аудио-визуелни средства и сл.

4. Оценувања на постигањата на учениците

Следење на постигањата на учениците

Во функција на квалитетното планирање и реализирање на идните активности, наставникот на почетокот на учебната година врши дијагностичко проверување и оценување со цел да ја спознае состојбата таква каква што е. Се спознаваат социјализациските аспекти на развојот, емоционалниот развој и физичкиот развој.

Формативното следење вклучува изработка и водење на портфолио на учениците кое опфаќа редовно следење и вреднување на постигањата на учениците, се прибираат показатели за нивните активности, мотивираност, соработка и сл.

Начини на проверување и оценување

Дидактичка препорака е проверувањето и описното оценување да се реализираат преку опсервација, разговор, следење на мотивацијата и интересот, активноста и соработката на ученикот. Водење портфолио за секој ученик, користење на евидентни и чек листи, анегдотски белешки, студија на случај, детски изработки (поединечни и групни), контролни работи, тестови на знаење, истражувачки активности. Врз основа на сознанијата од формативното оценување, се реализира микросумативно оценување. На крајот на годината преку автентичен запис за постигањата на секој ученик се врши сумативно оценување.

5. Просторни услови за реализирање на наставната програма

Програмата во однос на просторните услови за наставата се темели на Нормативот за простор за I, II и III одделение и на наставните средства за I одделение донесен од страна на министерот за образование и наука со решение бр. 07-4061/1 од 31.05.2007 година.³⁸

6. Норматив за наставен кадар

Лице кое завршило педагошки факултет-професор за одделенска настава и Филозофски факултет-Институт за педагогија – дипломиран педагог, може да ја изведува наставата по запознавање на околината во второ одделение.

³⁸Наставни програми за II одделение по запознавање на околината во деветгодишното основно образование, - Скопје: Биро за развој на образованието, 2007, стр. 14.

7. Комисија која ја подготви наставната програма

Наставната програма ја изготви комисија избрана од Министерството за образование и наука, составена од членови кои дале огромен придонес во образовно-воспитната работа.

8. Потпис и датум на донесување на наставната програма

Изготвената Наставна програма од Бирото за развој на образованието, законски ја верифицира Министерството за образование и наука, а ја потпишува постоечкиот министер (Сулејман Рушити) на деп 18.10.2007 година (решение бр.10-2066/1)³⁹. По седум дена се објавува во Службен весник по што истата станува важечка.

Анализа на наставната програма за III одделение по македонски јазик

Вовед

Планирањата за наставата по сите наставни предмети за III одд. се изготвени во согласност со Наставниот план и програм за III одделение во деветгодишно основно образование, изработени од Бирото за развој на образованието и донесени од Министерството за образование и наука, 2007 год.

Наставната програма понудена од Бирото за развој на образованието е разработена низ неколку точки и тоа:

- Цели на наставата во III одделение;
- Конкретни цели;
- Дидактички препораки;
- Оценување на постигањата на учениците;
- Просторни услови за реализирање на наставната програма;
- Норматив за наставен кадар;
- Очекувани резултати;
- Комисија која ја подготви наставната програма;
- Потпис и датум на донесување на наставната програма.

³⁹Наставни програми за II одделение по запознавање на околината во деветгодишното основно образование, - Скопје: Биро за развој на образованието, 2007, стр. 15.

1. Цели на наставата во III одделение;

На почетокот од програмата се дадени глобалните цели кои треба да се реализираат по предметот македонски јазик, тековно низ целата учебна година. Од понудените цели може да се види дека се настојува да се совладаат основните елементина читањето и пишувањето со печатни и ракописни латински букви, граматиката и правописот, усното и писмено изразување и творење, богатење на речникот со нови зборови, да следи содржини и пренесува информации од различни медиуми. Во склоп на реализација на наставата се воведува користење на ИКТ во функција на предметот.

2. Конкретни цели

Согласно Наставниот план и програм за III одделение во деветгодишно основно образование, содржините по предметот македонски јазик се реализираат преку следниве подрачја:

- Почетно читање и пишување (латиница);
- Јазик (граматика);
- Читање литература и лектира;
- Изразување и творење;
- Меднумска култура;

2.1. Почетно читање и пишување

На часовите од подрачјето Почетно читање и пишување, се предвидува реализација на конкретни цели преку кои учениците ќе се оспособат за пишување и читање зборови и текст со печатни и ракописни букви на латиница, при тоа користејќи ги малите и големите латинични букви. Темата овозможува учениците да се запознаат со печатната и ракописната латиница и истата да ја применуваат во секојдневното пишување.

2.2. Јазик

Во ова одделение темата јазик овозможува проширување на стекнатите и веќе усвоени знаења од претходните одделенија. Новите содржини се усвојуваат практично како видови зборови, а не како суви дефиниции.

2.3. Читање литература и лектира

Оваа тема во ова одделение веќе става акцент на правилното изразно читање со разбирање на текстот. Затоа е многу важно кај учениците веќе во голема мера да е развиено читањето. Покрај тоа во оваа тема учениците

поинтензивно ќе ја извршуваат т.н. анализа на текст, како и разработката на предвидените лектури.

2.4. Изразување и творење

Бидејќи се претпоставува дека учениците го воочиле на чинот на формирањето на речениците и нивната јасност, оваа тема овозможува да се развива креативноста, самостојноста во усното и писменото изразување на учениците.

2.5. Меднумска култура

Темата овозможува учениците да ги искажуваат своите доживувања од гледани емисии, претстави. Придонесува кај учениците да се создаваат и навиките за позајмување и враќање книги од библиотека па дури овозможува воведување на учениците да пребаруваат потребни информации од интернет.

3. Дидактички препораки

Според Наставниот план и програм за III одделение во деветгодишно основно образование, изработени од Бирото за развој на образованието, наставниците во своите годишни, глобални и тематски планирања се водат според следните дидактички препораки:

- Интегрирано планирање со наставата по предметите: запознавање на околината, математика, ликовно образование, музичко образование и физичко образование;
- При одредувањето на бројот на часовите за предметните подрачја треба да се имаат предвид и специфичностите на условите за изведување на наставата;
- Со планирањето да се има предвид респективната вредност на структурните подрачја;
- Во планот за работа се дава место и се планира времето за реализација на програмските содржини од предметното подрачје, според нивната образовно-воспитна вредност однос на програмските цели и задачи. На сите содржини не може да и не треба да им се посветува подеднакво внимание во наставата. При планирањето, целите и наставната материја ја чинат појдовната основа, а временскиот рок се одредува според нив. Како дидактичка препорака е да нема впечатливо големи временски отстапки за содржинската реализација;
- Како дидактичка препорака се наведува и користењето на наставните средства: Учебник избран на ниво на училиште за соодветниот предмет, одобрен од страна на министерот, Буквар (македонска латиница) и читанка,

енциклопедии, речници, образовни софтвери, списанија, аудио-визуелни средства, и други извори на учење во непосредната околина: споменици, музеи, библиотеки, кина, театри итн.

4. Оценувања на постигањата на учениците

Дијагностичко проверување и оценување

Во функција на квалитетното планирање и реализирање на идните активности, наставникот на почетокот на учебната година врши дијагностичко проверување и оценување со цел да ја спознае состојбата таква каква што е. Се спознаваат социјализациските аспекти на развојот, емоционалниот развој и физичкиот развој.

Формативно оценување

Формативното следење вклучува изработка и водење на портфолио на учениците што опфаќа:

собирање на показатели (детски изработки, творби, искази и сл.);

тековни (формативни), однапред подготвени, евалвациони листи за секој ученик или студии на случај во кои наставникот ја бележи фактичката состојба;

инструменти кои се однесуваат на секое програмско подрачје поединечно (податоци за постигањата на ученикот во однос на сите развојни аспекти).

Микросумативно оценување

Врз основа на сознанијата од формативното оценување, на крајот од второто тромесечие, се реализира микросумативното оценување.

Сумативно оценување

Врз основа на целокупните податоци добиени од следењето и формативното оценување наставникот ја констатира развојната состојба на секој ученик поединечно, во рамките на секое програмско подрачје.

Начини на проверување и оценување

Дидактичка препорака е проверувањето и описното оценување да се реализираат усно, практично, преку презентација, говорни вежби или сликовно-писмени вежби со подвлекување, заокружување и сл.⁴⁰

5. Просторни услови за реализирање на наставната програма

Програмата во однос на просторните услови за наставата се темели на Нормативот за простор за I, II и III одделение и на наставните средства за I

⁴⁰ Наставни програми за III одделение по македонски јазик во деветгодишното основно образование, - Скопје: Биро за развој на образованието, 2007, стр. 14.

одделение донесен од страна на министерот за образование и наука со решение бр. 07-4061/1 од 31.05.2007 година.⁴¹

6. Норматив за наставен кадар

Лице кое завршило педагошки факултет-професор за одделенска настава и Филозофски факултет-Институт за педагогија – дипломиран педагог, може да ја изведува наставата по македонски јазик во трето одделение.

7. Очекувани резултати

Во продолжение се дадени и очекуваните резултати со кои ученикот ќе се стекне на крајот од учебната година.

Од ученикот се очекува правилно користење на кирилското и латинското писмо (чита и пишува) со правилен ред на зборовите во реченицата, разликува и применува видови реченици според составот, одредува и ги користи именките, придавките и глаголите и ги одредува нивните својства, правилно употребува голема буква со користење на интерпункциските знаци, и ги разликува литературните родови. Се очекува ученикот да ја определува содржинската структура на текстот и хронологијата на настаните, споредни и главни ликови со нивните карактеристики. Ученикот го користи литературниот македонски јазик, раскажува, опишува и учествува во разговор. Селектира и прибира информации од различни медиуми како и користење на Интернетот за пестување на информации и ИКТ во содржини од предметот.

8. Комисија која ја подготви наставната програма

Наставната програма ја изготви комисија избрана од Министерството за образование и наука, составена од членови кои дале огромен придонес во образовно-воспитната работа.

9. Потпис и датум на донесување на наставната програма

Изготвената Наставна програма од Бирото за развој на образованието, законски ја верифицира Министерството за образование и наука, а ја потпишува постоечкиот министер (Сулејман Рушити) на ден 18.10.2007 година (решение бр.10-2066/10)⁴². По седум дена се објавува во Службен весник по што истата станува важечка.

⁴¹Наставни програми за III одделение по македонски јазик во деветгодишното основно образование, - Скопје: Биро за развој на образованието, 2007, стр. 15.

⁴²Наставни програми за III одделение по македонски јазик во деветгодишното основно образование, - Скопје: Биро за развој на образованието, 2007, стр. 16.

Анализа на наставната програма за III одделение по математика

Вовед

Планирањата за наставата по сите наставни предмети за III одделение се изготвени во согласност со Наставниот план и програм за III одделение во деветгодишно основно образование, изработени од Бирото за развој на образованието и донесени од Министерството за образование и наука, 2007 год.

Наставната програма понудена од Бирото за развој на образованието е разработена низ неколку точки и тоа:

- Цели на наставата во III одделение
- Конкретни цели
- Дидактички препораки
- Оценување на постигањата на учениците
- Просторни услови за реализирање на наставната програма
- Норматив за наставен кадар
- Очекувани резултати
- Комисија која ја подготви наставната програма
- Потпис и датум на донесување на наставната програма

1. Цели на наставата во III одделение

На почетокот од програмата се дадени глобалните цели кои треба да се реализираат по предметот математика, тековно низ целата учебна година. Од понудените цели може да се види дека се настојува ученикот да се оспособи да ги применува основните аритметички операции во множеството на природните броеви до 100 (собирање и одземање, множење и делење-таблично), да црта и да ги разликува геометриските форми: права, точка, отсечка, искршена линија, правоаголник, квадрат и триаголник, да именува елементи на правоаголник, квадрат и триаголник. Да се оспособи да воочува и решава проблемски ситуации од секојдневниот живот, да врши процени во мерењето на величините и да ги проверува своите процени со мерење, да мери време, должина, маса и течност, како и да користи пари (до 100 денари). Ученикот да се оспособи за прибирање, селектирање, класифицирање, читање и интерпретирање на едноставни

податоци, при усвојување на содржини од математика да користи информатичка технологија.

2. Конкретни цели

Согласно Наставниот план и програм за III одделение во деветгодишно основно образование, содржините по предметот математика се реализираат преку следниве подрачја:

- Собирање и одземање до 100;
- Форми во рамнината;
- Множење и делење на броевите до 100;
- Мерење;
- Работа со податоци;

2.1. Собирање и одземање до 100

Дадената тема е важна затоа што овозможува преку нејзините содржини учениците да стекнуваат знаења за изведување на математички операции до бројот 100. Важноста се согледува што таа овозможува учениците да решаваат проблеми и од секојдневниот живот.

2.2. Форми во рамнината

Оваа тема овозможува проширување на веќе стекнатите знаења за геометриските форми и нивните страни и темња. Практично се овозможува ученикот да мери со стандардни мерки и притоа да врши споредба на страни кај дадените форми.

2.3. Множење и делење на броевите до 100

Ова е нова тема во која преку нејзиното совладување ученикот ќе може да си олесни во решавањето на одредени операции. Со неа се развива меморирањето и мисловните операции и процеси.

2.4. Мерење

Темата мерење е особено доста важна бидејќи овозможува учениците правилно да го мерат времето но и да ги разберат поимите важни за време, да умеат да ги определува вредноста на предметите и да можат правилно да мерат должини, маса и тачност со дадените мерки.

2.5. Работа со податоци

Оваа тема овозможува зацврстување на веќе стекнатите знаења прекуопрактични начини на собирање на податоци и пивно средување во табели, но и читање на веќе изготвените табели.

3. Дидактички препораки

Според Наставниот план и програм за III одделение во деветгодишно основно образование, изработени од Бирото за развој на образованието, наставниците во своите годишни, глобални и тематски планирања се водат според следните дидактички препораки:

- Да се поаѓа од развојните можности и интереси на децата на 8-годишна возраст (развојот на мислењето)
- Да се организираат практични манипулативни активности (манипулација со предмети, истражување, разложување, составување, конструирање, нижење и сл.), преку кои се поттикнуваат мисловните активности за изградување на систем на математички претстави и поими.
- При дидактичко-методското обликување на наставниот час се нагласува примена на дидактичка игра, практични, манипулативни и истражувачки активности со примена на групна и индивидуална форма на работа.
- Се упатува на почитување на холистичкиот приод во работа со учениците, поврзување со другите предмети – интегрираност при планирањето на наставата и реализацијата на часовите.
- Реализацијата на наставата да е на различни места, но најчесто во математичкото и информатичкото катче
- Темите да се разработуваат постапно и во вистинско време, согласно развојните можности на учениците.
- Како дидактичка препорака се наведува, во математичкото катче да бидат вклучени различни материјали за класифицирање, редување и броење, нижење, природни материјали, материјали за мерење, геометриски форми и тела, часовници, сложувалки, бројалки и сл.

4. Оценувања на постигањата на учениците

Во функција на квалитетното планирање и реализирање на идните активности, наставникот на почетокот на учебната година врши согледување на иницијалната состојба на ученикот, се со цел да ја спознае состојбата таква каква што е. Изработка и водење на портфолио за секој ученик кое опфаќа:

- собирање на показатели ;
- тековни (формативни), однапред подготвени, евиденциони и чек листи за секој ученик , анегдотски белешки во кои наставникот ја бележи фактичката состојба;

- Водење разговор со ученикот со цел да се добијат сознанија за логичкото размислување;
- Постојано и навремено набљудување додека манипулира со предмети;
- Следење на односот на ученикот кон работата, соработката, самостојноста, љубопитноста, точноста, истрајноста при реализирање на активностите;
- На крајот на тематска целина се врши проверка на стекнатите знаења преку работни листови на три нивоа на сложеност и тестови на знаења;
- Едноставна проверка на знаењата и способностите на крајот на учебната година;
- Ученикот описно се оценува на крајот на годината.

5. Просторни услови за реализирање на наставната програма

Програмата во однос на просторните услови за наставата се темели на Нормативот за простор за I, II и III одделение и на наставните средства за I одделение донесен од страна на министерот за образование и наука со решение бр. 07-4061/1 од 31.05.2007 година.⁴³

6. Норматив за наставен кадар

Лице кое завршило педагошки факултет-професор за одделенска настава и Филозофски факултет-Институт за педагогија – дипломиран педагог, може да ја изведува наставата по математика во трето одделение.

7. Очекувани резултати

Во продолжение се дадени и очекуваните резултати со кои ученикот ќе се стекне на крајот од учебната година.

Од ученикот се очекува да се ориентира во просторот и се движи по дадена шема, ја искажува положбата на предметите, ги разбира временските релации, искажува изглед на предмет од различна местоположба, согледува сличности и разлики меѓу предметите, врши класификација и опис на предмети според дадено својство, врши серијација (низа што расте или опаѓа), воочува релативност на предметите и објектите, одредува редослед на настани, решава едноставни проблемски ситуации, ги применува стекнатите знаења за собирање, одземање, множење и делење(таблично) во решавање на бројни изрази и текстуални задачи. Препознава и именува геометриски форми и тела, именува елементи на геометриски форми, препознава, запишува и графички претставува

⁴³Наставни програми за III одделение по математика во деветгодишното основно образование, - Скопје: Биро за развој на образованието, 2007, стр. 15.

дропки (една половина, една четвртина и една осмина). Ги препознава и применува основните мерни единици за должина, маса, време, волумен и пари. Од ученикот се очекува да собира, селектира, подредува, внесува, чита и прави гравички приказ на податоците, користи ИКТ во содржини од предметот.

8. Комисија која ја подготви наставната програма

Наставната програма ја изготви комисија избрана од Министерството за образование и наука, составена од членови кои дале огромен придонес во образовно-воспитната работа.

9. Потпис и датум на донесување на наставната програма

Изготвената Наставна програма од Бирото за развој на образованието, законски ја верифицира Министерството за образование и наука, а ја потпишува постоечкиот министер (Сулејман Рушити) на ден 18.10.2007 година (решение бр.10-2065/6)⁴⁴. По седум дена се објавува во Службен весник по што истата станува важечка.

Анализа на наставната програма за III одделение по запознавање на околината

Вовед

Планирањата за наставата по сите наставни предмети за III одделение се изготвени во согласност со Наставниот план и програм за III одделение во деветгодишно основно образование, изработени од Бирото за развој на образованието и донесени од Министерството за образование и наука, 2007 год.

Наставната програма понудена од Бирото за развој на образованието е разработена низ неколку точки и тоа:

- Цели на наставата во III одделение;
- Конкретни цели;
- Дидактички препораки;
- Оценување на постигањата на учениците;
- Просторни услови за реализирање на наставната програма;

⁴⁴Наставни програми за III одделение по математика во деветгодишното основно образование, - Скопје: Биро за развој на образованието, 2007, стр. 18.

- Норматив за наставен кадар;
- Очекувани резултати;
- Комисија која ја подготви наставната програма;
- Потпис и датум на донесување на наставната програма;

1. Цели на наставата во III одделение

На почетокот од програмата се дадени глобалните цели кои треба да се реализираат по предметот запознавање на околината, тековно низ целата учебна година. Од понудените цели може да се види дека се настојува да се прошират сознанијата за непосредната околина, родниот крај и својата татковина, сообраќајот и сообраќајните средства, за културата на својата заедница и здругите заедници. Да ги запознава основните детски права, различни начини на масовни комуникации и пренесување на информации. Да стекнува свест за значењето на знаењата, за здрава храна и чување на здравјето, за примена на правилата на културно однесување, за безбедно однесување и движење во сообраќајот. Да се оспособи да користи различни извори на знаење, за ориентација во просторот и времето. Да ги согледува сличностите и разликите меѓу човекот, животните и растенијата и да се поттикнува на заштита на природата, да ја користи современата технологија и едукативни софтвери за доаѓање до нови сознанија за околината.

2. Конкретни цели

Согласно Наставниот план и програм за III одделение во деветгодишно основно образование, содржините по предметот запознавање на околината се реализираат преку следниве подрачја:

- Јас со другите и другите со мене;
- Училиштето и знаењето;
- Односи во семејството;
- Мојот роден крај;
- Ја истражувам природата;
- Одлики на животната средина;
- Ориентација во времето и просторот;
- Сообраќај.

2.1. Јас со дугите и другите со мене

Дадената тема е важна бидејќи го нагласува постоењето на детските права и постоењето на дадените институции кои се грижат за остварување на тие права. Значајно за оваа тема е што нагласува дека постојат разлики меѓу луѓето во средината во која живееме, но и дека тие разлики треба да се почитуваат и негуваат.

2.2. Училиштето и знаењето

Темата е важна бидејќи овозможува ученикот подетално да осознае како функционира одделенската заедница, како да придонесува за целокупниот училишен живот и најважно од се, придонесува да се развива чувството на припадност кон своето училиште.

2.3. Односи во семејството

Значењето на оваа тема се согледува во тоа што овозможува учениците да го воочат значењето на грижата на семејството за подмладокот, за воочувањето на облиците на семејни заедници, за надминувањето на стереотипите со занимањата на луѓето како и за почитување на правилата за соживот.

2.4. Мојот роден крај

Темата овозможува учениците да се запознаат со начинот на функционирање на општината во која живеат, важна е за осознавањето на историското минато – културните традиции на татковината, а со тоа и развивањето на патриотското чувство и чувството на припадност кон својата татковина.

2.5. Ја истражувам природата

Оваа тема овозможува веќе стекнатите знаења за карактеристиките на неживата природа практично да ги истражуваат и потврдуваат. Со тоа учениците подетално се воведуваат во научните постапки при истражувањето.

2.6. Одлики на животната средина

Во оваа тема учениците подетално можат да се запознаат со карактеристиките на живата природа, а со тоа кај нив да се развиваат навики за грижа кон нив.

2.7. Ориентација во времето и просторот

Практичноста на оваа тема се огледува во тоа што му овозможува на ученикот секогаш и секаде да се ориентира во просторот и времето.

2.8. Сообраќај

Веќе стекнатите знаења за сообраќај во оваа тема се прошируваат со цел кај ученикот да се развива сообраќајна култура, а со тоа да се зацврстува неговата безбедност и сигурност во сообраќајот.

3. Дидактички препораки

Според Наставниот план и програм за II одделение во деветгодишно основно образование, изработени од Бирото за развој на образованието, наставниците во своите годишни, глобални и тематски планирања се водат според следните дидактички препораки:

- Наставните содржини даваат можност за интегрирано, целно и содржинско поврзување со наставните предмети: мајчин јазик, математика, ликовно образование, музичко образование и физичко образование;
- Препораки за користење на годишниот фонд на часови;
- Со планирањето да се има предвид почитување на принципот на актуализација во наставата;
- Како препорака се наведува и поврзување на искуството на учениците со училиштето;
- Во планот за работа се дава место за примена на набљудување и употреба на сите сетила;
- Како дидактичка препорака се наведува и постигнување на една цел преку реализација на повеќе активности;
- Со планирањето се дава место за користење на повеќе наставни средства: непосредната околина, учебник, дидактички средства и материјали, образовни софтвери, интернет, енциклопедии, истражувачки катчиња, визуелни средства, аудио-визуелни средства и сл.

4. Оценување на постигањата на учениците

Следење на постигањата на учениците

Во функција на квалитетното планирање и реализирање на идните активности, наставникот на почетокот на учебната година врши дијагностичко проверување и оценување со цел да ја спознае состојбата таква каква што е. Се спознаваат социјализациските аспекти на развојот, емоционалниот развој и физичкиот развој.

Формативното следење вклучува изработка и водење на портфолио на учениците кое опфаќа редовно следење и вреднување на постигањата на

учениците, се прибираат показатели за нивните активности, мотивираност, соработка и сл.

Начини на проверување и оценување

Дидактичка препорака е проверувањето и описното оценување да се реализираат преку опсервација, разговор, следење на мотивацијата и интересот, активноста и соработката на ученикот. Водење портфолио за секој ученик, користење на евидентни и чек листи, анегдотски белешки, студија на случај, детски изработки (поединечни и групни), контролни работи, тестови на знаење, истражувачки активности. Врз основа на сознанијата од формативното оценување, се реализира микросумативно оценување. На крајот на годината преку автентичен запис за постигањата на секој ученик се врши сумативно оценување.

5. Просторни услови за реализирање на наставната програма

Програмата во однос на просторните услови за наставата се темели на Нормативот за простор за I, II и III одделение и на наставните средства за I одделение донесен од страна на министерот за образование и наука со решение бр. 07-4061/1 од 31.05.2007 година.⁴⁵

6. Норматив за наставен кадар

Лице кое завршило педагошки факултет-професор за одделенска настава и Филозофски факултет-Институт за педагогија – дипломиран педагог, може да ја изведува наставата по запознавање на околината во трето одделение.

7. Очекувани резултати

Во продолжение се дадени и очекуваните резултати со кои ученикот ќе се стекне на крајот од учебната година.

Од ученикот се очекува правилно да се претстави, ги искаже своите желби, потреби, емоции и интереси, ги знае основните детски права и институции за нивна заштита, ги знае и почитува членовите на своето семејство, роднинските врски, пријатели и соседи. Од ученикот се очекува да одржува лична хигиена, користи здрава храна, се грижи за својата околина, знае да наброи разлики и сличности меѓу човекот, растенијата и животните. Ученикот умее да ги препознае и именува позначајни објекти, институции и места во непосредната околина, знае за природните богатства и културни знаменитости во

⁴⁵Наставни програми за III одделение по запознавање на околината во деветгодишното основно образование, - Скопје: Биро за развој на образованието, 2007, стр. 16.

својата околина. Ученикот знае да именува делови на растение, знае за основните услови за живот, извршува едноставни истражувања, умее да ги определи и да ориентира во просторот според страните на светот, именува месеци во годината и чита календар, го употребува часот како мерка за време. Ученикот умее безбедно да се движи во сообраќајот почитувајќи ги сообраќајните правила и прописи, разликува видовисообраќај и сообраќајни средства. Умее да ја користи современата технологија преку интернет и образовни софтвери за стекнување на сознанија за човекот, животните и растенијата.

8. Комисија која ја подготви наставната програма

Наставната програма ја изготви комисија избрана од Министерството за образование и наука, составена од членови кои дале огромен придонес во образовно-воспитната работа.

9. Потпис и датум на донесување на наставната програма

Изготвената Наставна програма од Бирото за развој на образованието, законски ја верифицира Министерството за образование и наука, а ја потпишува постоечкиот министер (Сулејман Рушители) на ден 18.10.2007 година (решение бр.10-2065/5)⁴⁶. По седум дена се објавува во Службен весник по што истата станува важечка.

3. Соработка со семејствата на децата од маргиналните групи

Училиштето како воспитно-образовна институција претставува: сложен, комплексен, динамичен, отворен и целесообразен организациски систем. Станува збор за специфичен организациски систем. Тоа произлегува од сознанието дека воспоставувањето на функционална училишна организација со соодветно организационо дизајнирана структура има за цел и задача, пред се: да продуцира такви активности кои ќе доведат до високи достигнувања и резултати на учениците. Нивото на овие резултати е детерминирано од средината во која работи училиштето

⁴⁶Наставни програми за III одделение по запознавање на околината во деветгодишното основно образование, - Скопје: Биро за развој на образованието, 2007, стр. 18.

или поточно речено од: верувањата, вредностите и очекувањата на општествената средина.⁴⁷

Семејството и нејзината дејност (семејното воспитание), се неопходен услов за развој на децата. Земајќи ги во предвид современите услови на живеење кои се карактеризираат со: брз развој и напредок на науката, технологијата, производството, брзото темпо на животот и работата, улогата на семејството во воспитувањето на децата станува се поважна. Неопходно е семејството во чекор да ги следи барањата кои пред него ги става општеството и во исто време на детето да му овозможи нормална социоемоционална стабилност, непречен развој и напредок во секој поглед.

Во воспитно-образовната работа неопходна е соработката меѓу семејството и училиштето. Таа е еден од условите со кои се искажува ефектот на воспитно-образовниот процес. Реализацијата на воспитно-образовната работа, покрај константната соработка, подразбира и :

- Заинтересираност на родителите за некоја од формите на соработка. Од тоа ќе зависи и самиот исход на соработката меѓу семејството и училиштето;

- Потребата да се зголемат и усовршат знаењата на родителите за самиот процес на развојот на децата, како децата учат и што секој родител очекува од своето дете. Секако, очекувањата не се исти и секој родител за своето дете посакува најдобро и се труди тоа да му го пружи, а сето тоа во склад со своите можности и можностите на самото дете.

Секое семејство е единствена целина, а со самото тоа се разликува од останатите семејства. Но, во поглед на воспитно-образовната работа, голем број од нив се согласуваат и посакуваат што подобро воспитание и образование за своето дете, а исто толку очекуваат и од воспитно-образовните институции. Но и покрај сето наведено, постојат разлики меѓу учениците во доменот на постигнувањата во училиштето.

⁴⁷ Петковски, К., Ламева, Б., Миленковска, В., (2004), *Интегралната евалуација како основа за функционално инспектирање*, Кочани: Европа 92, стр.20.

Семејството и училиштето имаат заедничка цел која е насочена кон сестран развој на младите личности. Оттаму и нивната одговорност пред општеството за правилно воспитување на младите генерации, нивниот физички, умствен, морален и естетски развој. Заради целосно и квалитетно остварување на заедничките цели и задачи, семејството и училиштето се упатени најтесно да соработуваат и заемно да се дополнуваат. При тоа, од особено значење е да се остварува принципот: единство на воспитните влијанија.⁴⁸

Никола Поткоњак под систем на воспитание ги подразбира "... сите општествени фактори, институции и организации, масовните средства за комуникација, дури и општествениот живот во целина, односно некои негови аспекти, кои, како намерно и директно, така и ненамерно и индиректно, придонесуваат за реализација на поставената цел и задачи на воспитанието. Во системот на воспитание како значајна компонента вклучен е и системот на самовоспитание..."⁴⁹

Меѓу многубројните воспитни фактори кои битно влијаат во подигнувањето, развојот и воспитувањето на децата, несомнено, семејството има примарна и незаменлива улога.

Родителите се првите модели на однесување кои децата ги копираат при решавање на секојдневните проблеми, соработката, поделбата на одговорностите. Родителите ги инструираат своите деца да станат дел од заедницата и поширокото општество што значи и родителите и наставниците имаат исти цели за децата. Воспитанието во училиштето не треба да биде надоместување на родителското воспитание, туку само негово надополнување. Ова се однесува и на образованието во семејството кое треба да претставува надополнување, а не надоместување на училишното образование. Сето ова бара и поголема едукација и подигање на педагошката култура на родителите.⁵⁰

Личниот пример и авторитетот на родителите, како и на наставниците, има големо педагошко значење во воспитувањето на

⁴⁸ Крстевски, Ј.(2009), *Улогата на семејството во воспитувањето на децата*, Скопје: Просветно дело, бр.2, стр 43.

⁴⁹ Potkonjak, N.(1974), *Pedagogija 2*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, str.100.

⁵⁰ Поповска, Г.(2011), *Одговорност на семејството и училиштето*, Скопје: Просветно дело, бр. 1, стр.29.

децата. Големиот руски педагог Макаренко (1888 - 1939) во своето педагошко дело: "Книга за родителите", вели: " Не мислете дека детето го воспитувате само тогаш кога со него разговарате или кога го поучувате или му наредувате. Вие го воспитувате во секој момент на својот животот, дури и тогаш кога не сте дома".⁵¹

Со оглед на тоа дека семејството има централно место во животот на детето, неопходно е да се поттикнува успешна соработка меѓу училиштето и семејството, бидејќи таа ќе овозможи придобивка на сите учесници во процесот, а особено на учениците. Во практиката таа се сведува на родителски состаноци и семејни контакти со родителите (воглавно со мајката), додека активноста на останатите членови на семејството е сведена на минимум. Постојат бројни проблеми во комуникацијата меѓу наставникот и семејството, како и меѓусебни клевети за создадената состојба. Проблемите се посложени кога станува збор за семејствата кои се на маргините (посебно за ромските семејства) кои се изолирани од општествените текови, необразовани, сиромашни и неприфатени од општествената средина.

Комуникацијата со родителите од маргиналните групи е отежната и со нивниот негативен став кон образованието и ниската аспирација за школување на децата. Имено, самите се имаат соочено со неуспехот на неприфатеноста во училиштето и во нивниот систем на вредности училиштето не се наоѓа на високо место. Од тие причини и не одговараат на поканите на наставникот, не доаѓаат на родителските состаноци, така за соработка е тешко и да се говори.

Не е ни мал бројот на родители, особено на оние кои се наоѓаат на маргините на општественото живеење, кои недоволно ја остваруваат воспитната функција во семејството. Причините за оваа појава се од различна природа. Една од причините за негативното поведение кај определен број млади личности се должи на недоволниот увид и контрола на родителите за движењето и активностите на детето во слободното време.

⁵¹ A.S.Makarenko (1956), *Knjiga za roditelje*, Sarajevo: Veselin Masleša.

Секојдневната реалност покажува дека времето што родителите и децата го поминуваат заедно во текот на денот е се помало. Речиси сите родители се во состојба постојано да балансираат помеѓу сопствените работни задачи и потребите на семејството. Притисокот што тие го чувствуваат поради борбата за финансиско опстојување ги прави помалку способни да партиципираат во животот на сопствените деца во домот и во животот на детето во училиштето т.е. соработката со училиштето. Тие не се свесни или не ја воочуваат големата потреба од тоа. Поради тоа училиштата мора да одговорат на потребите на родителите и на учениците и да ги вклучат родителите во училишниот живот на нивните деца. Вклучувањето на родителите во работата на училиштето е од огромна важност како за учениците и родителите, така и за училиштето.⁵²

Во соработката меѓу училиштето и семејствата на децата од маргинаалните групи доминира традиционалната т.е. еднонасочната комуникација, а занемарено е директното учество на родителите и нивното повратно влијание во организирањето и реализирањето на училишните случувања и активности. Начините на комуникација, при таа соработка на овие семејства, насочени се пред се на пренесување на информации на родителите, а помалку се застапени оние кои даваат можност за активно ангажирање на родителите, користење на нивното знаење, вештини и искуства како важен ресурс кој може да придонесе за отвореност на училиштето и градење на партнерски односи со училиштето. Семејствата на децата од маргинаалните групи не се активни учесници и партнери во процесот на образованието на нивните деца.

Причините за ваквата состојба на соработката, на семејствата на децата од маргинаалните групи, се нискиот образовен статус на семејствата, притисокот што родителите, кои се на маргините на општеството, го чувствуваат поради борбата за финансиско опстојување, големото влијание на традицијата, исклучително ниско ниво на педагошка култура на родителите и семејствата на децата од маргинаалните групи .

⁵² Поповска, Г. (2011), *Отвореност на семејството и училиштето*, Скопје: Просветно дело, бр.1, стр.40.

3.1. Соработката помеѓу семејството и училиштето

Соработката помеѓу семејството и училиштето има големо педагошко, а со тоа и општествено значење. Таа треба да се темели врз нивното заемно дејствување и тесна соработка поради заедничките цели во воспитувањето на младите генерации: создавањето на сестрано развиени личности. Притоа, " од особено значење е родителите да се вклучат во сите подрачја на внатрешната организација, воспитната дејност во зависност од нивната професионална ориентација, секако нивните познавања, способности, вештини".⁵³

Професорот Никола Петров укажува на тенденцијата дека училиштето како институција и натаму ќе се трансформира и констатира: "повеќе современици сметаат дека во иднина ќе постои уште потесна врска помеѓу училиштето, семејството и општеството...", "Училиштата ќе се трансформираат во едукативна заедница помеѓу учениците, наставниците, родителите и на тој начин ќе дејствува на интерперсоналните односи на сите субјекти".⁵⁴ Односите семејство - училиште се актуелни и одлучувачки фактор во воспитувањето на младите генерации.

Соработката на семејството и училиштето најчесто се сведува на родителски средби, поретко на индивидуални посети на родителскиот дом или на некое предавање од педагогот или психологот. Досегашните истражувања покажуваат дека педагошката култура на родителите е на исклучително ниско ниво. Моделот на воспитание што родителите го практикуваат во семејството е под силно влијание на традиционалните вредности, кои често се непроменливи и неразбирливи за младите, не се во склад со нивните вредносни ориентации и разбирање за животот. Развојот на младата личност е под големо влијание на културните, општествените и технолошките промени кои се случуваат во потесната и пошироката заедница, како и медиумите кои влијаат на фундаменталните промени во семејството.

⁵³Стојкоска, В. (2008), "Предизвициите на основното училиште", Скопје: Просветно дело, бр.4, стр.6.

⁵⁴Петров, Н. (2008), *Отворено училиште* (труд), Скопје: Просветно дело, бр.1, стр.3 - 4.

Складната соработка и делување на семејството и училиштето е важен предуслов за успех. Семејството мора да го знае воспитниот идеал, целта и задачите на воспитанието и да тежнее кон негово остварување. Во тој поглед училиштето на семејството мора да му пружи одредена помош. Анте Вукасовиќ констатира " Колку повеќе училиштето соработува со родителите и колку има посилено влијание врз нив, толку и резултатите од моралното обликување ќе бидат поуспешни и подобри. Затоа семејството и училиштето мораат да настапуваат сложено и да делуваат складно."⁵⁵ На таков начин ќе може да се постигне воспитната работа во училиштето и во семејството, меѓусебно надополнувајќи се.

За успешна реализација на воспитно образовната работа, училиштето се повеќе бара дидактичка информираност и оспособеност на родителите. Тоа бара од нив да го прават она за што не се оспособени што разбирливо и оправдано кај нив предизвикува незадоволство. А успехот во воспитната работа не зависи само од субјективната подготвеност на родителите, туку зависи и од нивната адекватна образованост, односно подготвеност за таквата улога. Обврска на секое училиште е ова да го дознае за секое семејство заради што подобро запознавање на учениците, подобро разбирање на нивното однесување, но и заради остварување на сопственото неосетно и осмислено влијание врз формирањето на семејната атмосфера преку разновидни форми на едукација со што развојот на ученикот ќе тече побрзо и похармонично.⁵⁶

Соработката на училиштето и семејството доаѓа до израз на полето на управувањето со училиштето и на полето на поврзаноста на училиштето со локалната средина. Со децентрализацијата на образованието се овозможува оваа соработка да се зголеми. Јакне свеста кај родителите дека тие на посреден начин со својата работа и донации ќе можат да ги поткрепат училиштата. Чија цел е грижата за подобар и среќен живот на младите генерации. С. Куковец истакнува дека

⁵⁵Vukasović, A. (1977), *Moralni odgoj*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, str.226.

⁵⁶Прангоски, Р. (2007), *Семејството и примарен фактор во воспитанието на децата*, Скопје: Просветно дело, бр. 2, стр. 23.

"Неопходно потребно е обете институции, училиштето и семејството, меѓусебно да си го зацврстуваат авторитетот."⁵⁷

Преку меѓусебната соработка училиштето ги подучува и ги информира родителите како и на кој начин во својот дом да му помогнат на детето при учењето, развивање одредени навики, користење на разни извори на знаење, на кој начин квалитетно да ги извршуваат домашните обврски и т.н. Слабата или недоволната информираност на родителите за причините за училишните реформи, начинот на кој тие ќе се спроведуваат, за промени во оценувањето, за промени во начинот на училишната работа и т.н. може да бидат причина за критика и недоверба кон иновациите во училишната работа. Информираноста на родителите е важен услов за успехот на училишната работа, а тоа бара тесна соработка на училиштето со семејствата.

Формите и методите на работа со кои ќе се служат наставниците, зависат пред се од многу фактори, меѓу кои како носители се социјалните, културните и економските прилики на семејствата. Соработката на родителите и наставниците најчесто се остваруваат по пат на редовни и вонредни родителски средби, посета на родителските домови, посета на училиштето по иницијатива на родителот или пак на повик. Наставниците треба да им бидат советници на родителите за прашања врзани за организацијата на воспитната работа во домот, при барање начини за надминување на воспитните тешкотии кај учениците.

С. Куковец предлага " Во интерес на сопствената успешна работа, училиштето мора плански да се бори против грешките во семејното воспитание и да соработува при организација на *школо за родители*, во кое родителите ќе добиваат насоки и знаења за начините и принципите за современо семејно воспитание."⁵⁸ Една од задачите на училиштето е работата на полето на педагошкото образование на родителите, каде што училиштето може да направи најмногу. Без зголемена педагошка култура на родителите училиштето не може да одговори на новите трендови во образованието. Денес училиштето повеќе или помалку има воспановени

⁵⁷ Kukovec, S. (1969), *Pedagogija 2*, Zagreb: Matica Hrvatska, str. 26.

⁵⁸ Kukovec, S. (1969), *Pedagogija 2*, Zagreb: Matica Hrvatska, str. 20.

форми на соработка со родителите. Тие воглавно се сведуваат на личните контакти на родителите со наставниците и на родителските средби, кои воедно се користат и за педагошка едукација. Училиштето секогаш има отворена врата за родителите. Раководителите на паралелките се должни во текот на учебната година да одржат неколку родителски средби со родителите.

Планирањето на соработка од наставникот со родителот е чин на неминовност. За оваа соработка истакнатиот педагог Петар Мандиќ вели: "Соработката со родителот не смее учителот да ја сфати како случајна, пригодна, кампањска работа. Тоа мора да биде осмислена, организирана и планска работа, постојана грижа на учителите која влегува во прв план во неговите воспитни настојувања."⁵⁹

Голема грешка се прави кога советодавната работа на педагошко-психолошката служба во училиштето се врзува за решавање на веќе настанати проблеми и ексцесни ситуации. Дејствувањето на службата треба да е насочено кон интелектуално, емоционално и морално издигнување на родителите, кон нивна педагошко-психолошка наобразба и социјален развој и приспособување. Имено, педагошко-психолошката служба во училиштето го прави темелот за соработката со родителите и е основен координатор на таа соработка. За унапредување на соработката потребен е заеднички јазик и разбирање на моќноста и можностите на двете страни.

Проблеми во соработката меѓу семејството и училиштето

Покрај добрите намери на училиштето и семејството за создавање оптимални услови за детскиот развој, формирањето на неговите ставови и јакнењето на неговиот карактер, постојат повеќе фактори кои директно условуваат пропусти во вршењето на воспитно-образовната дејност во училиштето и семејството, ја подјадуваат врската и соработката меѓу семејството и училиштето. Како фактори кои ја сопираат соработката меѓу семејството и училиштето се изделуваат:

⁵⁹ Mandić, P. (1975), *Saradnja porodice i škole*, Sarajevo: Svijetlost, ,str. 13.

а) Општествената средина силно влијае врз попречувањето и уништувањето на воспитното дејствување на училиштето и семејството. Ваквото негативно влијание има одраз во формирањето на асоцијално и дехуманистичко однесување со натамошно пропаѓање на идејните вредности, пренагласување на материјалната страна на живеење итн., разните морални деформации, погрешното разбирање на идоли и идентификацијата со нив директно ја поткопуваат врската меѓу семејството и училиштето.

б) Подготвеноста на просветниот кадар за соработка со родителите од ден на ден ја напаѓа незавидната материјална положба на просветните работници. Задоволни со својата функција, но не и со материјалната положба, просветните работници се приморани дел од своето слободно време да го поминат вршејќи друга профитабилна дејност. Со тоа и задоволството при вршењето на педагошката функција преминува во безволна дејност.

Немањето материјално-технички средства во училиштето е друг негативен фактор кој ја попречува соработката. Немањето технички помагала: ТВ, ЦД- плеери, видеа итн., неможноста за организирање заеднички екскурзии и други форми на соработка го попречуваат успешното непрекинато работење на училиштето.

в) Проблемите во семејството се основна пречка во градењето заеднички пат за децата. Несериозноста во сфаќањето на родителскиот позив е предмет на расправа и на службите за брачно и предбрачно советување.⁶⁰

Покрај сите негативности и пречки во соработката меѓу семејството и училиштето, ќе мора сите заедно да изнајдат сила и волја за што повоспитно дејствување врз детето.

Едукација на родителите

Иако родителските состаноци и другите воннаставни активности се користат и за едукација на родителите за поуспешно остварување на

⁶⁰ Илиев, Д., (1997), *Семејното воспитување и училишното како фактор за развој на личноста на ученикот*, Скопје: Просветно дело, бр.1, стр. 86.

нивните родителски обврски и должности, тоа не е доволно. Затоа, во плановите за воспитно-образовна работа на училиштето, акцент треба да им се даде на содржините со кои ќе се придонесе за зголемување на педагошкото образование на родителите, а со тоа и за јакнење на нивната свест и одговорност за правилно воспитување на своите деца.⁶¹

За таа цел, за родителите, училиштата организираат педагошки предавања и семинари, воспитни советувањата за родители и други форми на соработка, каде тие треба да стекнуваат нови знаења од областа на семејното воспитување. На родителите им се овозможува да добијат одговори на голем број прашања, како на пример: како да се мотивираат учениците повеќе да учат; како да им се помогне на учениците кои имаат пречки во развојот; како да се спречат маните и пороците во поведението на децата; како да се разрешуваат проблемите во воспитувањето на младите во пубертетот, адолесценцијата и друго.

Во реализацијата на содржините за едукација на родителите, освен училиштето, поголемо учество да земат институциите кои професионално се занимаваат со прашања од доменот на воспитувањето на децата и младите. Како една од компетентните стручни институции за едукација на наставниците, но и на родителите е Бирото за развој на образованието.

3.2. Форми на соработка

Група претставува две или повеќе лица кои се наоѓаат во интеракција со одредена намера. Секоја група, независно од тоа кои се намерите за кои е заснована, исполнува неколку карактеристики:

- секоја група вклучува одреден број лица, а членувањето е засновано на правила. Тие можат да бидат јасно распознатливи, но можат да бидат непрецизни, што нејзините граници ги прави нејасни;
- членовите на групата имаат своја положба во неа. Таа најчесто е определена преку нивната работа. Некои положби во групата се единствени, додека други ги извршуваат поголем број членови. Од друга

⁶¹Крстевски, Л., (2019), *Улогата на семејството во воспитувањето на децата*, Скопје: Просветно дело, бр.2, стр.47.

страна некои положби се комплементарни (татко-син, учител-ученик и сл.);

- секоја положба е проследена со правила на однесување, односно очекувања што треба да ги исполнат носителите на положбата. Исполнувањето на очекувањата е нивната улога во групата;

- секоја група има правила кои се однесуваат исклучиво на нејзиното членство. Од друга страна, некои од правилата се општи и се однесуваат на целото членство, додека други се специфични и се поврзани со одделните улоги во групата;

- секоја група има систем на санкции со кои ги наградува своите членови за доброто исполнување на улогите или ги казнува за неисполнетоста и кршењето на групните норми;- групата е заснована на некакви намери. Тоа може да бидат обезбедувањето на опстанокот, остварување на некои интереси, одржувањето на вредностите, постигнувањето на задоволството итн.⁶²

Формална група е вид на група кај која формално, јасно и прецизно се пропишани целите, положбата, улогата, како и меѓусебните односи на членовите. Формалната група се создава смислено, официјално се формира со извесен акт, а структурата на групата, основните задачи, како и меѓусебните односи и обврските на членовите вообичаено се правно пропишани со статут и се релативно стабилни.⁶³

Неформална група е вид на група која нема формално утврдени цели и норми на однесување, нема фиксирана и затворена структура, ниту цврсто утврдени положби и формализирани улоги. Се создава спонтано, се формира околу некоја слободно избрана цел, низ тесна меѓусебна комуникација на членовите од групата кои имаат исти уверувања, интереси и тежнења, а останува релативно отворена за нови членови, како и за промени во структурата. Неформална група може да се создаде независно од било која друга група или во рамките на некоја веќе формална група, како нејзин дел.⁶⁴

⁶² Статија „Општествени групи“, превземено од [www.hr.wikipedia.org/drustvena grupa](http://www.hr.wikipedia.org/drustvena_grupa)

⁶³ Prevezemeno od sr.wikipedia.org/sr/Формална_група

⁶⁴ Prevezemeno od sr.wikipedia.org/sr/Формална_група

3.2.1. Алтернативни форми на соработка меѓу семејството и училиштето

Може да се издвојат неколку форми на соработка меѓу семејството и училиштето:

- индивидуални контакти;
- соработка со група родители;
- родителски состаноци;
- советувалишта за родители;
- останати форми на соработка меѓу семејството и училиштето (допишување, библиотека за родители, работа во органите на управување, семинари за родители, курсеви);

Индивидуални контакти

Индивидуалните контакти се остваруваат меѓу наставникот и родителот на само еден ученик. Тоа е можност меѓусебно да се информираат за она што е во интерес за ученикот. Добрата страна на индивидуалните контакти е што се многу отворени и можат да траат се додека соговорниците меѓусебно се разберат и се договорат за понатамошните мерки кои треба да се превземат.

Како неекономична и недостаток на оваа форма на соработка, е таа што од наставникот бара многу време за секој родител посебно. Оваа форма на соработка треба да се користи само за оние информации кои се однесуваат исклучиво за еден ученик.

Може да има два облика на индивидуални контакти:

а) Посета на домот на ученикот од страна на наставникот - оваа форма на индивидуален контакт на наставникот му овозможува подобро да ги запознае условите на животот и работата на ученикот, семејната клима како и односите на родителот кон ученикот. Од аспект на воспитно-образовната работа е битно, наставникот од самиот почеток да добие информации за ученикот, кои се неопходни за понатамошна организација и соработка со семејството. Во текот на учебната година се врши оваа посета. Тоа е значајно за да може да се евидентираат евентуалните причини кои доведуваат до појава на неуспех на ученикот.

б) Посета на училиштето од страна на родителот - оваа форма на индивидуален контакт се покажал како успешен. Родителите сами доаѓаат

во училиштето или се повикани од страна на наставникот. Оваа форма на соработка овозможува и на родителот и на наставникот слобода во искажувањето на своите ставови. Користа е обострана, родителите се слободни во комуникацијата и се заинтересирани за откривање и отстранување на причините кои довеле до неуспех на своите деца. Наставникот максимално се посветува само на еден родител, насочувајќи го кон решавање на проблемот. Како битен фактор, е да се мотивира родителот за понатамошна соработка за напредување на детето и решавање на проблемот.

Соработка со група родители

Соработката со група родители како форма на соработка ретко се применува, можеби ефектот од овој вид соработка е најпродуктивен. Целта на групната форма на соработка се организира да ги поврзе наставникот со родителите, како и меѓусебното поврзување на родителите чии деца имаат заеднички остварувања во поглед на воспитно-образовните цели и задачи. Тоа се родители на деца кои се слични по успехот (талентирани, одлични, многудобри), но и по неуспехот (деца кои имаат потешкотии при совладувањето на градивото, деца кои нередовно посетуваат настава). Родителот ќе биде заинтересиран за соработка кога ќе увиди дека нивното дете не е единствено во одделението кое има неуспех во постигнувањето на воспитно-образовните цели и задачи. Родителите и наставникот заедно учествуваат во решавање на проблемот, родителите ги изнесуваат своите сугестии, мислења, како и предлози за решавање и надминување на проблемот. Оваа форма на соработка е во мала мера застапена во училиштата. Наставникот настојува овој недостаток да го компензира на родителските состаноци.

Родителски состаноци

Родителските состаноци се еден од најчестите форми на соработка, но не се и најпродуктивни. На родителските состаноци, родителите добиваат информации за работата на нивните деца. Наставникот настојува да изнесе што повеќе податоци за учениците, кои најнапред се однесуваат за постигнатиот успех, а потоа податоци кои се однесуваат за неуспехот на учениците. На овој начин наставникот ги наведува родителите на

дискусија, во која не се вклучуваат сите родители. Оние родители чии деца покажуваат неуспех, ако дојдат на родителскиот состанок, ќе се држат на страна и своето мислење нема да го искажат. Наставникот е тој кој треба да ги поттикнува сите родители на соработка и да се опфатат теми кои се однесуваат како на успехот така и на неуспехот на учениците. Јавениот проблем треба сите заедно активно да го решат. Бидејќи основната цел на родителските состаноци покрај решавањето на проблемите е и подигнување на педагошката култура на родителите.

Советувалишта за родители

Советувалиштето за родители е наменето за родителите кои:

- сакаат да дознаат нешто повеќе за аспектите на воспитно-образовната работа;
- сакаат да ја унапредат соработката со училиштето;
- сакаат да ја унапредат вештината на успешно помагање во решавање на проблеми;

Советувалиштето за родители подразбира секојдневни активности на родителот со психолог, педагог, психотерапевт, а по потреба и со лекар. Родителот треба да биде ислушан и заедно да работат кон постигнување на целта. Овој облик на соработка не покажува интерес кај родителите.

Останати форми на соработка на семејството со училиштето:

Допишување или пишани пораки на родителите

Оваа форма на соработка се применува кога наставникот треба да го известат родителот за појава на некој проблем во одделението. Како посредник за известување ќе послужи ученичката тетратка или парче хартија. Но оваа форма на соработка не би требало да се користи само кога ќе се појави некој проблем во одделението, туку и кога ќе треба да се пофали ученикот или пак за постигнат успех и напредување на нивното дете.

Библиотека за родители

Овој вид на соработка со родителите, овозможува во посебно опремена просторија родителот да прочита книги, статии и разни извештаи. Овозможува комуникација меѓу родителите, родител и

наставник, како и комуникација на родителот со останатите стручни органи во училиштето.

Работа во органите на управување (разни комисии, семинари, курсеви)

Оваа форма на соработка им нуди информации на родителите за организацијата и работата на училиштето, а со своето учество придонесуваат за подобрување на условите и работата на училиштето. Покрај учеството во планирањето и организацијата, родителите треба постојано да се присутни, бидејќи тоа допринесува за зацврстување на односите меѓу семејството и училиштето.

3.2.2. Принципи на соработка меѓу семејството и училиштето

Соработката со родителите, училиштето може да ја унапреди и да работи на нејзината ефикасност. Познавањето на основните принципи треба да обезбеди добри меѓусебни односи, за да можат родителите не само да одговорат на соработката, туку и активно да учествуваат во истата. За таа цел неопходно е да се остварат одредени принципи:⁶⁵

- * Почитување на личноста на родителот;
- * Принцип на тактика;
- * Принцип на корисност;
- * Принцип на ефикасно користење на времето;
- * Принцип на користење на искуства на родителите;
- * Принцип на возрасна и овбразовна структура;

1. Почитување на личноста на родителот - принцип врз кој се става најголем акцент при организирање на соработката. Почитувајќи ја личноста на родителот, наставникот придонесува за развој на довербата. Од меѓусебната доверба зависи и ефектот на соработката. Наставникот треба да е личноста во која родителот гледа сигурност кога му се доверува и бара помош.

2. Принцип на тактика - од наставникот се очекува да биде пријатен, љубезен, оптимистичен, расположен, подготвен за соработка. Само со

⁶⁵ Prodanović, Lj. (1979), U čemu, kad, kako... saradivati s roditeljima u školi, Beograd: IŠRO "Privredno finansijski vodič ", str.18.

таков однос кон родителите, наставникот ќе успее да ја здобие довербата и родителите му возвратат на ист начин.

3. Принцип на корисност - важноста на овој принцип произлегува од самиот ефект на соработка. Доколку родителот процени дека соработката со училиштето е успешна, дека од неа произлегува корист, тој иптензивно ќе се залага и ќе допринесува кон истата. А, ако соработката ја доживее како неуспех, ако од неа не наметува успех, тој ќе ја смета соработката за губење време, нема да одговори на поканите за доаѓање во училиште.

4. Принцип на ефикасно користење на времето - овој принцип треба да е во прилог на родителите и наставникот. Наставникот треба да ја организира соработката така да може да го усогласи своето време со слободното време на родителот. Кога наставникот ја закажува средбата треба да го одвои времето само за тоа. Не треба да дозволи родителот на го чека наставникот. Некои родители тоа може да го сфатат како несериозност од страна на училиштето, да се откажат од соработката и да не дојдат на следната покана.

5. Принцип на користење на искуства на родителите - секој родител најдобро го познава своето дете и знае што е најдобро за него. Наставникот треба да го има тоа на знаење кога на родителите им говори за нивните деца, бидејќи наставникот е тој кој може да ги запознае учениците, но не и да ги знае како родителите. Добра соработка меѓу родителите и наставникот е можна доколку наставникот при соработката ги почитува родителите и нивното искуство.

6. Принцип на возрасна и овбразовна структура - при планирањето на соработката со родителите, наставникот треба да е запознаен со возраста и образовното ниво на родителите. Тоа ќе му ја олесни работата бидејќи ќе знае на кој начин да ја изнесе тематиката. Почитувајќи го овој принцип наставникот ќе може да ја унапреди соработката, бидејќи му се дава можност своето мислење да го спореди со мислењето на родителите и на тој начин да добие повратна информација.

За да може успешно да се одвива соработката меѓу семејството и училиштето, потребно е да се надминат разликите кои постојат меѓу родителите и наставникот. Успешната соработка се реализира низ:

- Уважување на личноста на детето од страна на наставникот;
- Почитување на личноста на родителот и на наставникот;
- Комуникација со родителите и нивно активно учество во соработката;
- Соработката да се реализира по принципот на взаемно разбирање и помагање;
- Заедничко решавање и оттргнување на причините за неуспех;
- Да се работи на подигање на педагошката култура на родителите.

3.2.3. Неформална-волонтерска форма на соработка

Една од задачите на училиштето е работата на полето на педагошкото образование на родителите. Педагошкото образование на родителите е грижа и задача на целокупната општествена заедница, но тука училиштето може и треба да направи најмногу. Денес училиштето повеќе или помалку има востановени форми на соработка со родителите. Тие воглавно се сведуваат на лични контакти на родителите со наставниците и на родителските средби. Училиштето секогаш има отворена врата за родителите.

Покрај законската форма на соработка и размена на информации, секое училиште учествува во проект кој има свој начин на соработка преку неформални методи како учење и однесување, родител-писма, родител-наставник здруженија, прослави и др.

Во продолжение ќе наведам некои од формите на соработка меѓу семејството и училиштето, во некои европски земји, кои функционираат и опстојуваат со децении.

а) Фестивали и прослави

Во Германија, родителите се повикуваат за сите видови на училишни фестивали и прослави: од театарски и музички вечери до

спортски настани. На тој начин родителите се запознаваат со училишниот живот на своето дете надвор од училницата.

Во Данска, покрај редовните родител-наставник состаноци, постои и посебен вид соработка наречена "родителска вечер со училишен театар", секој Божиќ со родителите на учениците од I до III одделение. Во оваа свечена прилика, најмладите ученици играат, а потоа учениците, родителите и наставниците уживаат во остатокот од вечерата заедно. Постои исто така, "родителска сабота" која ја организираат родителите на учениците.

Во Финска се организираат средби на годишно ниво "родителска сабота" кои се дел од училишниот живот.

Во Унгарија во едно верско (христијанско) училиште, родителите се покануваат на свечен оброк, со цел да се вклучат во опуштени и неформални разговори. Бидејќи е верско училиште, родителите, наставниците и учениците поминуваат духовен ден заедно. Покрај тоа, постојат многу можности (екскурзии и прослави) во текот на годината за сите страни да можат да стапат во контакт едни со други.

Во Словенија има мноштво можности за родителите да учествуваат во училишните фестивали и забави, изложби и културни настани, заедички излети во природа.

б) Училишни весници и информирање

Во Данска, во приватното училиште Grindstedt, е отворена т.н. "Parent ABZ", каде што родителите можат да најдат информации и совети за домашни работи, храна и за постигнување високи оценки. Училиштето исто така објавува месечна брошура со која ги информира родителите и учениците за претстојните активности за следниот месец.

Во Финска, постои годишна училишна брошура, која се испраќа до секој родител, со која што се информираат родителите за активностите на училиштето и за активностите во училницата.

Во Словенија, секое училиште објавува брошура наменета за родителите која содржи информации за активностите на училиштето и активности во училницата, информации за возниот ред со кој се користат

учениците, оброците, работното време, бројот на екскурзии, училишниот распуст по датуми и време на реализација.

Во Северна Ирска и Велика Британија, некои училишта имаат "wall newspapers"- сиден весник со информации за родителите, исто така имаат и letterboxes – кутија за писма, претставки и предлози. Покрај тоа родителите се информирани и за "Денот во училница" преку весници и родител-водичи која содржи информации за распоредот и наставната програма, насоки и брошури.

в) Отворен училиштен ден

Во Данска, во приватното училиште Grindstedt, еднаш месечно има "отворен училиштен ден", каде родителите имаат можност да го доживеат училишниот живот и да учествуваат со своите деца во него.

Поголемиот дел од училиштата во Словенија ги отвораат своите врати на "Ден на училиште" за сите заинтересирани страни. На овој настан родителите можат да добијат увид во секојдневниот училиштен живот на своето дете, а во исто време можат да учествуваат во организацијата и реализацијата на активностите.

г) Континуирана едукација и училишта за родители

Во Германија, дополнителни квалификации за родителите преку "Родителите се едуцираат" , заинтересираните родители можат да добијат одговори на прашања од педагогија, психологија и дидактика преку разни семинари. Со стекнатите знаења овие родители, понатаму вршат советувања и одржуваат сесии на други заинтересирани родители.

Во Унгарија, родителите добиваат информации во врска со превенција и злоупотреба на дрога и се вклучени во подршката на овие методи заедно со училиштата.

Во Словенија, наставниците и педагозите генерално нудат предавања и работилници за родителите, каде што добиваат информации за прашања: како и на кој начин да се подигаат децата, за развојот на децата, нивните игри и интереси. Друг метод на соработка во Словенија е " Училиште за родители" каде родителите добиваат информации и совети за различни аспекти на детството и младоста по специфична програма, која е организирана и имплементирана од страна на здружението ВЕЗИ.

Наставната програма се менува според интересот која може да содржи и предлози од родителите.⁶⁶

⁶⁶Превземено од *EU-Programme Socrates – Project COPASCH – I*, [www.hr. European Network Cooperation-Parents-School - COPASCH ...](http://www.hr.EuropeanNetworkCooperation-Parents-School-COPASCH...)

4. Релевантни истражувања

On Reports, Globalisation and Marginalisation⁶⁷

Извештај, Глобализација и маргинализација

Беатрис Авалос-Беван професор на Универзитетот во Чиле-Сантјаго, направила осврт на извештајот на УНЕСКО (EFA Report 2001) за "Глобализација и маргинализација".

Професорката, Беатрис Авалос-Беван, дошла до заклучок дека извештајот разочарува со недостатоци на детална анализа на разликите меѓу маргиналните заедници и за недостатокот на различни пристапи потребни во односите со тие групи.

Извештајот на УНЕСКО го нагласува исклучувањето од образование и општество на милиони деца и младинци, забележувајќи дека за повеќето од нив имаат само две години образование во просек. Маргинализацијата е опишана како процес кој опфаќа различни групи:

- Оние кои се екстремно сиромашни, дури и во богатите земји (илегални имигранти);
- Културно маргинализирани, како што е случајот со мали лингвистички групи (мали групи кои зборуваат одреден неофицијален јазик или номад-без постојан престој, а престојуваат во рурални средини;
- Големи популации кои постојано се преселуваат заради војна (Палестина, Авганистан, Ирак);
- Добро познатата состојба на скоро постојно и целосноисклучување на девојчињата и деца и младинци со пречки во развојот широм светот.

Беатрис резимира, дека во извештајот недостасува малку поширок поглед кон тоа како маргинализираната младина широм светот да ги искористи комуникациските алатки и технологии за да се образува и да ја модернизира својата култура, мешајќи ги обичаите (традицијата) со современоста-новините. И како овие алатки би можеле да ги поттикнат и да им дадат елан на младите наставници кои имаат волја да работат со

⁶⁷ WWW.norag.org/issues/article/1288 (od 07.11.2011)

вакви исклучени маргинални групи, па дури и постари наставници кои имаат желба да се подобрат-модернизираат со цел да подобар однос кон сите.

EDAM – Education Against Marginalisation⁶⁸

Образование наспроти маргинализација

EDAM е предводник во создавање и реализирање на Европска рамка за евалуирање (проценка или оценување) на образовните програми со цел да се подобри општественото вклучување на ранливите групи и возрасни. Тоа е важен чекор кон нудење на нова перспектива на живот и образование на малцинските групи.

Причини за постоење на EDAM-проектот "Образование Против Маргинализација" е слабата вклученост на малцинските групи низ цела Европа вклучувајќи ги и невработените повозрасни, луѓе со низок степен на образование кои имаат бројни проблеми и се спречени активно да учествуваат во општеството.

Со EDAM-проектот се предлага образование на која било возраст како ефикасен начин на маргиналните групи да им се даде нова перспектива во животот.

Девет земји членки на Европската Унија (Холандија, Белгија, Германија, Австрија, Италија, Романија, Грција, Данска и Швајцарија) се обврзале да направат прва Европска база на податоци за доживотно учење, со цел да се покаже како образовните програми да имаат тенденција кон зголемување на општествената вклученост на маргиналните групи. Добиените податоци ќе им послужат на наставниците и креаторите на образовните програми во Европската Унија, да дадат идеи и материјал како да се подобри социјалната вклученост на маргиналните групи преку образование.

⁶⁸ www.learnjob.gr/page45.html (od 07.11.2011)

Martin Levinston 2010-1011

Универзитет - Exeter

"Праведноста е важна - прашања поврзани со праведноста во однос на малцинските и маргиналните групи"⁶⁹

Црпејќи податоци од извештајот на УНИЦЕФ од 2009 година, Мартин Левинстон заклучува дека:

* Во земјите во развој (Азија и Африка) пристапот кон училиште е главен проблем. Во Европа предизвиците за образование на маргинализираните деца се: пренатрупани училници, стари и разрушени училишта, несоодветен пристап кон подучувањето и јазичните бариери.

* Во Европа како најзагрозени ги идентификува Ромите. Во голем број случаи, како во Косово или Турција запишувањето во училиште е проблематизирано со непријавувањето на децата (не регистрирани во матична книга, немање документи ...), во други бројни случаи во Европа, како пример во Чешка, Унгарија, Македонија, Србија или Словачка, децата ромчиња се запишуваат во специјални училишта со многу ниски стандарди на образование.

* Образовните потреби треба да се разгледуваат во поширока социо-економска и политичка рамка. Во одредени земји некои политичари зборуваат против одредени групи. Криминалните дела сторени кон припадниците на малцинските или маргинализираните групи понекогаш немаат завршница. Децата од малцинските групи имаат многу поголеми шанси во иднина да бидат економски посиромашни отколку децата од мнозинските групи.

* Малцинските групи може да имаат различни идеи за развој, пример ромите и мигрантите кои често работат одредени работи, кои веќе стануваат и нивно културно обележје (собирање стара хартија, железо и пластика по контејнери, питачење ...). Овие деца не се доволно прифатени од своите врстници, а наставниците малку очекуваат од нив, па тие и малку постигнуваат (Low achievement – low expectations).

⁶⁹ www.ppt.The education of minority / marginal groups од 10.01.2012

* Се прават напори за запишување во училиште на децата од номадските семејства (чергарски семејства кои немаат постојан престој), нивно образование и вклучување во општеството.

Дваесет годишната Сели, припадничка на едно од маргинализираните семејства вели: "Се снаоѓаме како група. Во моето семејство се потпираме еден на друг. За пример ја земам мојата осум годишна внука. Нејзините мајка и татко добиваат писмо и велат "Мери, прочитај ми го ова " и Мери го чита. Ако им треба нешто да се напише, некој друг го прави тоа... Секогаш има некој да ти прочита или напише. Но кога станува збор за писмо од личен карактер, не е толку лесно."

„We just get by as a group. In my own family they rely on each other. Take my niece – she’s eight years of age. Her father and mother get letters and say, “Mary, read that.” And Mary reads it. If they need stuff typed up, someone does it...There’s always somebody to do your reading and writing. But when it comes to personal letters, it’s not so easy.” (Sally, 20s)

Сепак и во самите маргинални групи постои нехомогеност во смисла на разлики во однос на сталеж или родова припадност. Според Мартин Левинстон и ова треба да се земе во предвид кога се разговара за малцински групи.

Во овој контекст значајна е и Студијата на Данското Министерство за надворешни работи (Danida)⁷⁰ **"Полова еднаквост во образованието."**

Во оваа студија се расправа за половата еднаквост во образованието како инвестиција која дава позитивни резултати на индивидуално, семејно и макроекономско ниво. Дадени се практични мерки како да се надмине половата разлика со истражувања направени во Непал, Бангладеш и Уганда.

Еднаков пристап во образованието на момчиња и девојчиња е основно човеково право и од тука од огромно значење за заложбата на Обединетите Нации за "Образование за сите".

Образованието на девојчињата е ефективен начин за искоренување на сиромаштијата и има прикажан добробит и за здравјето и за

⁷⁰ [www.ppt.GENDER EQUALITY IN EDUCATION](http://www.ppt.GENDER_EQUALITY_IN_EDUCATION) – Danemark od 10.01.2012

благосостојбата на семејствата, како и економски можности и општествени промени. Сепак милиони девојчиња никогаш не добиваат можност да читаат и пишуваат . Во светски рамки бројот на девојчиња кои не посетуваат училиште во споредба со момчиња е 60 наспроти 45 милиони. Насекаде е присутна целта за подеднакво образование за момчињата и за девојчињата.

Во последните децении има забележителен напредок во запишувањето на деца во училиште (момчиња и девојчиња), 65% од земјите кои пријавиле стапки на запишаност во училиште во 2004 година, дале извештаи за подеднаква запишаност на момчињата и девојчињата, но само една третина од 171 земја која дала извештај за запишаност во средно училиште постигнала еднаквост во запишаност на момчиња и девојчиња во средните училишта. Уште поголем пад има во бројките на завршено средно образование и/или запишаност во високото образование. Бројот на девојчиња цело време паѓа, како се споредува нагоре по образовната скала, а особено кога станува збор за стручно и занаетчиско образование.

Случаите како образовната трансформација во Непал потврдуваат дека и за кратко време може да се постигнат огромни резултати во постигнување рамноправност во образованието на момчињата и девојчињата.

Во **Непал**⁷¹ се постигнати значајни достигнувања во образованието. Писменоста во Непал е на многу ниско ниво. Во 2003 година писменоста кај девојчињата над 15 години била 25%, наспроти 44% кај момчињата. Ова се должи на слабото запишување на девојчињата во училиште, чија бројка опаѓа како се движиме нагоре по образовната скала.

Во првите години од 21 век на државно ниво на Непал биле одржани бројни консултации за поголемо вклучување на девојчињата во образовниот процес, со цел да се добијат предлози и повратни информации од сите социјални групи.

Националната програма на Непал "Образование за сите", реализирана од 2004 до 2009 година, имала за цел да се елиминира разликата во половата нееднаквост при запишување на основно и средно

⁷¹ www.ppt.GENDER EQUALITY IN EDUCATION – Danemark od 10.01.2012

образование и да се зголеми рамноправноста на половите во образовниот процес од 60 на 90 проценти до 2009 година. Оваа програма била подржана од "Danida" и бројни развојни партнери. Активностите имале за цел да се зголеми бројот на девојчиња (особено од маргиналните групи), бројот на наставници од женскиот пол, да има повеќе жени во Училишните одбори и да се интегрираат прашања за половата еднаквост во наставните програми и при обучувањето на наставниците. Пред секоја учебна година имало кампања "Добредојде на училиште", која ги охрабрувала девојчињата и припадниците на маргиналните групи да се запишат. Дел од посебните мерки за привлекување на девојчиња во училиште била и изградбата на посебни тоалети за момчиња и девојчиња.

Биле постигнати огромни резултати:

- Бројот на девојчиња запишани на училиште од 1998 до 2001 се зголемил за 15%, а на оние кои завршиле основно образование се зголемил за 20%;
- Односот на девојчиња во средно образование во споредба со момчиња, од 1996 до 2006 година се зголемил од 0.68 на 0.83.

Иако не е постигнато посакуваното ниво на запишаност, сепак Непал се приближил кон својата цел за полова рамноправност во основно и средно образование.

Во **Бангладеш**⁷² е забележително дека постојат деца до кои писменоста тешко допира. Многу девојчиња работат како слугинки или чуваат мали деца, а често се вклучени во ситна трговија или како помошници. Воспоставена била "Програма за деца работници во урбани средини до кои тешко се доаѓа" и која на 351.000 деца им помагала да се описменат, да добијат основни јазични, математички и општи вештини, и тоа во раните утрински часови, пред да одат на работа. Посебно внимание им било посветено на децата изложени на ризик, оние со опасни работни места или на најексплоатираните. Програмата ја примениле бројни Невладини Организации, а главен услов за да се формира група било барем 50% од учесниците да бидат девојчиња.

Иако резултатите и добробитта од проектот е тешко да се измери и прикаже со броеви, се гледаат резултати на поширок план. Девојчиња и

⁷² www.ppt.GENDER_EQUALITY_IN_EDUCATION – Danemark od 10.01.2012

момчиња во мешани одделенија имаат добиено можност да се описменат, да се навикнуваат едни на други како рамноправни, бројни се примерите кога неписмени родители, особено мајки, се фалат дека научиле да си го напишат името од своите ќерки. Најважните резултати се дека тие деца, покрај со писменост, се стекнале со самодоверба и со оптимизам за иднината. Повеќето момчиња од програмата изразиле желба да станат доктори и бизнисмени, а мнозинството девојчиња сакале да станат наставнички, се вели во студијата на Danida.

Анализата на програмата во Бангладеш покажала дека сепак може да се постигнат резултати во образование и на деца кои претходно не посетувале училиште, особени резултати и во рамноправноста на девојчињата кои претхо биле маргинализирани и неписмени, но дека треба силна желба и соработка со добро одбрани NGO-а (невладини организации). Контактот на момчињата и девојчињата во мешаните паралелки допринел за поголема социјализација и за намалување на изолираноста и маргинализираноста на девојчињата кои работат.

Во извештајот на Данското Министерство за надворешни работи понатаму се вели дека најголемо задржување на девојчиња од училиште има во земјите каде има вооружени конфликти или војни. Тие даваат пример за една образовна иницијатива каде фокусот бил токму на девојчиња од еден дел на Уганда кој бил зафатен од воени борби/конфликт.

Специфика на состојбата во Уганда⁷³ е образование на девојчиња во конфликтните подрачја. Acholi регионот во Северна Уганда бил опустошен од долготрајна, внатрешна борба во која илјадници девојчиња биле силувани, безброј населби ограбени и уништени. Конфликтот уште повеќе ја зголемил нееднаквоста меѓу половите и сиромаштијата, вклучувајќи ја и неможноста да се посетува училиште.

Во желба да помогне, Danida ја има поддржано AEI иницијативата (Acholi Education Initiative) со цел деца од конфликтниот регион да можат да посетуваат училиште, вклучително и средно училиште, да пристапат до ресурси за човекови права.

⁷³ www.ppt.GENDER_EQUALITY_IN_EDUCATION – Danemark od 10.01.2012

Биле направени работилници, се разговарало за рамноправноста, за траумите кои девојчињата и жените неправедно ги претрпеле и за нивната можна реинтеграција во заедниците. Биле одвоени зголемен број на средства за интернати за тие девојчиња, за нивна заштита и подобрување на условите за живот. Биле организирани и обуки и работилници за детските и правата на жените како дополнителна настава по часовите во сите училишта. Поголемиот дел од средствата биле одвоени за образованието на девојчињата.

Предлози за идни мерки за еднаквост во образованието:⁷⁴

- Да се анализира рамноправноста во образовниот процес за да се издвојат приоритети за дејствување.
- Да се промовира рамноправност во сите нивоа на образование, не само основно.
- Не само да се залагаат за запишување на девојчињата, туку тие да го завршат образованието и да се насочат кон идно, можеби и стручно образование.
- Да се обрне внимание на еднаквоста и на немаргинализирање на одредени ученици уште при обуката на наставниците и распределувањето на истите. Да има обуки и разговори и со стручните служби во училиштата.
- Да има иницијативи за враќање на училиште на младите мајки тинејџерки, наместо досегашното исклучување од училиште.
- Да се направат, ако е потребно, и законски промени и да се отворат еднаков број места во средните и стручните училишта.
- Да се изградат повеќе училишта или да се даваат стипендии за девојчиња кои немаат училиште близу до домот, бидејќи забележан е мал број на девојчиња кои би посетувале училиште на голема далечина....

⁷⁴ www.ppt.GENDER EQUALITY IN EDUCATION – Danemark od 10.01.2012

Good teaching: One size fits all?⁷⁵

Добра настава : Еден модел за сите?

Daniel D. Pratt пишува за се позастапениот тренд на учење ширум Северна Америка - за "Доброто учење" - учење исто едно еднакво за сите. Тој наведува дека се плаши за обидот да се воведат овој вид на настава, дека ќе доведе до замена на еден униформен модел со друг. Своето мислење го темели на 10-тина години поминати во анализирање на образовни системи, методи и техники на подучување во пет различни земји и Прат тврди дека има сретнато повеќе различни успешни пристапи кон подучувањето, но ниту еден не е униформен, не одговара за сите ученици.

Нема доволно добро учење и поучување кое би било исто за сите. За посебни ученици би требало да имаме посебен план или поинаков пристап, да се применуваат соодветни, за нив методи и да им се поедностави и приближи до нив материјалот кој треба да го совладаат.

⁷⁵www.teachingperspectives.com/PDF/goodteaching.pdf

II МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ

Предмет на ова истражување се компензирачките воннаставни активности со децата од маргинализираните групи во првиот циклус од деветгодишното образование.

Предметот е испитан од аспект на:

- програмската поставеност на почетното описменување;
- познавањето на наставниот јазик и почетната описменост на децата од маргинализираните групи;
- потреба за континуирано образование на наставниците за работа со деца од маргинализираните групи;
- испитување на степенот на познавање на наставниот јазик кај децата од маргинализираните групи;
- испитување на образовните потреби на децата од маргинализираните групи, од аспект на степенот на почетната писменост.

Вака аспектираниот предмет, ќе овозможи утврдување на фактичката состојба на реализацијата на воннаставните активности, како и можностите за нивен развој и ефектуирање.

Со истражувањето ќе се утврди фактичката состојба и потребите за начините на планирањето и организирањето на компензирачки воннаставни активности со деца од маргинализираните групи во основните училишта, во првиот циклус од деветгодишното образование и потребата за континуирано образование на наставниците и образовните потреби на децата од маргинализираните групи.

Квалитетното планирање и организирање на компензирачки воннаставни активности со деца од маргинализираните групи, придонесува за целосниот развој на личноста на детето, што допринесува за постигање на повисоки знаења и вештини, почитување на индивидуалните можности и потенцијали на (учениците) децата од маргинализираните групи, поттикнување на нивниот развој како и почитување на моралните и културните вредности.

2. ЦЕЛ И КАРАКТЕР НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Цел на ова истражување е испитување на можностите за развој и ефектуирање на компензирачките воннаставни активности со деца од маргинализираните групи и образовните потреби на наставниците за работа со децата од маргинализираните групи.

3. ЗАДАЧИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Задачи на истражувањето се:

3.1. Да се испита програмската поставеност на почетното описменување на учениците.

3.2. Да се испитаат образовните потреби (степенот на познавањето на наставниот јазик и степенот на почетната писменост) на децата од маргинализираните групи.

3.3. Да се испитаат образовните потреби на наставниците кои работат со деца од маргинализираните групи.

- Реализацијата на задачите на истражувањето претставува операционализирање на посебните аспекти од кои се испитува предметот на истражувањето.

- На секој од аспектите му соодветствуваат една или две задачи и тоа преку чија реализација се операционализира испитувањето на одделните аспекти на предметот на ова истражување.

4. ХИПОТЕЗИ

* Општа хипотеза:

X_0 Децата од маргинализираните групи имаат посебни образовни потреби.

* Посебни хипотези:

X_1 Кај децата од маргинализираните групи, постојат разлики во степенот на познавањето на наставниот јазик.

X_2 Децата од маргинализираните групи имаат посебни образовни потреби во однос на јазичната, математичката и функционалната писменост.

X_3 Наставниците кои работат со децата од маргинализираните групи имаат потреба од континуирано образование (обуки, семинари,...).

5. ВАРИЈАБЛИ

Независни варијабли:

- Наставни планови и програми по македонски јазик, математика и запознавање на околината од I до III одделение.
- Индивидуалните курикулуми.
- Предзнаењата на децата од маргиналните групи.
- Социјални, културни и образовни услови во кои живеат децата од маргиналните групи.

Зависни варијабли:

- Степен на познавање на наставниот јазик.
- Степен на развиеност на јазична писменост кај учениците од I до III одделение.
- Степен на усвоеност на елементи од математичка писменост кај учениците од I до III одделение.

- Степен на усвоеност на елементи од запознавање на околината кај учениците од I до III одделение.
- Стручна потреба на наставниците за континуирано образование (обуки) кои ја компензираат работата со оваа категорија деца.
- Ставови на наставниците за работа со деца од маргиналните групи.

Меѓутоа во еден поширок контекст како зависна варијабла може да биде и предзнаењата на децата од маргиналните групи. Може да бидат вклучени и степенот на познавање на јазикот, поседување елементи од почетна писменост, бидејќи зависат од социјални, културни и образовни услови во кои живеат децата од маргиналните групи;

6. МЕТОДИ, ТЕХНИКИ И ИНСТРУМЕНТИ

6.1. МЕТОДИ

Методи кои се користат во ова истражување се:

-Дескриптивен метод се користи за испитување на степенот на познавање на наставниот јазик;

6.2. ТЕХНИКИ

Од техниките на истражување се применуваат:

- Анкетирање со наставниците
- Работа со педагошка документација

6.2.1. Анкетирање се користи при испитување на образовните потреби на наставниците кои работат со деца од маргиналните групи од I до III одделение и нивните мислења за потреба од користење на компензирачки курикулуми;

6.2.2.Работа со педагошка документација се користи при испитување на програмската поставеност на почетното описменување и степенот на познавање на наставниот јазик, усвоеност на елементи од почетната писменост (јазична, математичка и основни поими од запознавање на околината).

6.3. ИНСТРУМЕНТИ

Инструменти на истражувањето се:

- Чек листа за испитување на степенот на познавање на наставниот јазик на учениците од I до III одделение (чл-мк-у)
- Чек листата за испитување на степенот на развиеност на основните елементи на почетната писменост по македонски јазик во I одделение (чл-мк-у-1)
- Чек листата за испитување на елементи од почетна писменост од II одделение (чл-мк-у-2)
- Чек листата за испитување на елементи од почетната писменост од македонски јазик на учениците од III одделение (чл-мк-у-3)
- Чек листата за испитување на усвоеноста на елементи од математичка писменост на учениците од I одделение (чл-мат-у-1)
- Чек листата за испитување на усвоеност на основните елементи на математичка писменост на учениците од II одделение (чл-мат-у-2)
- Чек листата за испитување на основните елементи на математичката писменост на учениците од III одделение (чл-мат-у-3)
- Чек листата за испитување на усвоеноста на елементи од запознавање на околината на учениците од I одделение (чл-зо-у-1)
- Чек листата за испитување на усвоеноста на елементи од запознавање на околината на учениците од II одделение (чл-зо-у-2)
- Чек листата за испитување на усвоеноста на елементи од запознавање на околината на учениците од III одделение (чл-зо-у-3)
- Прашалник - скалер - за испитување на ставовите на наставниците за нивните образовни потреби за работа со деца од маргинаалните групи од I до III одделение (п-н-1)

Со помош на чек листата за испитување на степенот на познавањето на наставниот јазик, се испита до кој степен, децата од маргинаалните групи во првиот циклус од деветгодишното образование, го познаваат наставниот јазик, како и степенот на усвоеност на елементите

од почетната писменост (јазична, математичка писменост и основните поими од непосредната околина).

Прашалник-скалер е применета заради добивање податоци од наставниците, кои работат со деца од маргиналните групи во првиот циклус од деветгодишно образование, со која се испита начинот на реализација на наставната програма преку анализа на планирањата на наставната работа и портфолијата на учениците. Така се добиваат податоци за планирање и организирање на наставата со деца од маргиналните групи во првиот циклус од деветгодишното образование. Така се испитува и примената на материјалите за учење и за евалуација на ефектите од изведувањето на воннаставни активности.

6.3.1. ОПИС НА ИНСТРУМЕНТИ

-Чек листата за испитување на степенот на познавањето на наставниот јазик содржи осум прашања од затворен тип кои нудат два одговори на поставените тврдења: афирмативно (да) и негативно (не).

-Чек листата за испитување на степенот на развиеност на основните елементи на почетната писменост по македонски јазик во I одделение содржи петнаесет прашања од затворен тип кои нудат два одговори на поставените тврдења: афирмативно (да) и негативно (не).

-Чек листата за испитување на елементи од почетна писменост од II одделение содржи тринаесет прашања од затворен тип кои нудат два одговори на поставените тврдења: афирмативно (да) и негативно (не).

-Чек листата за испитување на елементи од почетна писменост во III одделение содржи осумнаесет прашања од затворен тип кои нудат два одговори на поставените тврдења: афирмативно (да) и негативно (не).

-Чек листата за испитување на усвоеноста на елементи од математичка писменост во I одделение содржи десет прашања од затворен тип кои нудат два одговори на поставените тврдења: афирмативно (да) и негативно (не).

-Чек листата за испитување на основните елементи на математичката писменост во II одделение содржи осум прашања од затворен тип кои нудат два одговори на поставените тврдења: афирмативно (да) и негативно (не).

-Чек листата за испитување на основните елементи на математичката писменост во III одделение содржи дваесет и едно прашање од затворен тип кои нудат два одговори на поставените тврдења: афирмативно (да) и негативно (не).

-Чек листата за испитување на усвоеноста на елементи од запознавање на околината во I одделение содржи осумнаесет прашања од затворен тип кои нудат два одговори на поставените тврдења: афирмативно (да) и негативно (не).

-Чек листата за испитување на усвоеноста на елементи од запознавање на околината во II одделение содржи седумнаесет прашања од затворен тип кои нудат два одговори на поставените тврдења: афирмативно (да) и негативно (не).

-Чек листата за испитување на усвоеноста на елементи од запознавање на околината во III одделение содржи седумнаесет прашања од затворен тип кои нудат два одговори на поставените тврдења: афирмативно (да) и негативно (не).

-Прашалникот скалер за испитување на ставовите на наставниците за нивните образовни потреби за работа со деца од маргиналните групи од I до III одделение, содржи 5 тврдења од затворен тип (за секое тврдење наставниците избираа една од понудените можности) и 4 прашања од отворен тип каде можеа слободно да ги искажат своите мислења, ставови и потреби при реализацијата на наставата со деца од маргиналните групи.

6.3.2 ВИД НА ИСТРАЖУВАЊЕ

Проучувањето на проблемот се врши со емпириско истражување. Ова истражување има квалитативно - квантитативен карактер.

- Квантифицирувани ќе бидат резултатите добиени од испитувањето на индивидуалните ставови добиени од наставниците кои работат со деца од маргинални групи и резултатите добиени од усвоеноста на елементите на почетната писменост (јазична, математичка и функционална писменост);
- Со квалитативна постапка ќе се утврди степенот на познавање на наставниот јазик и почетната описменетост на децата;
- Квалитативна постапка се користи и при анализа на прашањата од прашалниците кои се од отворен тип, како и податоци од анализа на програмската поставеност на наставата по почетно описменување.

7. ПОПУЛАЦИЈА И ПРИМЕРОК

Истражувањето опфаќа ученици од маргиналните групи во првиот циклус од деветгодишното образование, од шест основни училишта на град Скопје: О.У. "Браќа Миладиновци" - с. Миладиновци, О.У. "Гоце Делчев" - н. Илинден, О.У. "Вера Јоциќ" - н. Хиподром, О.У. "Дане Крапчев" н. Маџари, О.У. "Наум Наумовски Борче" н. Маџари, О.У. "Његош" - Колонија Идризово.

Примерок на наставници кои работат со деца од маргиналните групи во првиот циклус од деветгодишно образование во истоимените основни училишта.

Се користи пригоден примерок од испитаници кој ќе биде основа за тестирање на поставените хипотези и генерализација на добиените заклучоци.

Истражувањето е реализирано во две општини на град Скопје.

I група: Со истражувањето се опфатени шест основни училишта тоа: О.У. "Браќа Миладиновци" - (општина Илинден) , О.У. "Гоце Делчев" (општина Илинден), О.У. "Вера Јоциќ" (општина Гази Баба), О.У. "Дане Крапчев"(општина Гази Баба), О.У. "Наум Наумовски Борче"(општина Гази Баба), О.У. "Његош" (општина Гази Баба).

Табела бр. 1 за број на основни училишта

Основно училиште	Општина
"Вера Јоциќ"	Гази Баба
"Браќа Миладиновци"	Илинден
"Његош"	Гази Баба
"Гоце Делчев"	Илинден
" Дане Крапчев"	Гази Баба
"Наум Наумовски -Борче"	Гази Баба
Вкупно училишта	6

II група: Вториот примерок го сочинуваат наставници (48) кои работат во истоимените училишта.

Табела бр. 2 за бројот на анкетирани наставници

Основно училиште	Број на анкетирани наставници	Процентуална застапеност од вкупниот број(%)
"Вера Јоциќ"	6	12,5%
"Браќа Миладиновци"	5	10,42%
"Његош"	6	12,5%
"Гоце Делчев"	12	25%
" Дане Крапчев"	6	12,5%
"Наум Наумовски -Борче"	13	27,9%
Вкупно наставници	48	100%

II група: Третиот примерок се ученици од I до III одделение во наведените основни училишта

Табела бр. 3 за бројот на испитани ученици

Основно училиште	I одд.	II одд.	III одд.	Вк.
"Вера Јоциќ"	6	13	4	23
"Браќа Миладиновци"	11	7	3	21
"Његош"	19	11	8	38
"Гоце Делчев"	15	21	21	57
"Дане Крапчев"	15	14	17	46
"Наум Наумовски -Борче"	4	4	7	15
Вкупно ученици	70	70	60	200

8. ОБРАБОТКА НА ПОДАТОЦИ

Во контекст на карактерот на истражувањето, карактеристиките на истражувачките техники и инструменти, во истражувањето се применети квалитативна и квантитативна обработка на добиените податоци.

- Квалитативно се обработуваат податоците добиени од анкетаирањето на наставниците кои работат со децата од маргинаалните групи.

- Квантитативно се обработени податоците добиени од анализа на педагошката документација (портфолија на учениците од I до III одделение) и дел од податоците добиени од анкетаирањето на наставниците.

* Процентуални износи на резултатите;

* Дистрибуција на фреквенција;

* Хи квадрат (X^2) при испитување на образовните потреби на наставниците;

* Обработка на податоци и начин на обработка;

Добиените податоци ќе се вреднуваат со помош на групирање и пребројување и според тоа, одредување на дистрибуција на фреквенција.

Со потврдување или непотврдување на хипотезите се докажува потребата за планирање и организирање на воннаставни компензирачки активности со деца од маргинаалните групи во првиот циклус од деветгодишно образование.

Обработката на податоците ќе се спроведе по училишта при што податоците за истражувањето ќе се користат како вкупни резултати од сите училишта при што ќе се донесе заклучок.

Податоците кои се добиени од прашалникот скалер со кој се испитани ставовите на наставниците за нивните образовни потреби за работа со деца од маргинаалните групи, ќе бидат обработени со непараметриска статистичка постапка - Хи квадрат.

9. ОРГАНИЗАЦИЈА И ТЕК НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Истражувањето е спроведено во наведените основни училишта етапно основно училиште по училиште во траење од еден месец.

I фаза:

- Анализа на Наставните планови и програми по македонски јазик од I до III одделение на деветгодишното основно образование.
- Анализа на Наставните планови и програми по математика од I до III одделение на деветгодишното основно образование.
- Анализа на Наставните планови и програми по запознавање на околината од I до III одделение на деветгодишното основно образование.
- Испитување на степенот на познавање на наставниот јазик на испитаниците од првиот циклус од деветгодишно образование во месец мај.
- Испитување на усвоеност на елементи од почетна писменост (јазична, математичка писменост и основни поими од непосредната околина) во месец мај.

II фаза:

- Испитување на ставовите на наставниците за нивните образовни потреби за работа со деца од маргиналните групи.

III фаза:

- Анализа на добиените податоци.
- Обработка на добиените податоци.
- Интерпретација на добиените податоци.
- Заклучни сознанија.

III АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на степенот на познавањето на наставниот јазик во првиот циклус од деветгодишното основно образование кај децата од маргинаалните групи

Испитувањето на степенот на познавањето на наставниот јазик во првиот циклус од деветгодишното основно образование кај децата од маргинаалните групи, се изврши на 200 ученици од шест училишта на град Скопје. Во табелата што следи се дадени бројот на ученици и училиштата каде што учат децата од маргинаалните групи.

Табела бр. 4 за бројот на основни училишта и испитани ученици по одделенија

Основно училиште	I одд.	II одд.	III одд.	Вк.
"Вера Јоциќ"	6	13	4	23
Браќа Миладиновци"- Миладиновци	11	7	3	21
"Његош" - Колонија Идризово	19	11	8	38
"Гоце Делчев"- Илинден	15	21	21	57
" Дане Крапчев"	15	14	17	46
"Наум Наумовски Борче"	4	4	7	15
Вкупно ученици	70	70	60	200

Податоците се добиени по одделно по одделенија во првиот циклус од деветгодишното основно образование кај децата од маргинаалните групи.

1.1. Анализа на добиените резултати од чек листа за испитување на степенот на познавањето на наставниот јазик на учениците во прво одделение од деветгодишно образование

За испитување на степенот на познавањето на наставниот јазик во прво одделение беа вклучени 6 училишта со вкупно 70 деца од маргиналните групи.

Табела бр. 5 за бројот на основни училишта и испитани ученици од прво одделение

	Основно училиште	Број на ученици од I одд.	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
1.	"Вера Јоциќ"	6	8,57
2.	" Браќа Миладиновци "	11	15,71
3.	"Његош"	19	27,14
4.	"Гоце Делчев"	15	21,43
5.	" Дане Крапчев "	15	21,43
6.	"Наум Наумовски Борче"	4	5,71
	Вкупно ученици	70	100%

Од извршената анализа, на добиените податоци добени врз основа на чек листата со која се испита степенот на познавање на наставниот јазик кај децата од маргиналните групи во прво одделение од деветгодишното образование, е следната:

Тврдење бр. 1

Воопшто не го разбира наставниот јазик.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	9	12,86%
Не	61	87,14%
вкупно	70	100%

Од понудената табела можеме да согледаме дека 9 деца од прво одделение кои се од маргиналните групи, а тоа е 12,86% од вкупниот број на испитаници, воопшто не го разбираат наставниот јазик. Додека 61 ученик или 87,14% од испитаниците го разбираат наставниот јазик.

Тврдење бр. 2

Покажува дека познава неколку зборови.

Честотите на добиените резултати од тврдењето се дадени во табелата:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	50	71,43%
Не	20	28,57%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да констатираме дека 50 од испитаните деца кои се на маргините во прво одделение или 71,43%, покажуваат дека познаваат неколку зборови, додека 20 деца или тоа се 28,57% не покажуваат дека познаваат неколку зборови од наставниот јазик.

Тврдење бр. 3

Делумно го разбира наставниот јазик.

Добиените резултати по ова тврдење се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	54	77,14%
Не	16	22,86%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да согледаме дека 54 ученика или 77,14% делумно го разбираат наставниот јазик, додека 16 ученика, ниту делумно не го разбираат наставниот јазик, а тоа се 22,86% од испитаниците.

Тврдење бр. 4

Го разбира наставниот јазик, но не може да го употребува.

Следната табела ни ги покажува добиените резултати по ова тврдење:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	44	62,86%
Не	26	37,14%
вкупно	70	100%

Резултатите претставени во табелата ни помагаат да согледаме дека наставниот јазик го разбираат, но не можат да го употребат 44 ученика, односно 62,86% од испитаниците, додека 26 ученика или 37,14% од вкупната популација не го разбира наставниот јазик и не може да го употребува.

Тврдење бр. 5

Го употребува наставниот јазик, но при тоа прави чести грешки и има ограничен вокабулар.

Добиените резултати се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	65	92,86%
Не	5	7,14%
вкупно	70	100%

Дадената табела ни го покажува следното: 92,86% од испитаниците, а тоа се 65 ученика го употребуваат наставниот јазик, но при неговата употреба често прават грешки и имаат ограничен вокабулар. 5 ученика, односно 7,14% од испитаниците не го употребуваат наставниот јазик,

Тврдење бр. 6

Го употребува наставниот јазик, но има помали граматички отстапувања.

Добиените честоти на одговори до кои се дојде, понудени се во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	48	68,57%
Не	22	31,43%
вкупно	70	100%

Табелата ни овозможува да констатираме дека 48 ученика или 68,57% од вкупната популација го употребува наставниот јазик, но има помали граматички отстапувања, 22-ца или 31,43% од испитаниците го употребуваат наставниот јазик, но со изразени граматички отстапувања.

Тврдење бр. 7

Го употребува наставниот јазик, но со изразен акцент.

Табелата што следи ни го покажува резултатот од добиените искази:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	37	52,86%
Не	33	47,14%
вкупно	70	100%

Од табелата можеме да констатираме дека 37 ученика или 52,86% од испитаниците го употребува наставниот јазик, но со изразен акцент, додека 33 ученика, а тоа се 47,14% од испитаната популација не го употребуваат наставниот јазик.

Тврдење бр. 8

Го употребува наставниот јазик без проблем.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	14	20%
Не	56	80%
вкупно	70	100%

Претходната табела покажува дека 14 ученици или 20% од испитаниците го употребуваат наставниот јазик без проблем, додека 56 ученика, а тоа е 80% од испитаната популација, има проблем при употребата на наставниот јазик.

**1.2. Анализа на добиените резултати од чек листа за
испитување на степенот на познавањето на наставниот
јазик на учениците во второ одделение од
деветгодишно образование**

За испитување на степенот на познавањето на наставниот јазик во второ одделение од деветгодишно образование, беа вклучени 6 училишта со вкупно 70 деца од маргиналните групи.

Табела бр. 6 за бројот на основни училишта и испитани ученици од второ одделение

	Основно училиште	Број на ученици од II одд.	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
1.	"Вера Јоциќ"	13	18,57%
2.	"Браќа Миладиновци"	7	10%
3.	"Његош"	11	15,71%
4.	"Гоце Делчев"	21	30%
5.	"Дане Крапчев"	14	20%
6.	"Наум Наумовски Борче"	4	5,71%
	Вкупно ученици	70	100%

Анализата на добиените податоци од чек листата со која се испита степенот на познавање на наставниот јазик кај децата од маргиналните групи во второ одделение од деветгодишното образование, е следната:

Тврдење бр. 1

Воопшто не го разбира наставниот јазик.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на ученици	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	0	0%
Не	70	100%
вкупно	70	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, во второ одделение нема забележано деца кои воопшто не го разбираат наставниот јазик, со други зборови кажано сите испитаници воопшто го разбираат наставниот јазик.

Тврдење бр. 2

Покажува дека познава неколку зборови.

Честотите на добиените резултати од тврдењето се дадени во табелата:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	70	100%
Не	0	0%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да констатираме дека 70 деца кои се на маргините во второ одделение или 100%, покажуваат дека познаваат неколку зборови, во суштина сите ученици познаваат неколку зборови, со други зборови кажано не постои ученик кој не познава неколку зборови од наставниот јазик.

Тврдење бр. 3

Делумно го разбира наставниот јазик.

Добиените резултати по ова тврдење се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	18	25,71%
Не	52	74,29%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да согледаме дека 18 ученика или 25,71% делумно го разбираат наставниот јазик, додека за 52 ученика, не може да кажеме дека делумно разбираат наставниот јазик, а тоа се 74,28% од испитаниците.

Тврдење бр. 4

Го разбира наставниот јазик, но не може да го употребува.

Следната табела ни ги покажува добиените резултати по ова тврдење:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	7	10%
Не	63	90%
вкупно	70	100%

Резултатите претставени во табелата ни помагаат да констатираме дека наставниот јазик го разбираат, но не можат да го употребат 7 ученика, односно 10% од испитаниците, додека 63 ученика или 90% од вкупната популација недоволно го разбира наставниот јазик и не може да го употребува.

Тврдење бр. 5

Го употребува наставниот јазик, но при тоа прави чести грешки и има ограничен вокабулар.

Добиените резултати се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	48	68,57%
Не	22	31,43%
вкупно	70	100%

Дадената табела ни го покажува следното: 68,57% од испитаниците, а тоа се 48 ученика го употребуваат наставниот јазик, но при неговата употреба често прават грешки и имаат ограничен вокабулар. 22 ученика, односно 31,43% од испитаниците го употребуваат наставниот јазик, но при тоа прават почесто грешки, а нивниот вокабулар е многу мал.

Тврдење бр. 6

Го употребува наставниот јазик, но има помали граматички отстапувања.

Добиените честоти на одговори до кои се дојде, понудени се во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	48	68,57%
Не	22	31,43%
вкупно	70	100%

Табелата ни овозможува да констатираме дека 48 ученика или 68,57% од вкупната популација го употребува наставниот јазик, но има помали граматички отстапувања, 22-ца или 31,43% од испитаниците го употребуваат наставниот јазик, со поголеми граматички отстапувања.

Тврдење бр. 7

Го употребува наставниот јазик, но со изразен акцент.

Табелата што следи ни го покажува резултатот од добиените искази:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	52	74,29%
Не	18	25,71%
вкупно	70	100%

Прикажаната табела ни го покажува следното 52 ученици или 74,29% од испитаниците го употребуваат наставниот јазик, но со изразен акцент, додека 18 ученици или 25,71% од испитаната популација го употребува наставниот јазик, каде не се забележува изразено акцентирање на зборовите.

Тврдење бр. 8

Го употребува наставниот јазик без проблем.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	18	25,71%
Не	52	74,29%
вкупно	70	100%

Претходната табела покажува дека 18 ученици или 25,71% од испитаниците го употребуваат наставниот јазик без проблем, додека кај 52 ученика, а тоа е 74,29% од испитаната популација, се забележуваат проблеми при употребата на наставниот јазик.

1.3. Анализа на добиените резултати од чек листа за испитување на степенот на познавањето на наставниот јазик во трето одделение од деветгодишно образование

За испитување на степенот на познавањето на наставниот јазик во трето одделение од деветгодишно образование, беа вклучени 6 училишта со вкупно 60 деца од маргиналните групи.

Табела бр. 7 за бројот на основни училишта и испитани ученици од трето одделение

	Основно училиште	Број на ученици од III одд.	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
1.	"Вера Јоциќ"	4	6,67%
2.	"Браќа Миладиновци" - Миладиновци	3	5%
3.	"Његош" - Колонија Идризово	8	13,33%
4.	"Гоце Делчев" - Илинден	21	35%
5.	"Дане Крапчев"	17	28,33%
6.	"Наум Наумовски Борче"	7	11,67%
	Вкупно ученици	60	100%

Анализата на добиените податоци од чек листата со која се испита степенот на познавање на наставниот јазик кај децата од маргиналните групи во трето одделение од деветгодишното образование, е следната:

Тврдење бр. 1

Воопшто не го разбира наставниот јазик.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	0	0%
Не	60	100%
вкупно	60	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, во трето одделение нема забележано деца кои воопшто не го разбираат наставниот јазик, со други зборови кажано сите испитаници, воопшто го разбираат наставниот јазик.

Тврдење бр. 2

Покажува дека познава неколку зборови.

Честотите на добиените резултати од тврдењето се дадени во табелата:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	60	100%
Не	0	0%
вкупно	60	100%

Понудената табела ни овозможува да констатираме дека 60 деца кои се на маргините во трето одделение или 100%, покажуваат дека познаваат неколку зборови од наставниот јазик, во суштина сите ученици познаваат по неколку зборови, со други зборови кажано не постои ученик кој не познава неколку зборови од наставниот јазик.

Тврдење бр. 3

Делумно го разбира наставниот јазик.

Добиените резултати по ова тврдење се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	3	5%
Не	57	95%
вкупно	60	100%

Понудената табела ни овозможува да согледаме дека 3 ученика или 5% делумно го разбираат наставниот јазик, додека за 57 ученика, не можеме да кажеме дека делумно го разбираат наставниот јазик, а тоа се 95% од испитаниците.

Тврдење бр. 4

Го разбира наставниот јазик, но не може да го употребува.

Следната табела ни ги покажува добиените резултати по ова тврдење:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	1	1,67%
Не	59	98,33%
вкупно	60	100%

Резултатите претставени во табелата ни помагаат да согледаме дека наставниот јазик го разбираат, но не можат да го употреби 1 ученик, односно 1,67 % од испитаниците, додека 59 ученика или 98,33% од вкупната популација се одредени за негативно понуденото тврдење, со други зборови кажано го разбираат и можат да го употребуваат.

Тврдење бр. 5

Го употребува наставниот јазик, но при тоа прави чести грешки и има ограничен вокабулар.

Добиените резултати се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	24	40%
Не	36	60%
вкупно	60	100%

Дадената табела ни го покажува следното: 40% од испитаниците, а тоа се 24 ученика го употребуваат наставниот јазик, но при неговата употреба често прават грешки и имаат ограничен вокабулар. 36 ученика, односно 60% од испитаниците го употребуваат наставниот јазик, но при неговата употреба прават помали грешки, а вокабуларот со кој располагаат не е ограничен.

Тврдење бр. 6

Го употребува наставниот јазик, но има помали граматички отстапувања.

Добиените честоти на одговори до кои се дојде, понудени се во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	46	76,67%
Не	14	23,33%
вкупно	60	100%

Табелата ни овозможува да констатираме дека 46 ученика или 76,67% од вкупната популација го употребува наставниот јазик, но има помали граматички отстапувања, 14 ученика или 23,33% од испитаниците го употребуваат наставниот јазик со поголеми граматички отстапувања.

Тврдење бр. 7

Го употребува наставниот јазик, но со изразен акцент.

Табелата што следи ни го покажува резултатот од добиените искази:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	52	74,29%
Не	18	25,71%
вкупно	60	100%

Прикажаната табела ни го покажува следното 52 ученици или 74,29% од испитаниците го употребуваат наставниот јазик, но со изразен акцент, додека 18 ученици или 25,71% од испитаната популација го употребува наставниот јазик, каде не се забележува изразено акцентирање на зборовите.

Тврдење бр. 8

Го употребува наставниот јазик без проблем.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	42	70%
Не	18	30%
вкупно	60	100%

Претходната табела покажува дека 42 ученици или 70% од испитаниците го употребуваат наставниот јазик без проблем, додека 18 ученика, а тоа е 30% од испитаната популација, наидува на проблем при употребата на наставниот јазик.

Тврдењата од 1 до 3 од чек листата, со која се испитува степенот на познавањето на наставниот јазик, се однесуваат на разбирањето на наставниот јазик од страна на децата од маргиналните групи. Исказите добиени од 4 до 8 тврдење се однесуваат на употребата на наставниот јазик од страна на децата од маргиналните групи.

Табела бр. 8 - процентуален износ за степенот на познавање на наставниот

јазик

	тврдење	I одделение (70 ученици)		II одделение (70 ученици)		III одделение (60 ученици)	
		да (%)	не (%)	да (%)	не (%)	да (%)	не (%)
1.	Воопшто не го разбира наставниот јазик	12,86%	87,14%	0%	100%	0%	100%
2.	Покажува дека познава неколку зборови	71,43%	28,57%	100%	0%	100%	0%
3.	Делумно го разбира наставниот јазик	77,14%	22,86%	25,71%	74,29%	5%	95%
4.	Го разбира наставниот јазик, но не може да го употребува	62,86%	37,14%	10%	90%	1,67%	98,33%
5.	Го употребува наставниот јазик, но при тоа прави чести грешки и има ограничен вокабулар	92,86%	7,14%	68,57%	31,43%	40%	60%
6.	Го употребува наставниот јазик, но има помали граматички отстапувања	68,57%	31,43%	68,57%	31,43%	76,67%	23,33%
7.	Го употребува наставниот јазик, но со изразен акцент	52,86%	47,14%	74,29%	25,71%	70%	30%
8.	Го употребува наставниот јазик без проблем	20%	80%	25,71%	74,29%	46,67%	53,33%

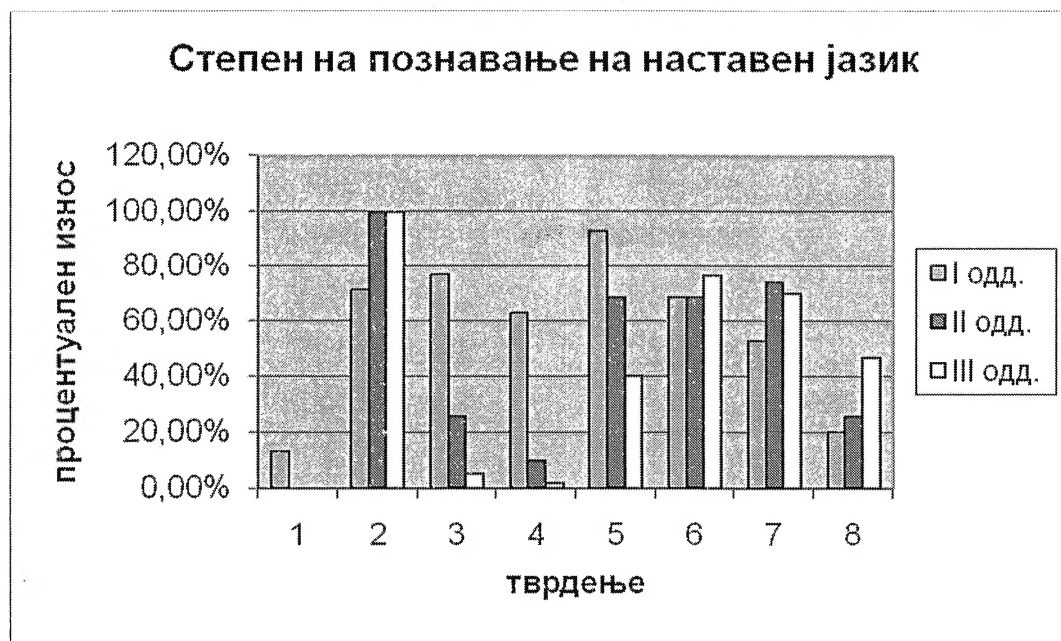
Анализата на добиените податоци на тврдењата од 1 до 3 покажуваат дека децата од маргиналните групи во прво одделение од деветгодишното основно образование, во голема мерка не го разбираат наставниот јазик, дури 13% од испитаниците воопшто не го разбираат наставниот јазик, а само 77% од испитаната популација делумно го разбира јазикот на кој се изведува наставата. Добиените податоци укажуваат дека децата од маргиналните групи го употребуваат наставниот јазик, но сепак голем процент од испитаната популација прават чести грешки во изговорот и дикцијата со ограничен вокабулар. Кај поголемиот број од испитаниците постои голем степен на граматички отстапувања при изговорот, додека

мал дел од испитаните деца кои се на маргините го употребуваат наставниот јазик без проблем, а тоа е само 14% од испитаната популација.

Извршената анализа на податоците добиени од чек листата со кои се испита степенот на познавање на наставниот јазик, кај децата од маргиналните групи, кои посетуваат настава во второ одделение од деветгодишното образование, укажува на тоа дека една четвртина, односно 25% од испитаната популација, делумно го разбира наставниот јазик. Анализата на добиените податоци, покажа дека висок процент од децата го употребуваат наставниот јазик, при тоа прават чести грешки. Многу често се користат со ограничен вокабулар, употребувајќи елементарен (основен) вокабулар со чести грешки, граматички отстапувања и изразен акцент при изговарањето на зборовите. Анализата покажа дека само 25% од испитаниците го употребуваат наставниот јазик без проблем.

Анализата на податоците според добиените тврдења за степенот на познавање на наставниот јазик кај децата од маргиналните групи, кои посетуваат настава во трето одделение од деветгодишното образование, покажа дека најголемиот процент, всушност сите испитаници го разбираат јазикот на кој се изведува наставата. Но, и понатаму, на ова возраст и тригодишно школување, постои висок процент од испитаниците кои прават граматички отстапувања кога го користат наставниот јазик, при што се забележува и изразен акцент на зборовите. Но, од анализата на податоците можеме да констатираме дека приближно половина од испитаните деца кои се на маргините (46,67%), го употребуваат наставниот јазик без проблем.

Графикон бр. 1 - степен на познавање на наставниот јазик

Целокупната анализа на добиените податоци со кои се испита степенот на познавање на наставниот јазик, кај децата од маргиналните групи, во пивот циклус од деветгодишното основно образование, покажа дека постојат разлики во степенот на познавањето на наставниот јазик, со што **се потврдува хипотезта H_1** . Ова можеби произлегува од фактот што голем број од овие деца во рамки на своето семејство не го употребувале наставниот јазик, бидејќи се користеле (го говореле) со мајчиниот јазик. Со започнување на образовниот процес, децата кои се на маргините, можеби за прв пат се среќаваат со јазикот на кој се изведува наставата, па оттаму и податокот дека на таа возраст и образовно ниво, наставниот јазик е со највисоко ниво на неразбирање и негово не користење. Продолжувајќи со образовниот процес, децата од маргиналните групи го совладуваат и го употребуваат наставниот јазик, но сепак со граматички отстапувања, со изразен акцент и ограничен вокабулар.

2. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на степенот на развиеност на основните елементи на почетната писменост по македонски јазик кај децата од маргиналните групи во првиот циклус од деветгодишното основно образование

2.1. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на елементи од почетната писменост по македонски јазик кај децата од маргиналните групи во прво одделение

За испитување на степенот на развиеност на основните елементи на почетната писменост по македонски јазик кај децата од маргиналните групи во прво одделение беа вклучени 6 училишта со вкупно 70 ученици. Табелата во продолжение ни ја претставува бројната состојба и процентуалната застапеност на ученици и училишта.

Табела бр. 9 за бројот на основни училишта и испитани ученици од прво одделение

	Основно училиште	Број на ученици од I одд.	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
1.	"Вера Јоциќ"	6	8,57%
2.	"Браќа Миладиновци"	11	15,71%
3.	"Његош"	19	27,14%
4.	"Гоце Делчев"	15	21,43%
5.	"Дане Крапчев"	15	21,43%
6.	"Наум Наумовски Борче"	4	5,71%
	Вкупно ученици	70	100%

Од извршената анализа, на добиените податоци добени врз основа на чек листата со која се испита степенот на развиеност на основните елементи на почетната писменост по македонски јазик кај децата од маргиналните групи во прво одделение на деветгодишното образование, е следната:

Тврдење бр. 1**Не препознава ниту една буква.**

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	8	11,43%
Не	62	88,57%
вкупно	70	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, во прво одделение 8 деца или 11,43% од испитаниците не препознаваат ниту една буква, додека 62 или 88,57% покажуваат дека препознаваат барем една буква.

Тврдење бр. 2**Препознава две до три букви.**

Честотите на добиените резултати од тврдењето се дадени во табелата:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	43	61,43%
Не	27	38,57%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да констатираме дека 43 од испитаните деца кои се на маргините во прво одделение или 61,43%, покажуваат дека препознаваат две до три букви, додека 27 деца или тоа се 38,57% не препознаваат само две до три букви.

Тврдење бр. 3

Препознава до шест букви.

Добиените резултати по ова тврдење се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	45	64,29%
Не	25	35,71%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да согледаме дека 45 ученика или 64,29% препознаваат до шест букви, додека за 25 од испитаниците или тоа е 35,71% не можеме да кажеме дека препознаваат до шест букви.

Тврдење бр. 4

Препознава повеќе од петнаест букви.

Следната табела ни ги покажува добиените резултати по ова тврдење:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	20	28,57%
Не	50	71,43%
вкупно	70	100%

Резултатите претставени во табелата ни помагаат да согледаме дека 20 ученика, односно 28,57% од испитаниците препознаваат повеќе од петнаест букви, додека за 50 ученика или 71,43% од вкупната популација не можеме да кажеме дека препознаваат до петнаест.

Тврдење бр. 5**Ги препознава сите букви.**

Добиените резултати се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	7	10%
Не	63	90%
вкупно	70	100%

Дадената табела ни го покажува следното: 10% од испитаниците, а тоа се 7 ученика ги препознаваат сите букви, додека 63 ученика или 90% од испитаната популација не ги препознава сите букви.

Тврдење бр. 6**Го препознава своето напишано име.**

Добиените честоти на одговори до кои се дојде, понудени се во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	36	51,43%
Не	34	48,57%
вкупно	70	100%

Табелата ни овозможува да констатираме дека 36 ученика или 51,43% од вкупната популација го препознава своето напишано име, 34-ца или 48,57% од испитаниците не можат да го препознаат своето напишано име.

Тврдење бр. 7**Глобално чита неколку зборови.**

Табелата што следи ни го покажува резултатот од добиените искази:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	22	31,43%
Не	48	68,57%
вкупно	70	100%

Од табелата можеме да констатираме дека 22 ученика или 31,43% од испитаниците глобално читаат неколку зборови, додека 48 ученика, а тоа се 68,57% од испитаната популација не умеат глобално да прочитаат неколку зборови.

Тврдење бр. 8**Глобално чита повеќе од триесет зборови.**

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	4	5,71%
Не	66	94,29%
вкупно	70	100%

Претходната табела покажува дека 4 ученика или 5,71% од испитаниците глобално читаат повеќе од триесет зборови, додека 66 ученика, а тоа е 94,29% од испитаната популација, се во категоријата која укажува дека не можат глобално да читаат повеќе од триесет зборови.

Тврдење бр. 9

Чита механички.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	18	25,71%
Не	52	74,29%
вкупно	70	100%

Од табелата можеме да забележиме дека 18 ученици, а тоа се 25,71% од испитаната популација читаат механички, а 52 испитаника или 74,29% не може да се констатира дека читаат механички.

Тврдење бр. 10

Правилно пишува елементи од буквите.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	37	52,86%
Не	33	47,14%
вкупно	70	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, 37 ученика или 52,86% од испитаните деца од маргиналните групи, правилно ги пишуваат елементите од буквите, додека пак 33 или 47,14% од испитаната популација сеуште не ги пишуваат правилно елементите од буквите.

Тврдење бр. 11**Пишува неколку букви.**

Добиените резултати по ова тврдење се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	51	72,86%
Не	19	27,14%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да согледаме дека 51 ученик или 72,86% пишуваат неколку букви, додека за 19 ученика или 27,14% од испитаната популација не може да се констатира дека пишуваат неколку букви.

Тврдење бр. 12**Го пишува своето име.**

Следната табела ни ги покажува добиените резултати по ова тврдење:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	28	40%
Не	42	60%
вкупно	70	100%

Резултатите претставени во табелата ни помагаат да констатираме дека своето име можат да го напишат 28 ученика или 40% од испитаниците, а 60% или 42 ученика не умеат да го напишат своето име.

Тврдење бр. 13**Одговара на прашања од претходно прочитан текст.**

Добиените резултати се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	42	60%
Не	28	40%
вкупно	70	100%

Дадената табела ни го покажува следното: 60% од испитаниците, а тоа се 42 ученика одговараат на поставени прашања од претходно прочитан текст, 28 ученика, односно 40% од испитаниците не умеат од дадат одговор на поставено прашање од претходно прочитан текст.

Тврдење бр. 14**Прераскажува со помош на поставени прашања.**

Добиените честоти на одговори до кои се дојде, понудени се во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	41	58,57%
Не	29	41,43%
вкупно	70	100%

Табелата ни овозможува да констатираме дека 41 ученик или 58,57% од вкупната популација прераскажува со помош на поставени прашања, додека 29 или 41,43% од испитаниците не можат да прераскажуваат со помош на поставени прашања.

Тврдење бр. 15

Самостојно прераскажува.

Табелата што следи ни го покажува резултатот од добиените искази:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	1	1,43%
Не	69	98,57%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да констатираме дека 1 од децата кои се на маргините во прво одделение или 1,43%, покажува дека умее самостојно да прераскажува, додека 69 ученика или 98,57% од испитаната популација не може самостојно да прераскажува.

Од извршената анализа, на добиените податоци од чек листата со која се испита степенот на развиеност на основните елементи од почетната писменост се дојде до сознание дека, доста низок процент (11,43%) од испитаниците не препознаваат ниту една буква, а приближно исто толку (10%) ги препознаваат сите букви. Половина од испитаниците го препознаваат своето напишано име и глобално читаат повеќе од триесет зборови, воедно правилно пишуваат елементи од буквите како и своето име. Висок е процентот (60%) на ученици кои умеат да прераскажат текст со помош на поставени прашања, додека 1,43% самостојно прераскажуваат слушнат текст.

Целите кои ги нуди Наставниот план и програма за прво одделение по македонски јазик овозможуваат учениците да ги препознаат печатните букви, поттикнуваат на координирани движења при пишувањето на основните елементи, да умеат да раскажат, опишат и прераскажат, се овозможува осамостојување и охрабрување за правилно изразно говорење.

Од изнесената анализа можеме да констатираме дека децата од маргиналните групи имаат посебни образовни потреби во однос на јазичната писменост во прво одделение од деветгодишното основно образование.

2.2. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на елементи од почетната писменост по македонски јазик кај децата од маргиналните групи во второ одделение

За испитување на елементи од почетната писменост по македонски јазик кај децата од маргиналните групи во второ одделение беа вклучени 6 училишта со вкупно 70 ученици. Табелата во продолжение ни ја претставува бројната состојба и процентуалната застапеност на ученици и училишта

Табела бр. 10 за бројот на основни училишта и испитани ученици од второ одделение

	Основно училиште	Број на ученици од II одд.	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
1.	"Вера Јоциќ"	13	18,57%
2.	"Браќа Миладиновци"	7	10%
3.	"Његош"	11	15,71%
4.	"Гоце Делчев"	21	30%
5.	"Дане Крапчев"	14	20%
6.	"Наум Наумовски Борче"	4	5,71%
	Вкупно ученици	70	100%

Од извршената анализа, на добиените податоци добени од чек листата со која се испитаа елементите на почетната писменост по македонски јазик кај децата од маргиналните групи во второ одделение на деветгодишното образование, е следната:

Тврдење бр. 1

Ги препознава сите печатни букви.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	59	84,29%
Не	11	15,71%
вкупно	70	100%

Од понудената табела можеме да согледаме дека 59 деца од второ одделение кои се од маргиналните групи, а тоа е 84,29% од вкупниот број на испитаници, ги препознаваат сите печатни букви. Додека 11 ученици или 15,71% од испитаниците не ги препознаваат сите печтни букви.

Тврдење бр. 2

Препознава најмногу петнаесет букви.

Честотите на добиените резултати од тврдењето се дадени во табелата:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	16	22,86%
Не	54	77,14%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да констатираме дека само 16 од испитаните деца кои се на маргините во второ одделение или 22,86%, препознаваат најмногу петнаесет букви, додека 54 или 77,14% од испитаната популација не препознаваат најмногу петнаесет букви.

Тврдење бр. 3

Има развиени графо-моторички способности.

Добиените резултати по ова тврдење се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	52	74,29%
Не	18	25,71%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да согледаме дека 52 ученика или 74,29% имаат развиени графо-моторички способности, додека 18 ученика, а тоа се 25,71% од испитаната популација нема развиени графо-моторички способности.

Тврдење бр. 4

Има потешкотии во пишувањето.

Следната табела ни ги покажува добиените резултати по ова тврдење:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	39	55,71%
Не	31	44,29%
вкупно	70	100%

Резултатите претставени во табелата ни помагаат да согледаме дека 39 ученика или 55,71% од испитаната популација имаат потешкотии во пишувањето, додека за 31 ученик или 44,29% од вкупната популација не може да се констатира дека имаат потешкотии во пишувањето.

Тврдење бр. 5**Глобално чита зборови.**

Добиените резултати се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	37	52,86%
Не	33	47,14%
вкупно	70	100%

Дадената табела ни го покажува следното: 52,86% од испитаниците, а тоа се 37 ученика глобално читаат зборови, додека 33 ученика, односно 47,14% од испитаниците глобално не читаат зборови.

Тврдење бр. 6**Неправилно го употребува приборот за пишување.**

Добиените честоти на одговори до кои се дојде, понудени се во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	18	25,71%
Не	52	74,29%
вкупно	70	100%

Табелата ни овозможува да констатираме дека 18 ученика или 25,71% од вкупната популација неправилно го употребува приборот за пишување, 52-ца или 74,29% од испитаниците правилно го употребуваат приборот за пишување.

Тврдење бр. 7

Има проблем со графо-моториката.

Табелата што следи ни го покажува резултатот од добиените искази:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	23	32,86%
Не	47	67,14%
вкупно	70	100%

Од табелата можеме да констатираме дека 23 ученика или 32,86% од испитаниците имаат проблем со графо-моториката, додека 47 ученика, а тоа е 67,14% од испитаната популација немаат проблем со графо-моториката.

Тврдење бр. 8

Може самостојно да прераскаже покус текст.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	25	35,71%
Не	45	64,29%
вкупно	70	100%

Претходната табела покажува дека 25 ученици или 35,71% од испитаниците можат самостојно да прераскажат покус текст, додека 45 ученика, а тоа е 64,29% од испитаната популација, самостојно не можат да прераскажат покус текст.

Тврдење бр. 9

Ги пишува сите печатни букви.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	53	75,71%
Не	17	24,29%
вкупно	70	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, во второ одделение 53 ученика или 75,71% од испитаниците ги пишуваат сите печатни букви, додека 24,29% или 17 ученика не ги пишуваат сите печатни букви.

Тврдење бр. 10

Пишува најмногу петнаесет букви.

Честотите на добиените резултати од тврдењето се дадени во табелата:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	21	30%
Не	49	70%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да констатираме дека 21 дете кои се на маргините во второ одделение или 30%, пишуваат најмногу петнаесет букви, а 70% или 49 се испитаници кои не пишуваат најмногу петнаесет букви.

Тврдење бр. 11**Не пишува букви.**

Добиените резултати по ова тврдење се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	1	1,43%
Не	69	98,57%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да согледаме дека само 1 ученик или 1,43% од испитаната популација не пишува букви, додека останатите 69 ученика или 98,57% од испитаниците пишуваат букви.

Тврдење бр. 12**Знае да каже неколку гатанки.**

Следната табела ни ги покажува добиените резултати по ова тврдење:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	27	38,57%
Не	43	61,43%
вкупно	70	100%

Резултатите претставени во табелата ни помагаат да констатираме дека 27 ученика или 38,57% од испитаниците знаат да кажат неколку гатанки, , додека 43 ученика или 61,43% од вкупната популација не знае да каже неколку гатанки.

Тврдење бр. 13

Знае на памет неколку стихотворби.

Добиените резултати се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	39	55,71%
Не	31	44,29%
вкупно	70	100%

Дадената табела ни го покажува следното: 55,71% од испитаниците, а тоа се 39 ученика знаат напамет неколку стихотворби, 31 ученик, односно 44,29% од испитаниците не знаат напамет неколку стихотворби.

Податоците од извршената анализа со кои се испитаа елементите од почетната писменост кај децата од маргиналните групи во второ одделение од деветгодишното образование, покажаа дека поголем процент од испитаната популација ги препознаваат и пишуваат сите печатни букви и имаат развиени графо-моторички способности, но се јавуваат потешкотии во пишувањето. Тоа се должи на неправилната употреба на приборот за пишување (25,71%) и проблеми кои се јавуваат со графо-моториката. Во поглед на изразувањето и творењето децата од маргинализираните групи, покажаа низок образовен степен во поглед да прераскажат покус текст, но половина од испитаната популација знаат да кажат неколку стихотворби напамет.

Наставната план и програма за второ одделение по македонски јазик нуди цели со кои се поставуваат основите на почетното читање, пишување и творење, а со тоа и развивање на позитивни карактеристики на личноста. Целите на програмата овозможуваат правилно граматичко пишување и говорење, создавање на културни навики и развивање на мисловните процеси.

2.3. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на елементи од почетната писменост по македонски јазик кај децата од маргиналните групи во трето одделение

За испитување на елементи од почетната писменост по македонски јазик кај децата од маргиналните групи во трето одделение беа вклучени 6 училишта со вкупно 60 ученици. Табелата во продолжение ни ја претставува бројната состојба и процентуалната застапеност на ученици и училишта.

Табела бр. 11 за бројот на основни училишта и испитани ученици од трето одделение

	Основно училиште	Број на ученици од III одд.	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
1.	"Вера Јоциќ"	4	6,67%
2.	"Браќа Миладиновци"	3	5%
3.	"Његош"	8	13,33%
4.	"Гоце Делчев"	21	35%
5.	"Дане Крапчев"	17	28,33%
6.	"Наум Наумовски Борче"	7	11,67%
	Вкупно ученици	60	100%

Од извршената анализа на добиените податоци од чек листата со која се испитаа елементите од почетната писменост по македонски јазик кај децата од маргиналните групи во трето одделение на деветгодишното образование, е следната:

Тврдење бр. 1

Ги препознава сите латинични букви.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	35	58,33%
Не	25	41,67%
вкупно	60	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека 35 ученика или 58,33% од популацијата која беше испитана ги препознава сите латинични букви, додека 25 ученика или 41,67% од испитаниците не ги препознава сите латинични букви.

Тврдење бр. 2

Препознава најмногу петнаесет латинични букви.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	25	41,67%
Не	35	58,33%
вкупно	60	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, 25 деца или 41,67% од испитаниците препознаваат најмногу петнаесет латинични букви, додека за 35 или 58,33% не можеме да констатираме дека препознаваат најмногу петнаесет латинични букви.

Тврдење бр. 3

Правилно составува реченици и правилно ги подредува зборовите во речениците.

Добиените резултати по ова тврдење се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	20	33,33%
Не	40	66,67%
вкупно	60	100%

Понудената табела ни овозможува да согледаме дека 20 ученика или 33,33% правилно составуваат реченици и правилно ги подредуваат зборовите во речениците, додека за 40 ученика или 66,67% од испитаната популација можеме да констатираме дека неправилно составува реченици и неправилно ги подредува зборовите во речениците.

Тврдење бр. 4

Има потешкотии во пишувањето на латиничните букви.

Следната табела ни ги покажува добиените резултати по ова тврдење:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	40	66,67%
Не	20	33,33%
вкупно	60	100%

Резултатите претставени во табелата ни помагаат да согледаме дека потешкотии во пишувањето на латиничните букви имаат 40 ученика или 66,67% од испитаниците, додека за 20 ученика, а тоа е 33,33% од популацијата која е испитана немаат потешкотии во пишувањето на латиничните букви.

Тврдење бр. 5

Глобално чита зборови со печатни латинични букви.

Добиените резултати се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	35	58,33%
Не	25	41,67%
вкупно	60	100%

Дадената табела ни го покажува следното: 58,33% од испитаниците, а тоа се 35 ученика кои глобално читаат зборови со печатни латинични букви, додека 25 ученика, односно 41,67% од испитаната популација глобално не чита зборови со печатни латинични букви.

Тврдење бр. 6

Пишува зборови и куси реченици со ракописни латинични букви.

Добиените честоти на одговори до кои се дојде, понудени се во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	35	58,33%
Не	25	41,67%
вкупно	60	100%

Табелата ни овозможува да констатираме дека 35 ученика или 58,33% од вкупната популација пишува зборови и куси реченици со ракописни латинични букви, додека 25 ученика или 41,67% од испитаниците не пишуваат зборови и куси реченици со ракописни латинични букви.

Тврдење бр. 7

Има проблем со графо-моториката.

Табелата што следи ни го покажува резултатот од добиените искази:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	23	38,33%
Не	37	61,67%
вкупно	60	100%

Од табелата можеме да констатираме дека 23 ученика или 38,33% од испитаниците имаат проблем со графо-моториката, додека кај 37 ученика, а тоа е 61,67% од испитаната популација не се јавува проблем со графо-моториката.

Тврдење бр. 8

Може самостојно да прераскаже куси содржини.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	29	48,33%
Не	31	51,67%
вкупно	60	100%

Претходната табела покажува дека 29 ученици или 48,33% од испитаниците можат самостојно да прераскажат куси содржини, додека 31 ученика, а тоа е 51,67% од испитаната популација, самостојно не можат да прераскажат куси содржини.

Тврдење бр. 9

Ги пишува сите печатни латинични букви.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	32	53,33%
Не	28	46,67%
вкупно	60	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека 32 ученика или 53,33% од испитаната популација ги пишува сите печатни латинични букви, додека 28 или 46,67% од испитаниците не ги пишуваат сите печатни латинични букви.

Тврдење бр. 10

Пишува најмногу петнаесет латинични букви.

Честотите на добиените резултати од тврдењето се дадени во табелата:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	30	50%
Не	30	50%
вкупно	60	100%

Понудената табела ни овозможува да констатираме дека 30 деца кои се на маргините во трето одделение или 50% од испитаната популација пишува најмногу петнаесет латинични букви, но за исто толку ученици 30, или 50% од испитаниците не би можеле да констатираме дека пишуваат најмногу петнаесет латинични букви.

Тврдење бр. 11

Не пишува букви.

Добиените резултати по ова тврдење се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	9	15%
Не	51	85%
вкупно	60	100%

Понудената табела ни овозможува да согледаме дека 9 ученика или 15% од испитаниците не пишуваат букви, додека 51 ученик или 85% од испитаниците, пишуваат букви.

Тврдење бр. 12

Знае да каже неколку гатанки и поговорки.

Следната табела ни ги покажува добиените резултати по ова тврдење:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	19	31,67%
Не	41	68,33%
вкупно	60	100%

Резултатите претставени во табелата ни помагаат да констатираме дека 19 ученика, односно 31,67% од испитаниците знаат да кажат неколку гатанки и поговорки, додека 41 ученик или 68,33% од вкупната популација не знаат да кажат неколку гатанки и поговорки.

Тврдење бр. 13

Знае на памет неколку стихотворби.

Добиените резултати се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	32	53,33%
Не	28	46,67%
вкупно	60	100%

Дадената табела ни го покажува следното: 53,33% од испитаниците, а тоа се 32 ученика знаат на памет неколку стихотворби, додека 28 ученика, односно 46,67% од испитаниците не знаат на памет неколку стихотворби.

Тврдење бр. 14

Го воочува редоследот на настаните во текстовите.

Добиените честоти на одговори до кои се дојде, понудени се во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	22	36,67%
Не	38	63,33%
вкупно	60	100%

Табелата ни овозможува да констатираме дека 22 ученика или 36,67% од вкупната испитана популација го воочува редоследот на настаните во текстовите, а 38 ученика или 63,33% од испитаниците не го воочуваат редоследот на настаните во текстовите.

Тврдење бр. 15

Може да опишува предмети, суштества, содржини од слики.

Табелата што следи ни го покажува резултатот од добиените искази:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	28	46,67%
Не	32	53,33%
вкупно	60	100%

Прикажаната табела ни го покажува следното 28 ученици или 46,67% од испитаниците можат да опишуваат предмети, суштества, содржини од слики, додека 32 ученика или 53,33% од испитаната популација не може да опишува предмети, суштества, содржини од слики.

Тврдење бр. 16

Може да раскажува усно на тема по сопствен избор.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	25	41,67%
Не	35	58,33%
вкупно	60	100%

Претходната табела покажува дека 25 ученици или 41,67% од испитаниците може да раскажува усно на тема по сопствен избор, додека 35 ученика, а тоа е 58,33% од испитаната популација, не може да раскажува усно на тема по сопствен избор.

Тврдење бр. 17

Може да раскажува писмено содржини од обработен текст.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	12	20%
Не	48	80%
вкупно	60	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, 20% од испитаната популација или 12 ученика можат да раскажат писмено содржини од обработен текст, додека 48 ученика, а тоа е 80% од испитаниците не можат да раскажат писмено содржини од обработен текст

Тврдење бр. 18

Може да чита, да прераскаже и да пренесе кратка информација од детски печат.

Честотите на добиените резултати од тврдењето се дадени во табелата:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	18	30%
Не	42	70%
вкупно	60	100%

Понудената табела ни овозможува да констатираме дека 18 деца кои се на маргините во трето одделение или 30% од испитаниците може да чита, да прераскаже и да пренесе кратка информација од детски печат, додека за 42 ученика или 70% од испитаната популација не можеме да кажеме дека може да чита, да прераскаже и да пренесе кратка информација од детски печат.

Од извршената анализа на податоците добиени од почетната писменост во трето одделение се дојде до сознание дека половина од испитаната популација на деца од маргинализираните групи ги препознаваат и ги пишуваат сите печатни и ракописни латинични букви. Неодминлив е фактот да се истакне дека 15% од испитаната популација на деца од маргинализираните групи, не пишуваат букви, а како причина е и показателот што овие деца имаат проблем со графо-моториката. Истражувањето покажа дека децата од маргинализираните групи не можат писмено да се изјаснат, раскажат содржина од обработен текст, како и да пренесат кратка информација од детски печат.

Од веќе изнесените анализи на добиените податоци од почетната писменост во првиот циклус од деветгодишното основно образование кај децата од маргинализираните групи, можеме да констатираме дека им недостасуваат оперативни шеми што би им овозможиле успешно решавање на проблем и логичко мислење, недоволно развиени вештини за говорно изразување и поседување мал обем на активен речник. Ова група на деца имаат посебни базовни потреби во однос на јазичната писменост, со што се потврдува хипотезата X_2 .

3.Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на усвоеноста на елементи од математичката писменост кај децата од маргиналните групи во првиот циклус од деветгодишното основно образование

3.1. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на усвоеноста на елементи од математичка писменост кај децата од маргиналните групи во прво одделение

За испитување на усвоеноста на елементи од математичка писменост кај децата од маргиналните групи во прво одделение беа вклучени 6

училишта со вкупно 70 ученици. Табелата во продолжение ни ја претставува бројната состојба и процентуалната застапеност на ученици и училишта.

Табела бр. 12 за бројот на основни училишта и испитани ученици од прво одделение

	Основно училиште	Број на ученици од I одд.	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
1.	"Вера Јоциќ"	6	8,57%
2.	"Браќа Миладиновци"	11	15,71%
3.	"Његош"	19	27,14%
4.	"Госце Делчев"	15	21,43%
5.	"Дане Крапчев"	15	21,43%
6.	"Наум Наумовски Борче"	4	5,71%
	Вкупно ученици	70	100%

Од извршената анализа, на добиените податоци добени врз основа на чек листата со која се испита усвоеноста на елементи од математичка писменост кај децата од маргиналните групи во прво одделение на деветгодишното образование, е следната:

Тврдење бр. 1

Го разбира поимот множество.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на ученици	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	28	40%
Не	42	60%
вкупно	70	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, во прво одделение 28 деца или 40% од испитаниците го разбира поимот множество, додека 42 или 60% покажуваат дека не го разбираат поимот множество.

Тврдење бр. 2

Формира еднородни множества.

Честотите на добиените резултати од тврдењето се дадени во табелата:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	52	74,29%
Не	18	25,71%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да констатираме дека 52 од испитаните деца кои се на маргините во прво одделение или 74,29%, формираат еднородни множества, додека 18 деца или тоа се 25,71% не формираат еднородни множества.

Тврдење бр. 3

Го разбира значењето на поимот поголемо.

Добиените резултати по ова тврдење се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	52	74,29%
Не	18	25,71%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да согледаме дека 52 ученика или 74,29% го разбира значењето на поимот поголемо, додека 18 од испитаниците или тоа е 25,71% не го разбираат значењето на поимот поголемо.

Тврдење бр. 4**Го препознава графичкиот симбол за поимот поголемо.**

Следната табела ни ги покажува добиените резултати по ова тврдење:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	32	45,71%
Не	38	54,29%
вкупно	70	100%

Резултатите претставени во табелата ни помагаат да согледаме дека 32 ученика, односно 45,71% од испитаницит го препознава графичкиот симбол за поимот поголемо е, додека 38 ученика или 54,29% од вкупната популација не го препознава графичкиот симбол за поимот поголемо.

Тврдење бр. 5**Го разбира значењето на поимот помало.**

Добиените резултати се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	52	74,29%
Не	18	25,71%
вкупно	70	100%

Дадената табела ни го покажува следното: 74,29% од испитаниците, а тоа се 52 ученика го разбира значењето на поимот помало, додека 18 ученика или 25,71% од испитаната популација, значењето на поимот помало не го разбира.

Тврдење бр. 6

Го препознава графичкиот симбол за поимот помало.

Добиените честоти на одговори до кои се дојде, понудени се во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	38	54,29%
Не	32	45,71%
вкупно	70	100%

Табелата ни овозможува да констатираме дека 38 ученика или 54,29% од вкупната популација го препознава графичкиот симбол за поимот помало, 32-ца или 45,71% од испитаниците графичкиот симбол за поимот помало не го препознава.

Тврдење бр. 7

Знае да брои до десет.

Табелата што следи ни го покажува резултатот од добиените искази:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	63	90%
Не	7	10%
вкупно	70	100%

Од табелата можеме да констатираме дека 63 ученика или 90% од испитаниците знаат да бројат до десет, додека 7 ученика, а тоа се 10% од испитаната популација не знае да брои до десет.

Тврдење бр. 8

Ги препознава графичките симболи на броевите.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	50	71,43%
Не	20	28,57%
вкупно	70	100%

Дадената табела покажува дека 50 ученика или 71,43% од испитаниците ги препознава графичките симболи на броевите, додека 20 ученика, а тоа е 28,57% од испитаната популација, графичките симболи на броевите не ги препознава .

Тврдење бр. 9

Правилно ги придружува броевите на множествата со соодветен број елементи.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	39	55,71%
Не	31	44,29%
вкупно	70	100%

Од табелата можеме да забележиме дека 39 ученици, а тоа се 55,71% од испитаната популација правилно ги придружува броевите на множествата со соодветен број елементи, а 31 испитаник или 44,29% не ги придружува правилно броевите на множествата со соодветен број елементи.

Тврдење бр. 10

Правилно ги пишува елементите на броевите.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	40	57,14%
Не	30	42,86%
вкупно	70	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, 40 ученика или 57,14% од испитаните деца од маргиналните групи, правилно ги пишуваат елементите на броевите, додека пак 30 или 42,86% од испитаната популација не правилно ги пишуваат елементите на броевите.

Анализата од добиените податоци од истражувањето со кои се испитаа елементи од математичка писменост во прво одделение кај децата од маргинализираните групи, покажа дека 40% од испитаниците не го разбираат поимот за множество, но успешно формираат еднородни множества според карактеристични својства. Анализата покажа дека децата од маргинализираните групи немаат доволно усвоени знаења за препознавање на симболите и разбирање на поимите поголемо и помало, односно недоволно ги разбираат квантитативните односи (релации), потешкотии се јавуваат и при придружување број со множество со соодветен број елементи, поседуваат низок степен на концентрација.

3.2. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на основните елементи на математичката писменост кај децата од маргинаалните групи во второ одделение

За испитување на основните елементи на математичката писменост кај децата од маргинаалните групи во второ одделение беа вклучени 6 училишта со вкупно 70 ученици. Табелата во продолжение ни ја претставува бројната состојба и процентуалната застапеност на ученици и училишта.

Табела бр. 13 за бројот на основни училишта и испитани ученици од второ одделение

	Основно училиште	Број на ученици од II одд.	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
1.	"Вера Јоциќ"	13	18,57%
2.	"Браќа Миладиновци"	7	10%
3.	"Његош"	11	15,71%
4.	"Гоце Делчев"	21	30%
5.	"Дане Крапчев"	14	20%
6.	"Наум Наумовски Борче"	4	5,71%
	Вкупно ученици	70	100%

Од извршената анализа, на добиените податоци добени врз основа на чек листата со која се испитаа основните елементи на математичката писменост кај децата од маргинаалните групи во второ одделение на деветгодишното образование, е следната:

Тврдење бр. 1

Ги препознава броевите до дваесет.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	66	94,29%
Не	4	5,71%
вкупно	70	100%

Од понудената табела можеме да согледаме дека 66 деца од второ одделение кои се од маргиналните групи, а тоа е 94,29% од вкупниот број на испитаници, кои ги препознаваат броевите до дваесет. Додека 4 ученици или 5,71% од испитаниците не ги препознаваат броевите до дваесет.

Тврдење бр. 2

Ги знае основните операции со множества.

Честотите на добиените резултати од тврдењето се дадени во табелата:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	28	40%
Не	42	60%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да констатираме дека само 28 од испитаните деца кои се на маргините во второ одделение или 40%, ги знае основните операции со множества, додека 42 или 60% од испитаната популација основните операции со множества не ги знае.

Тврдење бр. 3

Ги пишува броевите до дваесет.

Добиените резултати по ова тврдење се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	64	91,43%
Не	6	8,57%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да согледаме дека 64 ученика или 91,43% ги пишуваат броевите до дваесет, додека 6 ученика, а тоа се 8,57% од испитаната популација не ги пишуваат броевите до дваесет.

Тврдење бр. 4

Правилно ги подредува броевите во бројната низа.

Следната табела ни ги покажува добиените резултати по ова тврдење:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	45	64,29%
Не	25	35,71%
вкупно	70	100%

Резултатите претставени во табелата ни помагаат да согледаме дека 45 ученика или 64,29% од испитаната популација правилно ги подредува броевите во бројната низа, додека 25 ученик или 35,71% од вкупната популација не правилно ги подредува броевите во бројната низа.

Тврдење бр. 5**Ги знае основните математички операции до десет.**

Добиените резултати се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	45	64,29%
Не	25	35,71%
вкупно	70	100%

Дадената табела ни го покажува следното: 64,29% од испитаниците, а тоа се 45 ученика кои ги знаат основните математички операции до десет, додека 25 ученика, односно 35,71% од испитаниците не ги знаат основните математички операции до десет .

Тврдење бр. 6**Ги употребува основните математички операции до дваесет.**

Добиените честоти на одговори до кои се дојде, понудени се во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	23	32,86%
Не	47	67,14%
вкупно	70	100%

Табелата ни овозможува да констатираме дека 23 ученика или 32,86% од вкупната испитана популација ги употребува основните математички операции до дваесет, наспроти 47 или 67,14% од испитаниците кои основните математички операции до дваесет не ги употребуваат.

Тврдење бр. 7

Правилно ги пишува имињата на броевите.

Табелата што следи ни го покажува резултатот од добиените искази:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	30	42,86%
Не	40	57,14%
вкупно	70	100%

Од табелата можеме да констатираме дека 30 ученика или 42,86% од испитаниците правилно ги пишуваат имињата на броевите, додека 40 ученика, а тоа се 57,14% од испитаната популација, имињата на броевите правилно не ги пишуваат.

Тврдење бр. 8

Решава задачи со еден непознат број.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	20	28,57%
Не	50	71,43%
вкупно	70	100%

Претходната табела покажува дека 20 ученици или 28,57% од испитаниците решаваат задачи со еден непознат број, додека 50 ученика, а тоа е 71,43% од испитаната популација, не решава задачи со еден непознат број.

Истражувањето покажа дека децата од маргинализираните групи во второ одделение, поседуваат елементарни математички знаења и вештини, со други зборови кажано имаат низок степен на математичка писменост, недостасува воочување на количини и нивно споредување, недоволно развиена прецизност во користењето на материјалите и приборот за работа. Добиените податоци укажуваат на недоволно развиени способности за употреба на основните математички операции до бројот 20, како и решавање задачи со еден непознат број.

3.3. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на основните елементи на математичката писменост кај децата од маргинаалните групи во трето одделение

За испитување на основните елементи на математичката писменост кај децата од маргинаалните групи во трето одделение беа вклучени 6 училишта со вкупно 60 ученици. Табелата во продолжение ни ја претставува бројната состојба и процентуалната застапеност на ученици и училишта.

Табела бр. 14 за бројот на основни училишта и испитани ученици од трето одделение

	Основно училиште	Број на ученици од III одд.	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
1.	"Вера Јоциќ"	4	6,67%
2.	"Браќа Миладиновци"	3	5%
3.	"Његош"	8	13,33%
4.	"Гоце Делчев"	21	35%
5.	"Дане Крапчев"	17	28,33%
6.	"Наум Наумовски Борче"	7	11,67%
	Вкупно ученици	60	100%

Од извршената анализа, на добиените податоци добени врз основа на чек листата со која се испитаа основните елементи на математичката писменост кај децата од маргиналните групи во трето одделение на деветгодишното образование, е следната:

Тврдење бр. 1

Ги препознава броевите до сто.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	54	90%
Не	6	10%
вкупно	60	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, 54 ученика или 90% од испитаната популација ги препознава броевите до сто, наспроти 10% или 6 ученика кои не ги препознаваат броевите до сто.

Тврдење бр. 2

Определува претходник и следбеник на број.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	21	35%
Не	39	65%
вкупно	60	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, во трето одделение 21 дете или 35% од испитаниците определува претходник и следбеник на број, додека 39 или 65% испитаници не умее да определи претходник и следбеник на број.

Тврдење бр. 3

Ги пишува броевите до сто.

Добиените резултати по ова тврдење се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	47	78,33%
Не	13	21,67%
вкупно	60	100%

Понудената табела ни овозможува да согледаме дека 47 ученика или 78,33% од испитаната популација ги пишува броевите до сто, додека 13 ученика, а тоа се 21,67% од испитаниците не ги пишува броевите до сто.

Тврдење бр. 4

Правилно ги подредува броевите во бројната низа.

Следната табела ни ги покажува добиените резултати по ова тврдење:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	31	51,67%
Не	29	48,33%
вкупно	60	100%

Резултатите претставени во табелата ни помагаат да согледаме дека 31 испитаник или 51,67% од испитаната популација правилно ги подредува броевите во бројната низа, наспроти 29 ученика или 48,33% од испитаниците кои не умеат правилно да ги подредат броевите во бројната низа.

Тврдење бр. 5**Ги знае основните математички операции до сто.**

Добиените резултати се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	29	48,33%
Не	31	51,67%
вкупно	60	100%

Дадената табела ни го покажува следното: 48,33% од испитаниците, а тоа се 29 ученика ги знаат основните математички операции до сто, наспроти 31 ученик односно 51,67% од испитаниците кои не ги знаат основните математички операции до сто.

Тврдење бр. 6**Ги употребува основните математички операции до сто.**

Добиените честоти на одговори до кои се дојде, понудени се во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	24	40%
Не	36	60%
вкупно	60	100%

Табелата ни овозможува да констатираме дека 24 ученика или 40% од вкупната популација ги употребува основните математички операции до сто, но 36 или 60% од испитаниците, основните математички операции до сто не ги употребуваат..

Тврдење бр. 7

Правилно ги пишува имињата на броевите до сто.

Табелата што следи ни го покажува резултатот од добиените искази:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	28	46,67%
Не	32	53,33%
вкупно	60	100%

Од табелата можеме да констатираме дека 28 ученика или 46,67% од испитаниците правилно ги пишува имињата на броевите до сто, додека 32 ученика, а тоа се 53,33% од испитаната популација правилно не ги пишува имињата на броевите до сто.

Тврдење бр. 8

Решава задачи со еден непознат број.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	14	23,33%
Не	46	76,67%
вкупно	60	100%

Претходната табела покажува дека 14 ученици или 23,33% од испитаниците го решава задачи со еден непознат број, додека 46 ученика, а тоа е 76,67% од испитаната популација, не решава задачи со еден непознат број.

Тврдење бр. 9

Решава бројни изрази со една или две операции.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	14	23,33%
Не	46	76,67%
вкупно	60	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, 14 испитаника или тоа се 23,33% од испитаната популација решава бројни изрази со една или две операции, наспроти 46 ученика или 76,67% кои не решаваат бројни изрази со една или две операции.

Тврдење бр. 10

Мери и споредува отсечки по должина.

Честотите на добиените резултати од тврдењето се дадени во табелата:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	27	45%
Не	33	55%
вкупно	60	100%

Понудената табела ни овозможува да констатираме дека 27 деца кои се на маргините во трето одделение или 45% мерат и споредуваат отсечки по должина, додека 33 ученика или 55% од испитаната популација не умеат да мерат и споредуваат отсечки по должина.

Тврдење бр. 11**Го препознава знакот за множење.**

Добиените резултати по ова тврдење се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	57	95%
Не	3	5%
вкупно	60	100%

Понудената табела ни овозможува да согледаме дека 57 ученика или 95% го препознава знакот за множење, додека 3 ученика, не го препознава знакот за множење, а тоа се 5% од испитаниците.

Тврдење бр. 12**Запишува производ на два броја.**

Следната табела ни ги покажува добиените резултати по ова тврдење:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	33	55%
Не	27	45%
вкупно	60	100%

Резултатите претставени во табелата ни помагаат да констатираме дека 33 ученика, односно 55% од испитаниците запишуваат производ на два броја, додека 27 ученика или 45% од вкупната испитана популација не умее да запише производ на два броја.

Тврдење бр. 13

Применува множење и делење со броевите од 1 до 5 во решавање на едноставни задачи.

Добиените резултати се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	30	50%
Не	30	50%
вкупно	60	100%

Дадената табела ни го покажува следното: 50% од испитаниците, а тоа се 30 ученика го применува множењето и делењето со броевите од 1 до 5 во решавање на едноставни задачи, но исто толкав број на испитаници, множењето и делењето со броевите од 1 до 5 во решавање на едноставни задачи не го применуваат.

Тврдење бр. 14

Применува множење и делење со броевите од 5 до 10 во решавање на бројни изрази .

Добиените честоти на одговори до кои се дојде, понудени се во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	15	25%
Не	45	75%
вкупно	60	100%

Табелата ни овозможува да констатираме дека 15 ученика или 25% од вкупната популација го применува множењето и делењето со броевите од 5 до 10 во решавање на бројни изрази, додека 45-ца или 75% од испитаниците множењето и делењето со броевите од 5 до 10 во решавање на бројни изрази не го применуваат.

Тврдење бр. 15**Препознава делови од цело.**

Табелата што следи ни го покажува резултатот од добиените искази:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	25	41,67%
Не	35	58,33%
вкупно	60	100%

Прикажаната табела ни покажува дека од вкупниот број испитаници, 25 ученици или 41,67% од испитаната популација препознава делови од цело, додека 35 ученика или 58,33% од испитаниците не препознаваат делови од цело.

Тврдење бр. 16**Запишува делови од цело.**

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	16	26,67%
Не	44	73,33%
вкупно	60	100%

Претходната табела покажува дека 16 ученици или 26,67% од испитаниците запишуваат делови од цело, додека 44 ученика, а тоа е 73,33% од испитаната популација не умее да запишува делови од цело.

Тврдење бр. 17

Чита и мери време во часови и минути со часовник.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	23	38,33%
Не	37	61,67%
вкупно	60	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, 23 испитаника или 38,33% од популацијата која се испита, чита и мери време во часови и минути со часовник, наспроти 37 ученика или 61,67% од испитаниците кои не умеат да читаат и мерат време во часови и минути со часовник.

Тврдење бр. 18

Препознава и именува банкните од 50 и 100 денари.

Честотите на добиените резултати од тврдењето се дадени во табелата:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	53	88,33%
Не	7	11,66%
вкупно	60	100%

Понудената табела ни овозможува да констатираме дека 53 деца кои се на маргините во трето одделение или 88,33%, ги препознаваат и именуваат банкните од 50 и 100 денари, додека 7 испитаника или 11,66% од испитаната популација која не ги препознава и именува банкните од 50 и 100 денари.

Тврдење бр. 19**Може да мери маса во килограми и маса во литри.**

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	20	33,33%
Не	40	66,67%
вкупно	60	100%

Од понудената табела можеме да согледаме дека 20 деца од трето одделение кои се од маргиналните групи, а тоа е 33,33% од вкупниот број на испитаници, може да мери маса во килограми и маса во литри, наспроти 66,66% од испитаниците или 40 ученика кои не можат да мерат маса во килограми и маса во литри.

Тврдење бр. 20**Умес да собира податоци.**

Честотите на добиените резултати од тврдењето се дадени во табелата:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	17	28,33%
Не	43	71,67%
вкупно	60	100%

Понудената табела ни овозможува да констатираме дека само 17 од испитаните деца кои се на маргините во трето одделение или 28,33%, умеат да собираат податоци, додека 43 ученика или 71,67% од испитаната популација не умеат да собираат податоци.

Тврдење бр. 21

Може да чита податоци од сликовити прикази, табели и графикони.

Добиените резултати по ова тврдење се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	16	26,67%
Не	44	73,33%
вкупно	60	100%

Понудената табела ни овозможува да согледаме дека 16 ученика или 26,67% од испитаниците можат да читаат податоци од сликовити прикази, табели и графикони, наспроти 44 ученика, а тоа се 73,33% од испитаната популација кои не можат да читаат податоци од сликовити прикази, табели и графикони.

Анализата на добиените податоци на тврдењата (од 1 до 9), покажаа дека децата од маргинализираните групи не умеат правилно да ги употребат стекнатите основни математички операции до бројот 100, да одредат претходник и следбеник на број. Анализата покажа дека кај овие деца постои недостаток од знаења при решавање на задачи со еден непознат број и решавање броен израз со две операции. Добиениот податок, дека 23,33% од испитаната популација решава задачи со еден непознат број и бројни изрази со една и две операции, говори за недоволно стекнати знаења за изведување на математички операции до бројот 100. Високи 75% од испитаната популација не го применува множењето и делењето (со броевите од 5 до 10) во решавање на бројни изрази. Што укажува на недоволно развиена меморија и мисловни операции и процеси. Можеме да констатираме дека децата од маргинализираните групи поседуваат минимални, елементарни знаења по однос на мерење време, маса и течност, прибирање и читање податоци од табели и графикони, што може да се воочи од 17 до 21 тврдење.

Од веќе изнесените анализи на добиените податоци од основните елементи од математичката писменост во првиот циклус од деветгодишното основно образование кај децата од маргинализираните

групи, можеме да констатираме дека ова група на деца имаат посебни обазовни потреби во однос на математичката писменост, со што се потврдува хипотезата H_2 .

4. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на усвоеноста на елементи од запознавање на околината (функционална писменост) кај децата од маргинаалните групи во првиот циклус од деветгодишното основно образование

4.1. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на усвоеноста на елементи од запознавање на околината кај децата од маргинаалните групи во прво одделение

За испитување на усвоеноста на елементи од запознавање на околината кај децата од маргинаалните групи во прво одделение беа вклучени 6 училишта со вкупно 70 ученици. Табелата во продолжение ни ја претставува бројната состојба и процентуалната застапеност на ученици и училишта.

Табела бр. 15 за бројот на основни училишта и испитани ученици од прво одделение

	Основно училиште	Број на ученици од I одд.	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
1.	"Вера Јоциќ"	6	8,57%
2.	"Браќа Миладиновци"	11	15,71%
3.	"Његош"	19	27,14%
4.	"Гоце Делчев"	15	21,43%
5.	"Дане Крапчев"	15	21,43%
6.	"Наум Наумовски Борче"	4	5,71%
	Вкупно ученици	70	100%

Од извршената анализа, на добиените податоци добени од чек листата со која се испита усвоеноста на елементи од запознавање на околината кај децата од маргиналните групи во прво одделение на деветгодишното образование, е следната:

Тврдeње бр. 1

Ги знае основните податоци за себе.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	64	91,43%
Не	6	8,57%
вкупно	70	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, во прво одделение 64 деца или 91,43% од испитаниците ги знаат основните податоци за себе, додека 6 ученика или 8,57% не ги знаат основните податоци за себе.

Тврдeње бр. 2

Умес да набљудува, опишува, споредува и заклучува.

Честотите на добиените резултати од тврдењето се дадени во табелата:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	14	20%
Не	56	80%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да констатираме дека 14 од испитаните деца кои се на маргините во прво одделение или 20%, умеат да набљудуваат, опишуваат, споредуваат и заклучуваат, додека 56 деца или тоа се 80% не умеат да набљудуваат, опишуваат, споредуваат и донесат заклучок.

Тврдење бр. 3

Умеа да препознае и да искаже различни чувства кај себе.

Добиените резултати по ова тврдење се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	49	70%
Не	21	30%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да согледаме дека 49 ученика или 70% умеат да препознаат и да искажат различни чувства кај себе, додека за 21 од испитаниците или тоа е 30% не умеат да препознаат и да искажат различни чувства кај себе.

Тврдење бр. 4

Умеа културно да се однесува.

Следната табела ни ги покажува добиените резултати по ова тврдење:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	44	62,86%
Не	26	37,14%
вкупно	70	100%

Резултатите претставени во табелата ни помагаат да согледаме дека 44 ученика, односно 62,86% од испитаниците умеат културно да се однесуваат, додека за 26 ученика или 37,14% од вкупната популација не можеме да кажеме дека се однесуваат културно.

Тврдење бр. 5**Ги знае своите права и обврски.**

Добиените резултати се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	37	52,86%
Не	33	47,14%
вкупно	70	100%

Дадената табела ни го покажува следното: 52,86% од испитаниците, а тоа се 37 ученика ги знаат своите права и обврски, додека 33 ученика или 47,14% од испитаната популација не ги знаат своите права и обврски.

Тврдење бр. 6**Го почитува распоредот на активностите во паралелката.**

Добиените честоти на одговори до кои се дојде, понудени се во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	42	60%
Не	28	40%
вкупно	70	100%

Табелата ни овозможува да констатираме дека 42 ученика или 60% од вкупната популација го почитува распоредот на активности во паралелката, 28 или 40% од испитаниците не го почитуваат распоредот на активностите во паралелката.

Тврдење бр. 7**Знас што е лево и десно, над, под, горе, доле.**

Табелата што следи ни го покажува резултатот од добиените искази:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	34	48,57%
Не	36	68,57%
вкупно	70	100%

Од табелата можеме да констатираме дека 34 ученика или 48,57% од испитаниците знаат што е лево и десно, над, под, горе, доле, додека 36 ученика, а тоа се 68,57% од испитаната популација не знаат што е лево и десно, над, под, горе, доле.

Тврдење бр. 8**Знае некои од правилата на однесување во семејството.**

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	58	82,86%
Не	12	17,14%
вкупно	70	100%

Претходната табела покажува дека 58 ученика или 82,86% од испитаниците знаат некои од правилата на однесување во семејството, додека 12 ученика, а тоа е 17,14% од испитаната популација, се во категоријата која укажува дека не знаат некои од правилата на однесување во семејството.

Тврдење бр. 9

Ги знае начините на користење на слободното време во семејството.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	39	55,71%
Не	31	44,29%
вкупно	70	100%

Од табелата можеме да забележиме дека 39 ученици, а тоа се 55,71% од испитаната популација ги знае начините на користење на слободното време во семејството, а 31 испитаник или 44,29% не ги знаат начините на користење на слободното време во семејството.

Тврдење бр. 10

Ја именува својата татковина, ги препознава знамето и химната.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	50	71,43%
Не	20	28,57%
вкупно	70	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, 50 ученика или 71,43% од испитаните деца од маргиналните групи, ја именуваат својата татковина, ги препознаваат знамето и химната, додека пак 20 или 28,57% од испитаната популација не умеат да ја именуваат својата татковина, да ги препознаат знамето и химната.

Тврдење бр. 11

Препознава и именува некои растенија и животни.

Добиените резултати по ова тврдење се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	65	92,86%
Не	5	7,14%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да согледаме дека 65 ученик или 92,86% препознаваат и именуваат некои растенија и животни, додека 5 ученика или 7,14% од испитаната популација не умеат да препознаат и именуваат некои растенија и животни.

Тврдење бр. 12

Препознава и именува разлики меѓу домашни и диви животни.

Следната табела ни ги покажува добиените резултати по ова тврдење:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	35	50%
Не	35	50%
вкупно	70	100%

Резултатите претставени во табелата ни помагаат да констатираме дека 35 ученика или 50% од испитаниците препознаваат и именуваат разлики меѓу домашните и дивите животни, а 35% или 50 ученика не умеат да ги препознаат и именуваат разликите меѓу домашните и дивите животни.

Тврдење бр. 13**Воочува и опишува надворешни делови на телото.**

Добиените резултати се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	57	81,43%
Не	13	18,57%
вкупно	70	100%

Дадената табела ни го покажува следното: 81,43% од испитаниците, а тоа се 57 ученика умеат да воочат и опишат надворешни делови на телото, 13 ученика, односно 18,57% од испитаниците не умеат да воочат и опишат надворешни делови на телото.

Тврдење бр. 14**Го разбира редоследот на случувањата: вчера, денес, утре.**

Добиените честоти на одговори до кои се дојде, понудени се во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	25	35,71%
Не	45	64,29%
вкупно	70	100%

Табелата ни овозможува да констатираме дека 25 ученик или 35,71% од вкупната популација го разбира редоследот на случувањата: вчера, денес, утре, додека 45 или 64,29% од испитаниците не го разбираат редоследот на случувањата: вчера, денес, утре.

Тврдење бр. 15

Ги именува деновите во седмицата.

Табелата што следи ни го покажува резултатот од добиените искази:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	41	58,57%
Не	29	41,43%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да констатираме дека 41 од децата кои се на маргините во прво одделение или 58,57%, покажува дека умеат да ги именуваат деновите во седмицата, додека 29 ученик или 41,43% од испитаната популација не умеат да ги именуваат деновите во седмицата.

Тврдење бр. 16

Ги знае правилата за безбедно одење по тротоар и преминување на улица.

Следната табела ни ги покажува добиените резултати по ова тврдење:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	56	80%
Не	14	20%
вкупно	70	100%

Резултатите претставени во табелата ни помагаат да согледаме дека 56 ученика, односно 80% од испитаниците ги знаат правилата за безбедно одење по тротоар и преминување на улица, додека за 14 ученика или 20% од вкупната популација не можеме да кажеме дека ги знаат правилата за безбедно одење по тротоар и преминување на улица.

Тврдење бр. 17**Ги знае сообраќајните средства кои најчесто ги среќава.**

Добиените резултати се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	56	80%
Не	14	20%
вкупно	70	100%

Дадената табела ни го покажува следното: 80% од испитаниците, а тоа се 56 ученици ги знаат сообраќајните средства кои најчесто ги среќаваат, додека 14 ученика или 20% од испитаната популација не ги знаат сообраќајните средства кои најчесто ги среќаваат.

Тврдење бр. 18**Ги почитува сообраќајните знаци.**

Добиените честоти на одговори до кои се дојде, понудени се во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	40	57,14%
Не	30	42,86%
вкупно	70	100%

Табелата ни овозможува да констатираме дека 40 ученика или 57,14% од вкупната популација ги почитуваат сообраќајните знаци, 30 или 42,86% од испитаниците не ги почитуваат сообраќајните знаци.

Анализата на добиените податоци ни покажува дека децата од маргинализираните групи во доволна мера имаат развиени позитивни карактеристики. Според добиените тврдења може да констатираме дека децата од маргинализираните групи се запознаени со своите права и обврски, како и правилата за однесување во семејството и развиваат позитивен однос кон својата татковина. Анализата укажува на недоволно

развиени способности за набљудување, опишување, споредување и заклучување, ориентација во време за што говори и фактот дека 20% од испитаната популација ги поседува овие способности. Висок процент од децата (80%) умеат безбедно да се движат по тротоар и да преминуваат улица, со тоа што само 57,14% од испитаниците ги почитуваат сообраќајните знаци.

4.2. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на усвоеноста на елементи од запознавање на околината кај децата од маргинаалните групи во второ одделение

За испитување на усвоеноста на елементи од запознавање на околината кај децата од маргинаалните групи во второ одделение беа вклучени 6 училишта со вкупно 70 ученици. Табелата во продолжение ни ја претставува бројната состојба и процентуалната застапеност на ученици и училишта.

Табела бр. 16 за бројот на основни училишта и испитани ученици од второ одделение

	Основно училиште	Број на ученици од II одд.	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
1.	"Вера Јоциќ"	13	18,57%
2.	"Браќа Миладиновци"	7	10%
3.	"Његош"	11	15,71%
4.	"Гоце Делчев"	21	30%
5.	"Дане Крапчев"	14	20%
6.	"Наум Наумовски Борче"	4	5,71%
	Вкупно ученици	70	100%

Од извршената анализа, на добиените податоци добени врз основа на чек листата со која се испита усвоеноста на елементи од запознавање на околината кај децата од маргиналните групи во второ одделение на деветгодишното образование, е следната:

Тврдење бр. 1

Знае да се претстави себе си.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	60	85,71%
Не	10	14,29%
вкупно	70	100%

Од понудената табела можеме да согледаме дека 60 деца од второ одделение кои се од маргиналните групи, а тоа е 85,71% од вкупниот број на испитаници, знаат да се претстават себе си. Додека 10 ученици или 14,29% од испитаниците не знаат да се претстават, со други зборови кажано не знаат да го кажат својот идентитет.

Тврдење бр. 2

Набројува карактеристики кај луѓето во различни периоди од животот.

Честотите на добиените резултати од тврдењето се дадени во табелата:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	47	67,14%
Не	23	32,86%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да констатираме дека 47 од испитаните деца кои се на маргините во второ одделение или 67,14%, умеат да набројат одредени карактеристики кај луѓето во различни

периоди од животот, додека 23 или 32,86% од испитаната популација не умее да наброи одредени карактеристики кај луѓето во различни периоди од животот.

Тврдење бр. 3

Учествува во донесувањето на правилата на однесување во училиштето.

Добиените резултати по ова тврдење се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	42	60%
Не	28	40%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да согледаме дека 42 ученика или 60% учествуваат во донесувањето на правилата на однесување во училиштето, додека 28 ученика, а тоа се 40% од испитаната популација не учествуваат во донесувањето на правилата на однесување во училиштето.

Тврдење бр. 4

Ги применува правилата за однесување во училиштето.

Следната табела ни ги покажува добиените резултати по ова тврдење:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	48	68,57%
Не	22	31,43%
вкупно	70	100%

Резултатите претставени во табелата ни помагаат да согледаме дека 48 ученика или 68,57% од испитаната популација ги применуваат правилата за однесување во училиштето, додека 22 ученика или 31,43% од вкупната популација не ги применуваат правилата за однесување во училиштето.

Тврдење бр. 5

Го разбира значењето на зборовите одговорност, праведност, приватност.

Добиените резултати се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	29	41,43%
Не	41	58,57%
вкупно	70	100%

Дадената табела ни го покажува следното: 41,43% од испитаниците, а тоа се 29 ученика го разбираат значењето на зборовите одговорност, праведност, приватност, додека 41 ученик, односно 47,14% од испитаниците не го разбираат значењето на зборовите одговорност, праведност, приватност.

Тврдење бр. 6

Одговорно се однесува кон своите и заедничките работи во училиштето.

Добиените честоти на одговори до кои се дојде, понудени се во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	50	71,43%
Не	20	28,57%
вкупно	70	100%

Табелата ни овозможува да констатираме дека 50 ученика или 71,43% од вкупната испитана популација, одговорно се однесува кон своите и заедничките работи во училиштето, 20 или 28,57% од испитаниците не се однесуваат одговорно кон своите и заедничките работи во училиштето.

Тврдење бр. 7

Ги препознава и именува позначајните објекти во непосредната околина.

Табелата што следи ни го покажува резултатот од добиените искази:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	58	82,86%
Не	12	17,14%
вкупно	70	100%

Од табелата можеме да констатираме дека 58 ученика или 82,86% од испитаниците ги препознаваат и именуваат позначајните објекти во непосредната околина, додека 12 ученика, а тоа се 17,14% од испитаната популација не ги препознава и не умеа да ги именува позначајни објекти во непосредната околина.

Тврдење бр. 8

Ја знае функцијата на просториите во домот.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	64	91,43%
Не	6	8,57%
вкупно	70	100%

Претходната табела покажува дека 64 ученици или 91,43% од испитаниците ја знаат функцијата на просториите во домот, додека 6 ученика, а тоа е 8,57% од испитаната популација, не ја знаат функцијата на просториите во домот.

Тврдење бр. 9

Именува делови од мебел и апарати во домаќинството.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	68	97,14%
Не	2	2,86%
вкупно	70	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, во второ одделение 68 ученика или 97,14% од испитаниците именува делови од мебел и апарати во домаќинството, додека 2,86% или 2 ученика не умеат да ги именуваат деловите од мебелот и апаратите во домаќинството.

Тврдење бр. 10

Активно учествува во одржувањето на личната хигиена.

Честотите на добиените резултати од тврдењето се дадени во табелата:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	51	72,86%
Не	19	27,14%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да констатираме дека 51 дете кои се на маргините во второ одделение или 72,86%, активно учествува во одржувањето на личната хигиена, а 27,14% или 19 се испитаници кои не учествуваат активно во одржувањето на личната хигиена.

Тврдење бр. 11

Разликува жива од нежива природа.

Добиените резултати по ова тврдење се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	38	54,29%
Не	32	45,71%
вкупно	70	100%

Понудената табела ни овозможува да согледаме дека 38 ученика или 54,29% од испитаната популација разликува жива од нежива природа, додека останатите 32 ученика или 45,71% од испитаниците не разликуваат жива од нежива природа.

Тврдење бр. 12

Разликува зимзелени од листопадни дрвја.

Следната табела ни ги покажува добиените резултати по ова тврдење:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	27	38,57%
Не	43	61,43%
вкупно	70	100%

Резултатите претставени во табелата ни помагаат да констатираме дека 27 ученика или 38,57% од испитаниците разликува зимзелени од листопадни дрвја, додека 43 ученика или 61,43% од вкупната популација не разликуваат зимзелени од листопадни дрвја, со други зборови кажано не прават разлика меѓу зимзелените и листопадните дрвја.

Тврдење бр. 13**Ги распознава промените во природата според годишните времиња.**

Добиените резултати се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	41	58,57%
Не	29	41,43%
вкупно	70	100%

Дадената табела ни го покажува следното: 58,57% од испитаниците, а тоа е 41 ученик, ги распознава промените во природата според годишните времиња, 29 ученика, односно 41,43% од испитаниците не ги распознаваат промените во природата според годишните времиња.

Тврдење бр. 14**Се ориентира во времето и правилно ги користи термините за деноноќие.**

Табелата што следи ни го покажува резултатот од добиените искази:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	40	57,14%
Не	30	42,86%
вкупно	70	100%

Од табелата можеме да констатираме дека 40 ученика или 57,14% од испитаниците се ориентираат во времето и правилно ги користат термините за деноноќие, додека 30 ученика, а тоа се 42,86% од испитаната популација не се ориентира во времето и правилно не ги користат термините за деноноќие.

Тврдење бр. 15

Умее да се заштити од повреди.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	61	87,14%
Не	9	12,86%
вкупно	70	100%

Претходната табела покажува дека 61 ученик или 87,14% од испитаниците, умее да се заштити од повреди, додека 9 ученика, а тоа е 12,86% од испитаната популација, не умеат да се заштитат од повреди.

Тврдење бр. 16

Го знае значењето на водата и воздухот за човекот.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	59	84,29%
Не	11	15,71%
вкупно	70	100%

Од табелата можеме да забележиме дека 59 ученици, а тоа се 84,29% од испитаната популација го знае значењето на водата и воздухот за човекот, а 11 испитаника или 15,71% не го знаат значењето на водата и воздухот за човекот.

Тврдење бр. 17

Препознава материјали со допир (мазно, рапаво).

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	64	91,43%
Не	6	8,57%
вкупно	70	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, 64 ученика или 91,43% од испитаните деца од маргиналните групи, препознаваат материјали со допир (мазно, рапаво), додека 6 ученика или 8,57% од испитаната популација не препознава материјали со допир (мазно, рапаво).

Од анализата на добиените податоци можеме да констатираме дека децата од маргинализираните групи покажуваат интерес да учествуваат во донесувањето и почитувањето на правилата за однесување. Податоците добдени од исказите кои се однесуваат на развиеноста на позитивните карактеристики, како одговорност, праведност, приватност во најголема мерка кај децата од маргиналните групи, овие карактеристики и способности не се доволно развиени. Половина од испитаниците прават разлика меѓу живата и неживата природа, но анализата укажува дека 38,57% од испитаниците не прават разлика меѓу зимзелени и листопадни дрвја. Од анализата можеме да констатираме дека имаат недоволно развиени способности за ориентација во време, набљудување како да воочи и опише промени, но умеат да се заштитат од повреди.

4.3. Анализа на добиените податоци од чек листата за испитување на усвоеноста на елементи од запознавање на околината кај децата од маргинаалните групи во трето одделение

За испитување на усвоеноста на елементи од запознавање на околината кај децата од маргинаалните групи во трето одделение беа вклучени 6 училишта со вкупно 60 ученици. Табелата во продолжение ни ја претставува бројната состојба и процентуалната застапеност на ученици и училишта.

Табела бр. 17 за бројот на основни училишта и испитани ученици од трето одделение

	Основно училиште	Број на ученици од III одд.	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
1.	"Вера Јоциќ"	4	6,67%
2.	"Браќа Миладиновци"	3	5%
3.	"Његош"	8	13,33%
4.	"Гоце Делчев"	21	35%
5.	"Дане Крапчев"	17	28,33%
6.	"Наум Наумовски Борче"	7	11,67%
	Вкупно ученици	60	100%

Од извршената анализа на добиените податоци од чек листата со која се испита усвоеноста на елементи од запознавање на околината кај децата од маргинаалните групи во трето одделение на деветгодишното образование, е следната:

Тврдење бр. 1

Умеа да наброи некои од детските права.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	29	48,33%
Не	31	51,67%
вкупно	60	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, во второ одделение 29 испитаници или 48,33%, умеат да набројат некои од детските права, додека 31 ученик, а тоа е 51,67% од испитаната популација, не умеат да набројат некои од детските права.

Тврдење бр. 2

Умеа да користи различни извори на знаење.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	30	50%
Не	30	50%
вкупно	60	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, во трето одделение 30 деца или 50% од испитаниците умеат да користат различни извори на знаење,но исто така 30 ученика или 50% од популацијата која беше испитана не умеат да користат различни извори на знаење.

Тврдење бр. 3

Ги почитува разликите (пол, етничка припадност, надворешен изглед).

Добиените резултати по ова тврдење се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	44	73,33%
Не	16	26,67%
вкупно	60	100%

Понудената табела ни овозможува да согледаме дека 44 ученика или 73,33% ги почитуваат разликите (пол, етничка припадност, надворешен изглед), додека 16 ученика, не ги почитуваат разликите (пол, етничка припадност, надворешен изглед), а тоа се 26,67% од испитаниците.

Тврдење бр. 4

Знае за улогата и значењето на семејството.

Следната табела ни ги покажува добиените резултати по ова тврдење:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	50	83,33%
Не	10	16,67%
вкупно	60	100%

Резултатите претставени во табелата ни помагаат да согледаме дека 50 ученика, односно 83,33% од испитаниците знаат за улогата и значењето на семејството, додека 10 ученика или 16,67% од вкупната испитана популација не знае за улогата и значењето на семејството.

Тврдење бр. 5

Ги знае и именува роднинските врски.

Добиените резултати се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	48	80%
Не	12	20%
вкупно	60	100%

Дадената табела ни го покажува следното: 80% од испитаниците, а тоа се 48 ученика ги знаат и ги именуваат роднинските врски, а 12 ученика, односно 20% од испитаниците не умеат да ги именуваат роднинските врски, бидејќи не ги знаат .

Тврдење бр. 6

Ја именува општината и поважните институции во неа.

Добиените честоти на одговори до кои се дојде, понудени се во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	36	60%
Не	24	40%
вкупно	60	100%

Табелата ни овозможува да констатираме дека 36 ученика или 60% од вкупната популација ја именува општината и поважните институции во неа, 24-ца или 40% од испитаниците не умеат да ја именуваат општината како и поважните институции во неа.

Тврдење бр. 7

Ја почитува традицијата и културното наследство.

Табелата што следи ни го покажува резултатот од добиените искази:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	45	75%
Не	15	25%
вкупно	60	100%

Од табелата можеме да констатираме дека традицијата и културното наследство ја почитуваат 45 ученика или 75% од испитаниците, додека 15 ученика, а тоа се 25% од испитаната популација не ја почитуваат традицијата и културното наследство.

Тврдење бр. 8

Препознава и разликува делови на растение.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	43	71,76%
Не	17	28,33%
вкупно	60	100%

Претходната табела покажува дека 43 ученици или 71,76% од испитаниците препознаваат и разликуваат делови на растение, додека 17 ученика, а тоа е 28,33% од испитаната популација, не умее да ги препознае и да ги разликува деловите на растението.

Тврдење бр. 9

Умее да наброи сличности и разлики кај растенијата, животните и човекот.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	22	36,67%
Не	38	63,33%
вкупно	60	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, 22 ученика или 36,67% од испитаната популација умее да наброи сличности и разлики кај растенијата, животните и човекот, додека 38 или 63,33% не умеат да ги набројат сличностите и разликите кај растенијата, животните и човекот.

Тврдење бр. 10

Се ориентира во простор.

Честотите на добиените резултати од тврдењето се дадени во табелата:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	34	56,67%
Не	26	43,33%
вкупно	60	100%

Понудената табела ни овозможува да констатираме дека 34 деца кои се на маргините, во трето одделение, или 56,67% покажуваат дека се ориентираат во простор, а 26 ученика или 43,33% од испитаниците не се ориентираат во простор.

Тврдење бр. 11

Ги именува месеците во годината.

Добиените резултати по ова тврдење се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	44	73,33%
Не	16	26,67%
вкупно	60	100%

Понудената табела ни овозможува да согледаме дека 44 ученика или 73,33% ги именуваат месеците во годината, додека 16 ученика или 26,67% од испитаниците не умеат да ги именуваат месеците во годината.

Тврдење бр. 12

Ги именува главните карактеристики на месеците и годишните времиња.

Следната табела ни ги покажува добиените резултати по ова тврдење:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	37	61,67%
Не	23	38,33%
вкупно	60	100%

Резултатите претставени во табелата ни помагаат да констатираме дека 37 ученика или 61,67% од популацијата која беше испитана умее да ги именува главните карактеристики на месеците и годишните времиња, но 23 ученика, односно 38,33% од испитаниците, не умеат да ги именуваат главните карактеристики на месеците како и годишните времиња.

Тврдење бр. 13

Знае за часот како мерка за времето.

Добиените резултати се претставени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	41	68,33%
Не	19	31,67%
вкупно	60	100%

Дадената табела ни го покажува следното: 68,33% од испитаниците, а тоа се 41 ученик знае за часот како мерка за времето, но, 19 ученика, односно 31,67% од испитаниците не знаат за часот како мерка за времето.

Тврдење бр. 14

Умее да процени безбедна и небезбедна ситуација во сообраќајот.

Добиените честоти на одговори до кои се дојде, понудени се во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	52	86,67%
Не	8	13,33%
вкупно	60	100%

Табелата ни овозможува да констатираме дека 52 ученика или 86,67% од вкупната испитана популација умее да процени безбедна и небезбедна ситуација во сообраќајот, додека 8 ученика или 13,33% од испитаниците не умеат да проценат безбедна и небезбедна ситуација во сообраќајот.

Тврдење бр. 15

Ги знае видовите сообраќај, сличности и разлики.

Табелата што следи ни го покажува резултатот од добиените искази:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	42	70%
Не	18	30%
вкупно	60	100%

Од прикажаната табела можеме да согледаме дека 42 ученица или 70% од испитаниците ги знае видовите сообраќај, сличности и разлики, но за 18 ученици или 30% од испитаната популација не можеме да констатираме дека ги знае видовите сообраќај, нивните сличности и разлики.

Тврдење бр. 16

Ги знае сообраќајните средства за секој вид сообраќај.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	49	81,67%
Не	11	18,33%
вкупно	60	100%

Претходната табела покажува дека 49 ученици или 81,67% од испитаниците ги знаат сообраќајните средства за секој вид сообраќај, додека за 11 ученика, или 18,33% од испитаната популација, не можеме да кажеме дека ги знае сообраќајните средства за секој вид сообраќај.

Тврдење бр. 17

Правилно и културно се однесува на улица, на пешачки премин, во возилата на јавен сообраќај.

Добиените честоти од анализата на тврдењето се дадени во следната табела:

	Број на учници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
Да	39	65%
Не	21	35%
вкупно	60	100%

Од понудената табела можеме да констатираме дека, 39 ученика или 65% од испитаната популација правилно и културно се однесува на улица, на пешачки премин, во возилата на јавен сообраќај, додека за 21 ученик или 35% од испитаниците не можеме да кажеме дека правилно и културно се однесува на улица, на пешачки премин како и во возилата на јавниот сообраќај.

Анализата на добиените податоци укажува дека децата од маргиналните групи недоволно ги знаат детските права и одговорности и недоволно умеат да користат различни извори на знаење. Развиваат позитивен однос кон семејството и културното наследство. Од анализата на податоците може да се воочат недоволно развиени способности за воочување и набројување на разлики кај човекот, животните и растенијата, како и недоволната развиена способност за ориентација во простор. Анализата на податоците укажува дека децата од маргиналните групи умеат безбедно да се движат во сообраќајот, но им недостасува елементарна сообраќајна култура.

Од веќе изнесените анализи на добиените податоци од усвоеноста на елементи од запознавање на околината (функционална писменост) во првиот циклус од деветгодишното основно образование кај децата од маргинализираните групи, можеме да констатираме дека ова група на деца имаат посебни образовни потреби во однос на функционалната писменост, со што се потврдува хипотезата H_2 .

5. АНАЛИЗА НА ДОБИЕНИТЕ ПОДАТОЦИ ЗА ИСПИТУВАЊЕ НА СТАВОВИТЕ НА НАСТАВНИЦИТЕ ЗА НИВНИТЕ ОБРАЗОВНИ ПОТРЕБИ ЗА РАБОТА СО ДЕЦА ОД МАРГИНАЛНИТЕ ГРУПИ

Ставовите на наставниците кои работат со деца од маргиналните групи во основните училишта: ОУ."Вера Јоциќ", ОУ."Браќа Миладиновци", ОУ."Његош", ОУ."Гоце Делчев", ОУ."Наум Наумовски Борче", ОУ."Дане Крапчев", беа испитани со спроведување на Прашалник скалер за испитување на ставовите на наставниците за нивните образовни потреби за работа со деца од маргиналните групи. Бројот на наставници чии мислења беа испитани според училиштето во кое работат со деца од маргинални групи се дадени во следната табела.

Табела бр.18 за бројот на анкејтирани наставници

Основно училиште	Број на анкејтирани наставници	Процентуална застапеност од вкупниот број (%)
"Вера Јоциќ"	6	12,5%
"Браќа Миладиновци"	5	10,42%
"Његош"	6	12,5%
"Гоце Делчев"	12	25%
"Наум Наумовски- Борче"	6	12,5%
"Дане Крапчев"	13	27,9%
Вкупно	48	100%

Анкејтираните наставници имаа потполна слобода во искажувањето на своите ставови, мислења и образовни потреби за работа со деца од маргиналните групи со кои тие се среќаваат при изведување на наставата во првиот циклус од деветгодишното образование.

Анализата на податоците е извршена со издвојување на сите искажани мислења на испитаниците. Добиените мислења, односно искази и потреби на анкејтираните наставници беа групирани во неколку групи според добиените податоци.

При испитувањето на ставовите на наставниците во врска со нивните образовни потреби за работа со деца од маргинализираните групи, добиени се следните мислења.

Со првото прашање:

Според Ваше мислење воннаставната работа со деца од маргинализираните групи е:

- а) Тешка и бара многу труд;
- б) Зависи од нивните образовни потреби;
- в) Зависи од поддршката на стручната служба;
- г) Со нив може многу тешко да се постигне успех.

Добиените честоти на понудените одговори се дадени во следната табела:

Тешка и бара многу труд	Зависи од нивните образовни потреби	Зависи од поддршката на стручната служба	Со нив може многу тешко да се постигне успех
21	18	3	6

Табела на честотите на понудените одговори за тврдење бр.1

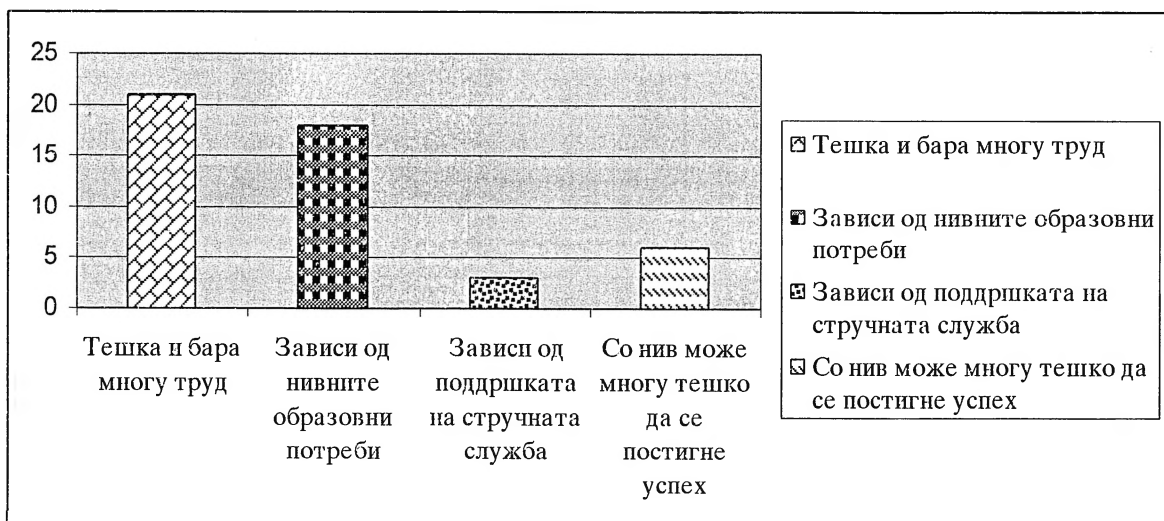
Од табелата можеме да согледаме дека за понуденото тврдење 21 од наставниците, кои работат со деца од маргинализираните групи, се изјасниле дека воннаставната работа со деца од маргинализираните групи е тешка и бара многу труд, 18 наставници се изјасниле дека воннаставната работа со деца од маргинализираните групи зависи од образовни потреби на децата кои се на маргинализираните, 3 наставника се изјасниле дека воннаставната работа со деца од маргинализираните групи зависи од поддршката на стручната служба, а 6 наставници се имаат изјаснето дека може многу тешко да се постигне успех во работата со деца од маргинализираните групи.

Ведносите изразени во проценти се запишани во следната табела:

Тешка и бара многу труд	Зависи од нивните образовни потреби	Зависи од поддршката на стручната служба	Со нив може многу тешко да се постигне успех
43,75%	37,5%	6,25%	12,5%

Дадената табела покажува дека 43,74% од наставниците кои учествуваа во анкетањето и работат со деца од маргиналните групи, од основните училишта кои гравитираат во две општини на град Скопје (општина Гази Баба и општина Илинден), се изјасниле дека работата со ова категорија деца е тешка и бара многу труд. Од анкетираниите наставници 37,5%, кои работат со деца кои се на маргините, се изјасниле дека воннаставната работа со деца од маргиналните групи зависи од образовните потреби на децата. Најмал процент 6,25% од наставниците се изјасниле дека воннаставната работа со деца од маргиналните групи зависи од поддршката на стручната служба, а 12,5% од анкетираниите наставници се изјасниле дека со оваа група на деца може многу тешко да се постигне успех.

Графички ова може да се прикаже со следниот графикон бр: 2

Пресметувања на хи-квадрат (X^2) тестот за анализа на резултатите на поставените тврдења

F_t - Очекувани фреквенции (за примерок од 48 испитаници со 4 понудени можности за избор) - $48/4=12$

F_o - Добиени фреквенции од спроведеното истражување

N - Број на понудени можни одговори - 4

Степенот на слобода се пресметува со : $N - 1 = 4 - 1 = 3$

Од следната табела се одредува соодветната гранична вредност на ниво од 5%.

SS	P=5% (0,05)
1	3,84
2	5,99
3	7,81
4	9,94
5	11,1
6	12,6
7	14,1
8	15,5

Таа вредност за 3 степени на слобода на ниво од 5% изнесува 7,81.

Тврдење бр.1				
fo	ft	f0-ft	(f0-ft) ²	(f0-ft) ² /ft
21	12	9	81	6,75
18	12	6	36	3,00
3	12	-9	81	6,75
6	12	-6	36	3,00
				19,50

Табела бр. 19 на пресметувањата на хи-квадрат (χ^2) тестови

По извршената хи-квадрат (χ^2) анализа на добиените податоци може да констатираме дека, постои значајна статистичка разлика меѓу добиените резултати и оние кои случајно би ги очекувале. Со други зборови, мислењето на наставниците кои работат со деца од маргиналните групи, статистички значајно се разликува од она кое случајно би се добило, односно, од она кое како случајно би било рамномерно распределено.

Со второто прашање:

Сметате ли дека децата од маргиналните групи треба да учат во исти паралелки со другите деца:

- а) Да секако;
- б) Не сум сигурна/ен;
- в) Подобро би било да учат во одделни паралелки.

На ова тврдење честотите на добиените одговори се дадени во следната табела:

Да секако	Не сум сигурна/ен	Подобро би било да учат во одделни паралелки
12	26	10

Табела на честотите на понудените одговори за тврдење бр. 2

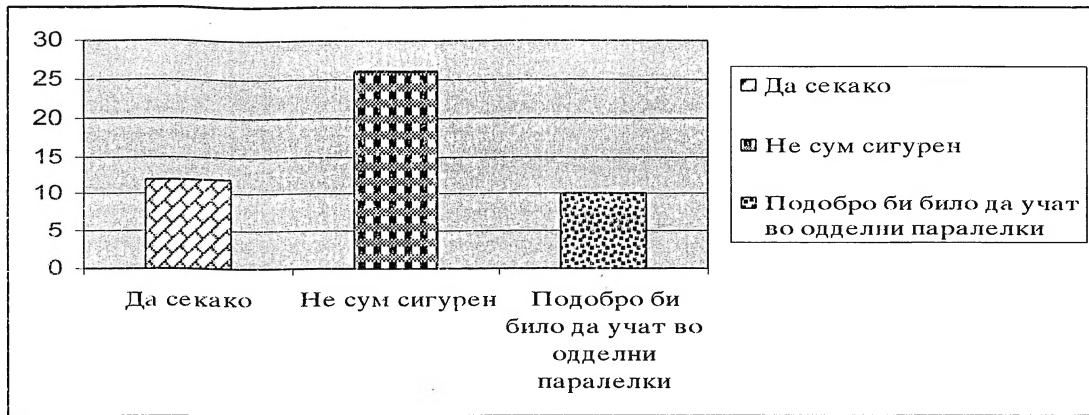
Резултатите претставени во табелата ни помагаат да согледаме дека со понуденото тврдење 12 од анкетираниите наставници сметаат дека децата од маргиналните групи треба да учат во исти паралелки, исто така 26 наставници не се сигурни дека децата од маргиналните групи треба да учат во исти паралелки, а 10 наставници сметаат дека подобро би било децата од маргиналните групи да учат во одделни паралелки.

Процентуалната застапеност на добиените одговори можеме да ги согледаме во следната табела:

Да секако	Не сум сигурна/ен	Подобро би било да учат во одделни паралелки
25%	54,17%	20,83%

Дадената табела ни покажува дека 25% од анкетираниите наставници сметаат дека децата од маргиналните групи треба да учат во исти паралелки со другите деца, 54,17% од наставниците не се сигурни дека децата од маргиналните групи треба да учат во исти паралелки со другите деца, додека 20,83% од анкетираниите наставници сметаат дека подобро би било децата од маргиналните групи треба да учат во одделни паралелки.

Графичкиот приказ на добиените резултати е на следниот графикон бр:3

Пресметувања на хи-квадрат (X^2) тестот за анализа на резултатите на поставените тврдења

f_t - Очекувани кречфенции (за примерок од 48 испитаници со 3 понудени можности за избор) - $48/3=16$

f_o - Добиени фрекфенции од спроведеното истражување

N - Број на понудени можни одговори - 3

Степенот на слобода се пресметува со : $N - 1 = 3 - 1 = 2$

Од табелата се одредува соодветната гранична вредност на ниво од 5%.

SS	P=5% (0,05)
1	3,84
2	5,99
3	7,81
4	9,94
5	11,1
6	12,6
7	14,1
8	15,5

Таа вредност за 2 степени на слобода на ниво од 5% изнесува 5,99.

Табела бр. 20 на пресметувањата на хи-квадрат (X^2) тестот

Прашање бр.2				
f_o	f_t	$f_o - f_t$	$(f_o - f_t)^2$	$(f_o - f_t)^2 / f_t$
12	16	-4	16	1,00
26	16	10	100	6,25
10	16	-6	36	2,25
				9,50

Од извршената хи-квадрат (χ^2) анализа на добиените податоци, можеме да констатираме дека постои статистичка разлика меѓу добиените резултати и случајно очекуваните.

Со третото прашање:

Објаснете зошто мислите така:

Врз основа на добиените резултати од тврдењето "Дали децата од маргиналните групи треба да учат во исти паралелки со другите деца", испитаниците требаше да објаснат зошто мислат така. Добиените мислења може да се групираат според три основи и тоа:

а) Мислења кои се однесуваат на потврдување на исказот дека децата од маргиналните групи треба да учат во исти паралелки со другите деца. Мислењата и објаснувањата на наставниците се дадени во продолжение:

- како потреба за дружење со сите ученици, бидејќи секое живо суштество има потреба од споделување на своето искуство, потреба за дружење и социјализирање во средината ;
- децата од маргиналните групи би учеле од постигањата на подобрите ученици, би имале помош од своите врсници кои побрзо напредуваат. Еден од начините на успешно учење е и пренесување на стекнатото знаење од врсник на врсник, бидејќи децата го пренесуваат знаењето на свој за себе близок јазик на разбирање ;
- би имале пример на позитивни постапки и би биле подисциплинирани, бидејќи примерот од својот врсник има големо влијание и значење на таа возраст ;
- потребата од учење во исти паралелки наставниците го објаснуваат со почитување на принципот на почитување на разликите меѓу единките. Да се надмине чувството на запоставен и одвоен од своите врсници. На тој начин децата ќе созреваат и учат според своите способности и можности ;
- учењето во исти паралелки ќе помогне при надминување на чувството на обесправен, позитивно ќе влијае врз нивниот психички развој ;

- децата не треба да се етикетаат и да бидат одвоени од своите врсници.

б) Најголем број од анкетираниите наставници не беа сигурни дали децата од маргинаалните групи треба да учат во исти паралелки со другите деца. Своите мислења ги објаснија и поткрепија од следните причини:

- за да бидат вклучени во исти паралелки со останатите деца, наставниците треба да имаат поголема соработка со стручната служба во училиштето. Оваа соработка во поголем број случаи е формална или во потполност изостанува. Од друга страна, стручната служба има потполна доверба во квалификациите и стручноста на наставниот кадар кој работи со деца од маргинаалните групи;

- за работа со оваа категорија на деца потребно е подолго време за работа, потребен е индивидуален пристап кон секое дете во однос на неговите потреби и секако можности, а тоа може да доведе до запоставување на останатите ученици ;

- потребни се образовни содржини кои се адаптирани на нивните можности, доколку се во исти паралелки постои можност да се јави фрустрација кај децата кои се на маргините бидејќи не се во состојба да го разберат и совладаат наставното градиво ;

- поради неможноста да се совлада наставното градиво од страна на децата од маргинаалните групи, почнуваат да ја нарушуваат работната атмосфера ;

- недоволното познавање на наставниот јазик, од страна на децата од маргинаалните групи е една од причините поради која треба да учат во исти паралелки. На овој начин полесно и побргу би го научиле истиот, но воедно постои можност да се јави и одбивност за учење на наставниот јазик ;

- наставниците кои работат со деца кои се на маргините, сметаат дека доколку учат во исти паралелки со останатите ученици, кај нив се јавува поголем интерес за совладување на наставните содржини и надминување на категоријата "маргинаален";

- дел од изјаснетите наставници не се сигурни дали децата од маргинаалните групи да учат во исти паралелки, бидејќи со еден час

дополнителна настава седмично не е оптимално време за да се постигне напредок и да се добијат позитивни резултати;

- како причина за несигурноста дека треба да учат во исти паралелки, наставниците ја наведуваат големобројноста на паралелките и неможноста да се посвети потребното време и внимание;

- како причина за неопределеност, односно несигурност децата од маргинаалните групи да учат во исти паралелки со другите деца, се наведува и потребата од посебен и професионален пристап на работа со ова категорија деца;

- бидејќи е потребно поголемо време и внимание да и се посвети на ова категорија деца, наставниците сметаат дека нема да има доволно време да им се посвети потребното внимание на другите ученици;

- потребно е прилагодување на целите-диференцирани цели според потребите на децата (индивидуално) ;

- причината за ова определба ја наведуваат со можноста која може, но и не мора да значи, да доведе до несигурност и неможноста да се стекне самодоверба;

- честопати се отфрлени од групата, што не значи дека нема да бидат прифатени и од останатите ученици;

- може, но и не значи дека ќе се чувствуваат дискриминирани;

- секогаш и нема доволно време да им се посвети, поради што и покажуваат послаб успех, а со тоа се издвојуваат од останатите ученици во групата (паралелката);

- се јавува недоволно разбирање и помош од страна на соучениците, но во поголемиот број на случаи се прифатени и има голема соработка меѓу учениците;

- доколку овие деца учат во одвоени паралелки, може негативно да делува таа одвоеност од останатите и ако учат во исти паралелки исто така може негативно да се одрази врз развојот и социјализацијата на децата од маргинаалните групи;

в) Најмал број од анкетираниите наставници, кои се изјаснија за тврдењето дека подобро би било учениците од маргинаалните групи да

учат во одделни паралелки, дадоа свое објаснување и ги наведоа следните причини:

- доколку учат во одвоени паралелки, на децата од маргиналните групи, ќе може да им се посвети поголемо внимание, во смисла на индивидуалност кон секое од нив, а со тоа ќе се постигнат и поголеми резултати, ќе се зголеми нивната самостојност и самоверба;

- оваа категорија на ученици бара сигурност, потреба од нежност, љубов, почитување, внимание од наставникот кој во него гледа надеж, пример за успех и напредок во работата и животот. Затоа од наставникот се бара да биде "резервиран" за детето;

- како причина се наведува и малу бројноста на паралелката со деца од маргиналните групи, доколку би учеле во одвоени паралелки, со што би се задоволиле дел од потребите на децата;

- доколку би учеле во група која е со исти или слични потреби, не би се јавило чувството на "дискриминиран" и "отфрлен" од средината, не би се чувствувале "различни" од останатите;

- причина повеќе е и недоволната сигурност и стручност од страна на наставникот, кој ретко се среќава да работи со група на деца кои се на маргините, наведувајќи помош од страна на стручната служба и дефектолог;

- како причина се наведува и недоволната дисциплина на децата од маргиналните групи, недоволно усвоени животни и хигиенски навики. Овие животни навики се должат на нискиот образовен статус на семејствата од кои доаѓаат децата од маргиналните групи, недоволната грижа од страна на родителите;

- за работа со ова група деца потребни се прилагодени наставни содржини, нагледни средства врз основа на нивните можности и способности. На тој начин сметаат наставниците, би имале напредок при усвојување на градивото, а со самото тоа ќе се зголемила и самовербата кај децата кои се наоѓаат на маргините, ќе се јави и чувството на "повисока вредност" на самиот себе.

Со четвртото прашање:

Дали во работата со децата од маргиналните групи имате помош од стручната служба во основното училиште?

- а) Да секогаш
- б) Да, но тие не можат многу да ни помогнат;
- в) Помошта е ретка и формална.

Честотите на одговорите кои се добиени на анкетата се дадени во табелата:

Да секогаш	Да, но тие не можат многу да ни помогнат	Помошта е ретка и формална
12	22	14

Податоците прикажани во табелата покажуваат дека 12 од анкетираниите наставници се изјасниле дека секогаш имаат помош од стручната служба во основното училиште, 22-ца наставници се изјасниле дека имаат помош од стручната служба во основното училиште, но тие не можат многу да им помогнат, а 14 наставници се изјасниле дека помошта од стручната служба во основното училиште е ретка и формална.

Застапеноста на одговорите изразена во проценти:

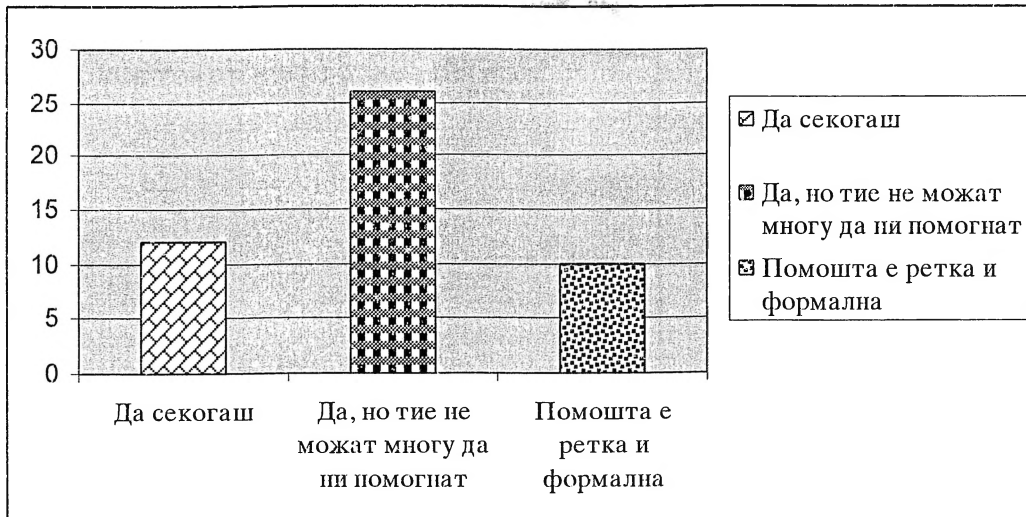
Да секогаш	Да, но тие не можат многу да ни помогнат	Помошта е ретка и формална
25%	45,83%	29,17%

Распределеноста на податоците во табелата ни покажува дека 25% од анкетираниите наставници секогаш имале помош од стручната служба во основното училиште во работата со децата од маргиналните групи, Табелата ни покажува дека најголемиот процент дури 45,83%, се изјасниле дека имаат помош од стручната служба во основното училиште во работата со децата од маргиналните групи, но тие не можат многу да им помогнат. Со тврдењето дека помошта од стручната служба во основното

училиште е ретка и формална се изјасниле 29,17% од испитаните наставници.

Резултатите од изјаснувањето се прикажани со следниот графички приказ

бр:4

Пресметувања на хи-квадрат (χ^2) тестот за анализа на резултатите на поставените тврдења

F_t - Очекувани фреквенции (за примерок од 48 испитаници со 3 понудени можности за избор) - $48/3=16$

F_o - Добиени фреквенции од спроведеното истражување

N - Број на понудени можни одговори - 3

Степенот на слобода се пресметува со : $N - 1 = 3 - 1 = 2$

Од следната табела се одредува соодветната гранична вредност на ниво од 5%.

SS	P=5% (0,05)
1	3,84
2	5,99
3	7,81
4	9,94
5	11,1
6	12,6
7	14,1
8	15,5

Таа вредност за 2 степени на слобода на ниво од 5% изнесува 5,99.

Табела бр. 21 на пресметувањата на хи-квадрат (X^2) тестови

Прашање бр.4				
fo	ft	f0-ft	(f0-ft) ²	(f0-ft) ² /ft
12	16	-4	16	1,00
22	16	6	36	2,25
14	16	-2	4	0,25
				3,50

Извршената хи-квадрат (X^2) анализа на добиените податоци покажува дека не постои значајна статистичка разлика меѓу добиените резултати и оние кои случајно би ги очекувале. Мислењето на наставниците статистички значајно не се разликува од она кое случајно би се добило.

Од спроведената анкета по однос на петтото прашање:

"Напишете што според Ваше мислење би можело да Ви ја олесни работата со деца од маргиналните групи",

добиени се следните искази:

- соработка со стручната служба во училиштето ;
- поголема соработка со родителите на учениците;
- поголема соработка и консултации со колегите;
- потребни се стручни лица кои ќе работат со ова категорија ученици;
- бројноста на паралелките да е намалена (малку бројни паралелки);
- да постои соодветна програма за работа со ова категорија ученици;
- да постои период на адаптација на овие деца;
- да се постават пониски цели по обем и содржина;
- поголем број на материјално-технички средства и помагала;
- помош и соработка од домашните (родителите) или работа со наставникот во домашни услови;
- поголем фонд на дополнителни часови за ова категорија ученици;

- ова категорија ученици да биде издвоена и учи во посебни паралелки;
- да постојат обуки за работа со деца од маргиналните групи;
- со индивидуален пристап до подобри и повисоки резултати;
- да се воспостави поголема дисциплина и работни навики кај овие деца;
- поголем број на наставни средства и материјали за работа - нагледност.

Добиените искази, од испитаниците, може да се класифицираат во неколку категории и тоа:

- соработка со стручната служба во училиштето;
- стручни лица кои би работеле со децата од маргиналните групи (дефектолог, социјален работник, психолог);
- соработка со родителите;
- соодветна наставна програма за работа со деца од маргиналните групи;
- обуки за наставниците за работа со деца од маргиналните групи;
- материјално-техничка помош.

Од анализата направена врз исказите добиени од наставниците за нивните образовни потреби за работа со деца од маргиналните групи, може да се констатира дека наставниците имаат потреба за соработка со стручната служба. Соработката се однесува во смисла на стручна литература, консултации, формирање работни групи на кои ќе се изнаоѓаат соодветни решенија за даден, конкретен проблем.

Од голема помош ќе биде ако со категоријата деца кои се на маргините работи стручен тим, составен од социјален работник, психолог, дефектолог и педагог, два до три часа седмично со децињата. Стручниот тим ќе може да даде свој придонес (секој од својата специјалност) во изнаоѓање на поволни начини како да се помогне на секое од децата кои се на маргините. Овој стручен тим давајќи свои мислења, сугестии, начини и

методи ќе придонесе да се спознае состојбата, на децата кои се на маргините, таква каква што е, а ќе биде во функција на квалитетното планирање и реализирање на идните активности на децата, од страна на наставниците. На тој начин ќе се добие целосна слика за секое од децата кои се на маргините, поткрепени со искази, цртежи (кој многу говори за личноста на детето) и белешки, креирајќи го на тој начин ученичкото портфолио на детето.

Како образовна потреба на наставниците се нагласува и соработката на родителите со институцијата училиште. Бидејќи ако недостасува една од алките во синџирот на образовниот процес, се губи континуитетот и напредокот во образованието и воспитанието на младата личност, а тоа е и самата цел на воспитно-образовниот процес. Соработката се однесува на постојани консултации, кои за жал, изостануваат од страна на родителите. Недоволната соработка од страна на родителите на децата кои се на маргините, се должи на негативното размислување на самите родители за потребата од образование за своите деца, нискиот степен на образование кое го имаат родителите на децата како и недоволната заинтересираност од страна на родителите за напредокот на своето дете.

Од голема помош и олеснителна околност ќе биде доколку постојат соодветни наставни програми и содржини по кои ќе можат да работат наставниците со децата од маргиналните групи. Оваа категорија деца од голем број причини се оневозможени да ја следат редовната наставна програма, заради тоа потребни се соодветни наставни програми кои ќе одговараат на индивидуалните можности и способности на децата кои се наоѓаат на маргините.

Исто така и не малку важно е да се напомене потребата од поголем број обуки, семинари и работилници кои би се однесувале на наставната работа со деца од маргиналните групи.

Недостатокот на материјално-технички и дидактички средства за работа, според изјаснувањето на наставниците, претставува голема слабост при работата со децата од маргиналните групи. Специфичностите што ги бара начинот на изведување на наставата, бара поголеми

материјално-технички средства за реализација на наставата. Како олеснителна околност се наведува постојаната материјално-техничка и дидактичка поддршка и помош, во смисла на енциклопедии, детска литература, ЦД-плеери, ТВ приемници, дија проектори. Ќе биде добро да се обезбеди топол оброк на децата од маргиналните групи, посета на знаменитости и објекти од забавен карактер (бесплатно). Сето тоа ќе ја намали разликата меѓу "еднаквите".

Со шестото прашање:

Дали во последните пет години сте посетувале обука за наставници?

- а) Да;
- б) Не.

Честотите на добиените одговори се дадени во следната табела:

Понудени одговори	Број на изјаснати наставници
Да	34
Не	14

Прашањето број 6, "Дали во последните пет години сте посетувале обука за наставници?" од скалерот за наставници, со кој се испитуваат образовните потреби на наставниците за работа со деца од маргиналните групи, 34 испитаници имаат одговорено потврдно, односно дека во последните 5 години имаат посетено обука за наставници. Додека 14 испитаници немаат посетено обука за наставници.

Во табелата подолу е даден и процентуалниот однос на добиените резултати на ова тврдење.

Понудени одговори	Вредноста изразена во проценти (%)
Да	70,83%
Не	29,17%

Според податоците во табелата согледуваме дека 70,83% од анкетираниите наставници имаат посетено обука за наставници во последните 5 години, додека 29,17% од испитаниците немаат посетено обука за наставници во наведениот период.

Со седмото прашање:

Колку обуките Ви помогнале во работата со деца од маргиналните групи?

- а) Многу;
- б) Малку;
- в) Ни користи ;
- г) Не секогаш.

Резултатите од добиените честоти на одговорите се дадени во следната табела:

Многу	Малку	Ни користи	Не секогаш
9	15	16	8

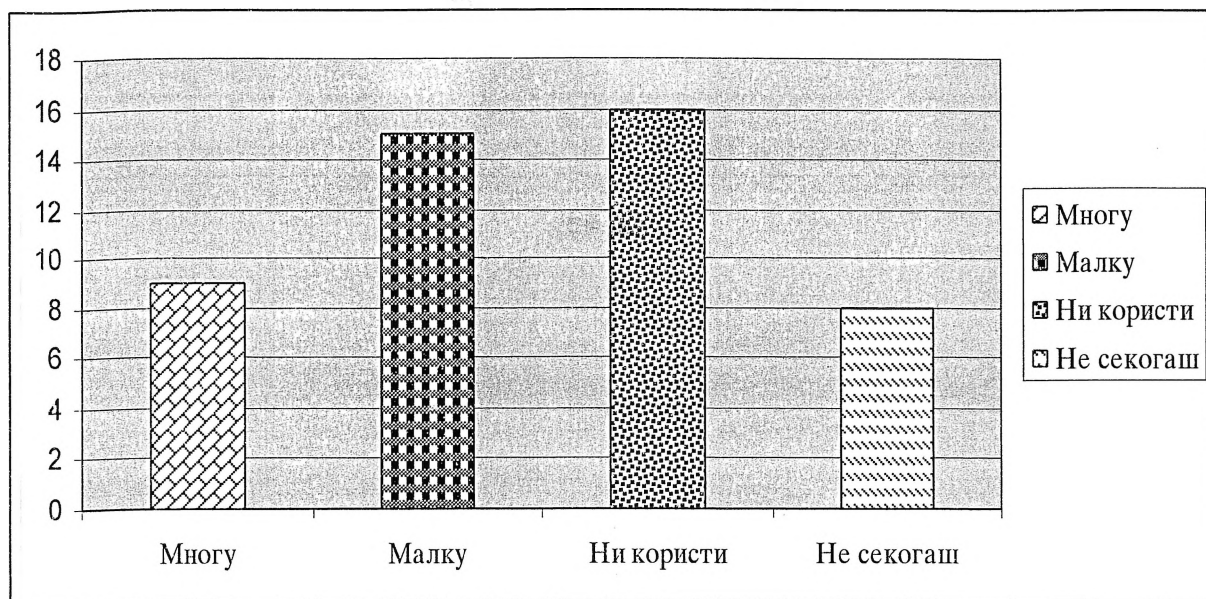
Понудената табела ни овозможува да согледаме дека за понуденото тврдење 9 од наставниците се изјасниле дека обуките многу им помогнале во работата со децата од маргиналните групи, 15 наставници се изјасниле дека обуките малку им имаат помогнато во работата со деца од маргиналните групи, 16 испитаници (наставници) се имаат изјаснето дека обуките им користат во работата со деца од маргиналните групи, а 8 испитаници дека обуките не секогаш им помагаат во работата со деца од маргиналните групи.

Во проценти изразени вредностите се запишани во следната табела:

Многу	Малку	Ни користи	Не секогаш
18,75%	31,25%	33,33%	16,67%

Прикажаната табела ни го покажува следното: 18,75% од наставниците кои учествуваа во анкетирањето се изјасниле дека обуките многу им помогнале во работата со деца од маргиналните групи. Со тврдењето дека обуките малку им помогнале во работата со деца од маргиналните групи се изјасниле 31,25%, од испитаните наставници 33,33% се изјасниле дека обуките им користат во работата со деца од маргиналните групи, додека 16,67% од анкетираниите наставници се изјасниле дека обуките не секогаш им имаат помогнато во работата со деца од маргиналните групи.

Приказ на добиените податоци изразен со графикон бр:5

Пресметувања на хи-квадрат (X^2) тестот за анализа на резултатите на поставените тврдења

F_t - Очекувани кречфенции (за примерок од 48 испитаници со 4 понудени можности за избор) - $48/4=12$

F_o - Добиеени фрекфенции од спроведеното истражување

N - Број на понудени можни одговори - 4

Степенот на слобода се пресметува со : $N - 1 = 4 - 1 = 3$

Од следната табела се одредува соодветната гранична вредност на ниво од 5%.

SS	P=5% (0,05)
1	3,84
2	5,99
3	7,81
4	9,94
5	11,1
6	12,6
7	14,1
8	15,5

Таа вредност за 3 степени на слобода на ниво од 5% изнесува 7,81.

Табела бр. 22 на пресметувањата на хи-квадрат (χ^2) шесттои

Прашање бр.7				
fo	ft	f0-ft	(f0-ft) ²	(f0-ft) ² /ft
9	12	-3	9	0,75
15	12	3	9	0,75
16	12	4	16	1,33
8	12	-4	16	1,33
				4,17

Од извршената хи-квадрат (χ^2) анализа на добиените податоци, може да констатираме дека не постои значајна статистичка разлика меѓу добиените резултати и оние кои случајно би ги очекувале. Ова значи дека мислењето на наставниците статистички значајно не се разликува од она кое случајно би било рамномерно распределено.

Прашање бр.8

На кои проблеми според Вас најчесто се наидува во работата со деца од маргиналните групи:

По однос на прашањето кое се однесува на најчестите проблеми на кои наидуваат наставниците во работата со деца од маргиналните групи, испитаниците ги дадоа следните искази:

- Недоволно внимание и заинтересираност од страна на децата кои се на маргините;
- се јавува отпор при соработката за работа од страна на децата;
- семејствата не се доволно подготвени (незаинтересирани);
- децата имаат краткотрајна меморија, потребно е повеќекратно повторување на исти информации;
- недоволна работна дисциплина, со тенденција за нарушување на редот во секојдневната работа;
- родителите очекуваат само со работата во училиштето да се постигне напредок во совладувањето на наставните содржини;
- нискиот образовен степен на родителите на децата;

- поседување на краткотрајни знаења, како резултат на недоволната ангажираност во повторувањето на наставното градиво дома, каде се стекнува увежбување на она што се работело во училиште;
- изостанува работната навика, со што се јавува потребата за постојано повторување на веќе усвоени содржини и информации;
- како проблем се јавува и недоволната адаптираност и социјализација на децата од маргиналните групи;
- материјална неподготвеност на детето - неносење соодветен прибор за работа (тетратка, учебник, прибор за работа...), а ученикот го поседува;
- овие деца се и нај нередовни во посетување на наставата;
- недоволно усвоени претходни знаења (тешко и бавно читање кое се рефлектира врз усвојување на другите содржини);
- недостаток од време кое им е потребно да им се посвети (неможност да се воспостави баланс на часот за индивидуална работа);
- со својата недисциплина и незаинтересираност ги вознемируваат останатите ученици;
- недоволно познавање на наставниот јазик;
- како проблем се наведува и големобројните паралелки, а со тоа и неможноста да се посвети потребното време и внимание кое им е потребно;
- неприлагодени наставни содржини за работа со деца од маргиналните групи;
- недостаток од наставни средства и помагала;
- обемна наставна програма;
- недостаток од стручни лица (дефектолог, социјален работник, психолог);
- не почитување на редот во училиштето (недолично однесување);
- децата од маргиналните групи не се доволно прифатени од останатите ученици;
- за брзо време им опаѓа концентрацијата;
- надворешните и внатрешните влијанија делуваат врз нивната психо-физичка состојба при што се јавува изразен степен на агресија;
- премногу се темпераментни или повлечени (се оди во крајност);

- се задоволуваат со постигнати ниски цели и стекнување на елементарни знаења;
- одбивање од страна на родителот да ја прифати состојбата на своето дете (да прифати дека неговото дете има потреба од поголема помош и внимание од родителот);
- наставниците немаат доволно информации за потеклото и причините кои довеле до таа состојба на детето;
- нискиот степен на образование на родителите;

Од извршената анализа на исказите дадени од наставниците по однос на кои проблеми најчесто наидуваат во работата со деца од маргиналните групи, може да се издвојат неколку категории.

Една од нив е нискиот образовен степен кој го имаат родителите на децата од маргиналните групи. Родителите на децата, кои се на маргините, сметаат дека е доволно нивното дете да чита и пишува на елементарно ниво, настојуваат да го отстранат детето од посетување настава, насочувајќи го да се грижи за својата егзистенција.

Од понатамошните искази можеме да ја категоризираме категоријата на искази на „незаинтересирани родители“. Овие родители не покажуваат интерес за напредокот на своето дете, изостануваат групните и индивидуални консултации со наставникот, со што се намалува мотивот и желбата за напредување кај децата.

Неискреноста од страна на родителите за причините кои довеле за несоодветното однесување кај децата, особено изразената агресија која ја манифестираат кон останатите ученици. Поради тоа се отфрлени и игнорирани од средината, од децата со кои работат - учат.

Еден од проблемите е незаинтересираност од страна на децата кои се на маргините, па поради тоа се јавува потребата од постојано повторување на веќе усвоени содржини и информации.

Прашање бр. 9

Наведете теми за обука кои според Ваше мислење ќе Ви помогнат во работата со деца од маргинаалните групи:

Од спроведената анкета на прашањето број 9 од скалерот за испитување на образовните потреби на наставниците во работата со деца од маргинаалните групи, каде од испитаниците се побара да наведат теми за обука кои според нивно мислење ќе им помогнат во работата со деца од маргинаалните групи. Темы и содржини кои според наставниците би им помогнале во работата со деца од маргинаалните групи:

- "Воспитно запоставени деца";
- хиперактивни деца;
- деца со Даунов синдром;
- деца со лесна ментална попреченост во развојот;
- прилагодени наставни содржини според способностите на децата кои се наоѓаат на маргините;
- инклузија на деца кои имаат потешкотии во својот развој;
- елементарна јазична и математичка писменост;
- социјализација на децата од маргинаалните групи;
- методи и техники на работа со деца од маргинаалните групи;
- форми на соработка со семејствата на децата од маргинаалните групи;
- психолошки карактеристики и развојни можности на децата од маргинаалните групи;
- начини и техники за правилен изговор на гласовите (логопедија)
- начини за описменување (почетно читање и пишување);
- едукација за родители, како би можеле да соработуваат со своето дете;

- работа со деца кои имаат пречки во развојот
- полесно совладување на наставниот јазик.

Од изнесените теми и содржини кои ги наведоа наставниците, можеме да констатираме дека постои интерес и потреба за обука на наставниците во работата со деца од маргинаалните групи.

Со наведените теми и содржини, може да се забележат посебните образовни потреби на наставниците кои работат со децата од маргинализираните групи, за организирање обуки, семинари и работилници за работа со децата од маргинаалните групи, со што **се потврдува хипотезата Х₃**. Наведените теми и содржини во целост ги покриваат развојните фази на детето и потребите на децата од првиот циклус на деветгодишното образование, како и образовните потреби на наставниците за работа со оваа категорија деца. Нагласени се теми и содржини со кои е наведена потребата од едукација на самите родители на децата од маргинаалните групи, како и начините на соработка на родителите со училиштето. Сето тоа во функција за постигнување правилен развој на младата личност, која ќе даде свој позитивен придонес на општеството во иднина.

6. ЗАКЛУЧОК

Современиот развој на педагошката теорија и практика е подрачје на интензивни активности на проучувања и практични преобразувања на целината и на одделните аспекти на воспитно-образовната дејност. Сето тоа во функција на нивно теоретско втемелување и автентично усовршување. Посебно место и значење му припаѓа на комплексот прашања поврзани со потребата на образованието на децата од маргиналните групи. Културолошките и образовни вредности, социјалниот статус и образовното ниво на родителите на децата од маргиналните групи го прави проблемот сложен.

Училиштето како воспитно-образовна институција претставува сложен, динамичен, отворен организациски систем кој има за цел и задача да продуцира активности кои ќе доведат до високи достигнувања и резултати на учениците.

Образованието на децата од маргинализираните групи е посебен предизвик, бидејќи станува збор за деца со посебни потреби и со низок образовен старт, деца со кои според постојните стандарди е потешко да се работи.

Современата настава е флексибилна и отворена за потребите на децата, што е од особено значење за децата кои се на образовните маргини, бидејќи се излегува во пресрет на нивните потреби и се создава подобра основа за образовно вклучување.

Маргинализираните деца се оние кои заради своите индивидуални или групни карактеристики не го добиваат своето основно образование. Маргинализираните се затоа што организацијата и изведувањето на наставата не ги опфаќа нивните интереси во планирањето на наставата или кога содржините на наставата не се според нивните интереси и потреби.

Како значајна алка во синџирот на промени се јавува наставникот кој има организаторска и лидерска функција при реализацијата на образовниот процес со децата од маргинализираните групи. Образовната инклузија во својата основа ја има промената на наставата кон потребите на децата од маргиналните групи. Успешното образование на децата од

оваа популација мора да се потпира врз зајакнати образовни капацитети на семејствата. Училиштето е тоа кое треба не само да образува, туку и да компензира.

Во поглед на воспитно-образовната работа, голем број семејства се согласуваат и посакуваат што подобро воспитание и образование за своето дете, а исто толку очекуваат и од воспитно-образовните институции. Но, постојат разлики меѓу учениците во доменот на постигнувањата во училиштето. Воспитанието и образованието е грижа и на семејството и на училиштето, а без нивно заедничко залагање ќе се јават пропусти во постигнувањето на воспитно-образовните и наставните цели и задачи.

Една од задачите на училиштето е работата на полето на педагошкото образование на родителите, каде што училиштето може да направи најмногу. Без зголемена педагошка култура на родителите училиштето не може да одговори на новите трендови во образованието. Денес училиштето повеќе или помалку има востановени форми на соработка со родителите. Тие воглавно се сведуваат на личните контакти на родителите со наставниците и на родителските средби, кои воедно се користат и за педагошка едукација.

Децата од иста возраст многу се разликуваат според интересот, мисловната моќ, вниманието, помнењето. Мисловните способности на поединците се граница до која со наставните барања може да се оди, но преку која со големи напори, се прават обиди таа да се премине. Затоа се поставува барањето, не за еднаквост на образованието, туку за еднаквост на образовните шанси.

Индивидуализацијата на наставата е облик на организација на учењето и вид на настава, така што секој ученик учи според своите способности и можности. Нејзина основна функција е да обезбеди наставни услови за оптимален развото на севкупните психофизички потенцијали на секоја индивидуа во согласност со неговите развојни можности, способности и афинитети.

Концепциската рамка на наставните програми од почетно описменување на деветгодишното образование, нуди можност ученикот да

ја воочува поврзаноста и меѓузависноста на луѓето и објектите и настојува да пронајде логика во активностите што се предмет на учечките процеси во наставата. Преку наставниот процес учениците стекнуваат знаења, развиваат вештини и способности, стекнуваат навики, формираат мислење и ставови, воедно и формирање на позитивни карактерни особини.

Интерпретацијата и заклучоците добиени од истражувањето за планирање и организирање на компензирачки воннаставни активности со деца од маргиналните групи, кој е испитан од аспект на: програмската поставеност на почетното описменување, познавањето на наставниот јазик и почетната описменетост на децата од маргиналните групи и образовните потреби на наставниците, овозможи утврдување на фактичката состојба на реализацијата на воннаставните активности, како и можностите на нивен развој и ефектуирање.

Од податоците добиени со истражувањето каде се испитуваше степенот на познавање на наставниот јазик во првиот циклус од деветгодишното основно образование кај децата од маргиналните групи, покажа дека постојат разлики во степенот на познавањето на наставниот јазик. Оваа констатација можеби произлегува од фактот што голем број од овие деца во рамки на своето семејство не го употребувале наставниот јазик, бидејќи се користеле со мајчиниот јазик. Со започнување на образовниот процес, децата кои се на маргините, можеби за прв пат се среќаваат со јазикот на кој се изведува наставата, па оттаму и добиениот податок дека на таа возраст (шест години) и образовно ниво (прво одделение), наставниот јазик е со највисок степен на неразбирање и негово не користење. Но, од анализата на податоците можеме да констатитаме дека како децата од маргинализираните групи напредуваат во образовниот процес се повеќе го совладуваат и го користат наставниот јазик.

Податоците добиени од истражувањето за почетната писменост кај децата од маргиналните групи во првиот циклус од деветгодишното основно образование, укажуваат дека им недостасуваат оперативни шеми што би им овозможиле успешно решавање на проблем и логичко мислење, недоволно развиени вештини за говорно изразување и поседување мал обем на активен речник. Јазичната писменост е во

елементарна форма со значење на примарна образовна потреба, за натамошното образование.

Анализата на добиените податоци од истражувањето со кои се испитаа елементи од математичка писменост во прво одделение кај децата од маргинализираните групи, покажа дека успешно формираат еднородни множества според карактеристични својства иако не го разбираат поимот за множество, недоволно ги разбираат квантитативните односи (релации), потешкотни се јавуваат и при придружување број со множество со соодветен број елементи и поседување низок степен на концентрација.

Истражувањето покажа дека децата од маргинализираните групи во второ одделение, поседуваат елементарни математички знаења и вештини, недостасува воочување на количини и нивно споредување, имаат недоволно развиена прецизност во користењето на материјалите и приборот за работа како и недоволно развиени способности за употреба на основните математички операции до бројот 20 и решавање задачи со еден непознат број.

Податоците добиени со истражувањето покажаа дека децата од маргинализираните групи во трето одделение не умеат правилно да ги употребат стекнатите основни математички операции до бројот 100, постои недостаток од знаења при решавање на задачи со еден непознат број и решавање броен израз со две операции. Високи 75% од испитаната популација не го применува множењето и делењето во решавање на бројни изрази. Можеме да констатираме дека децата од маргинализираните групи можеби поседуваат недоволно развиена меморија и мисловни операции и процеси, минимални, елементарни знаења по однос на мерење (време, маса и течност,) и работа со податоци.

Анализата на добиените податоци од истражувањето укажа дека децата од маргинализираните групи во однос на функционалната писменост, развиваат одредени позитивни карактеристики, запознаени се со своите права и обврски, но покажуваат незинтересираност за учество во донесувањето и почитувањето на правилата за однесување во училиштето и во семејството, недоволно ги знаат детските права и одговорности, развиваат позитивен однос кон својата татковина. Податоците укажуваат

на недоволно развиени способности за набљудување, опишување, споредување и заклучување, ориентација во време и простор. Децата од маргинаалните групи умеат безбедно да се движат во сообраќајот, но им недостасува елементарна сообраќајна култура.

Што се однесува за образовните потреби на наставниците што работат со деца од маргинаалните групи, врз основа на добиените податоци може да се заклучи дека за приближно половина од испитаната популација наставници (дури 43,75%) кои работата со деца од маргинаалните групи, воннаставната работа е тешка и бара многу труд. Наставниците сметаат дека се снаоѓаат во наставата, поради што не им е потребна голема помош од стручната служба во основното училиште. Тоа се должи и на фактот дека најголем дел од наставниците имаат посетено обуки. Податокот дека само една третина од испитаниците, се изјасниле дека им користат посетените обуки во работата со децата од маргинаалните групи, но исто толку се изјасниле дека малку им користат посетените обуки, говори дека наставниците кои работат со деца од маргинаалните групи имаат потреба за континуирано образование за постигнување на повисоки резултати во наставната работа со оваа популација на деца. Се наведуваат теми и содржини кои не се опфатени со посетените обуки, а многу би им користеле во наставната работа со децата од маргинаалните групи, во насока на осовременување на наставниот процес, помагање во процесот на социјализацијата и интеграцијата на децата во средината и општеството.

Добиените резултати од истражувањето ни овозможуваат да констатираме дека со поставените посебни хипотези, се потврдува и општата хипотеза H_0 : Децата од маргинализираните групи имаат посебни образовни потреби.

Во иднина треба да се размислува на изработка на наставни материјали и содржини за реализација на наставата, со кои би им се овозможило полесно усвојување на наставниот јазик на децата од маргинаалните групи, да постои процес со кој би се овозможило побрзо напредување и надоолнување на пропустите на ова популација во совладувањето на наставниот јазик и почетната писменост.

При изборот на темите и содржините за обука на наставниците кои работат со деца од маргиналните групи, треба да се земе предвид, дека според нивното мислење, како најпотребни и актуелни се содржините во врска со современото наставно работење, теми и содржини кои се производ на современото живеење и секојдневната практика со децата до маргиналните групи. Потребно е усовршување и развивање вештини кои ќе бидат во функција на процесот на наставата и учењето на децата од маргиналните групи.

Особено значаен предуслов за подобрување на успехот на децата од маргиналните групи е помошта и поддршката од страна на родителите и нивните семејства како и познавањето на наставниот јазик. Семејствата на децата не се активни учесници и партнери во процесот на образованието на нивните деца. Потребно е да се обрне поголемо внимание за подигање на свеста за потребата од образование на самите родители на децата од маргиналните групи, како и размислувањата на родителите за образование на нивните деца, по пат на организирани обуки и предавања.

Планирањето и организирањето на компензирачки воннаставни активности со децата од маргинализираните групи е само еден сегмент од наставата кој треба да се набљудува во целосна рамка, односно како дел на целокупниот образовно-воспитен систем. Со правилното планирање и организирање на воннаставни компензирачки активности, се допринесува кон зголемување на квалитетот на наставата, како и прилагодување на образованието по мерка на децата од маргиналните групи.

Квалитетното и навремено планирање и организирање на воннаставни активности со децата до маргиналните групи придонесува за целосен развој на личноста на детето, негова социјализација во средината на живеење и прифатеност во општеството. Квалитетната организација на воннаставните активности со децата до маргиналните групи допринесува за усвојување и постигнување на знаења и вештини, почитување на индивидуалните можности и потенцијали на учениците, поттикнување на нивниот целокупен развој, како и почитување на моралните и културните вредности на едно цивилизирано општество, кое покажува грижа за децата оставени ма маргините на општественото живеење.

ЛИТЕРАТУРА

Ангелоска-Галевска, Н. (2009), *Планирање на научно истражување-интерен материјал за постдипломци од менаџмент во образованието*, Скопје: Филозофски факултет .

Ангелоска-Галевска, Н. (1998), *Квалитативни истражувања во воспитанието и образованието*, Битола: Киро Дандаро.

A.,Bežen , F.Jelavić, N. Kujundžic,V. Pletenac (1991), *Osnove didaktike*, Zagreb: Školske novine.

A.S.Makarenko (1956), *Knjiga za roditelje*, Sarajevo: Veselin Masleša.

Enciklopedijski riječnik pedagogije (1963), Zagreb: Matica Hrvatska.

Glen Heathers (June 14,1968), Digest of Talk Given at In-service Meeting of Ohio Department of Edukation, Columbus.

Дамјановски,А. (1993), *Индивидуализација на наставава*, Скопје: Просветно дело.

Djui, Dž., (1935), *Škola i drustvo*, Nova Gradiška.

Илиев, Д. (1997), *Семејното воспитување и училишните како фактор за развој на личноста на ученикот*, Скопје: Просветно дело, бр. 1.

Истражувајќи ја другоста: Аспекти на другоста од перспектива на одделни дисциплини во високото образование во Република Маледонија, Проектен тим: Тофовиќ-Ќамилова,М., Бараковска, А., и др. (2005), Проект: *Образовни потреби на децата Роми*, Скопје: Фондација Институт Отворено Општество-Македонија.

Jurić, V. (1977), *Metodika rada školskog pedagoga*, Zagreb: Pedagoško-književni zbor.

Концепција за деветгодишно основно воспитание и образование (2007), Скопје: Биро за развој на образованието.

Klapared, E., (1929), *Škola po meri*, Beograd.

Крстевски, Л. (2009), *Улога на семејството во воспитувањето на децата*, Скопје: Просветно дело 62, бр. 2.

Kukovec, S. (1969), *Pedagogija 2*, Zagreb: Matica Hrvatska.

Mandić, P. (1972), *Inovacije u nastavi*, Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.

Mandić, P. (1975), *Saradnja porodice i škole*, Sarajevo: Svijetlost.

Mandić, P., Vilotijević, M. (1980), *Vrednovanje rada u školi*, I izdanje, IGKRO, Sarajevo: Svijetlost, Zavod za udžbenike.

Национална програма за развој на образованието во Р. Македонија 2005-2015 (2004), Скопје: МОН на РМ.

Наставна програма по македонски јазик за прво одделение (2007), Скопје: Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието

Наставна програма по македонски јазик за второ одделение (2007), Скопје: Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието.

Наставна програма по македонски јазик за трето одделение (2007), Скопје: Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието

Наставна програма по математика за прво одделение (2007), Скопје: Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието.

Наставна програма по математика за второ одделение (2007), Скопје: Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието.

Наставна програма по математика за трето одделение (2007), Скопје: Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието.

Наставна програма по запознавање на околината за прво одделение (2007), Скопје: Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието.

Наставна програма по запознавање на околината за второ одделение (2007), Скопје: Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието.

Наставна програма по запознавање на околината за трето одделение (2007), Скопје: Министерство за образование и наука, Биро за развој на образованието.

Ničković,T., Prodanović,T., (1967), *Didaktika*, Beograd: Zavod za izdavanje udžbenike i nastavna sredstva.

Основно образование, Содржини и организација на воспитно-образовната дејност, МОФК и ПЗМ, Скопје, јуни 1996 година.

Pedagoška enciklopedija I,(1989), Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Prodanović,Lj. (1979), U čemu, kad, kako...sarađivati s roditeljima u školi, Beograd: IŠRO "Privredno finansijski vodič ",

Prodanović,T., Ničković,R. (1974), *Didaktika*, Beograd.

Potkonjak,N.(1974), *Pedagogija 2* , Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Петковски, К., Мајсторова Ивановска, А. (2009), *Мајсторство во комуницирањето*, Битола: Херакли комерц.

Петковски, К. (2000), *Водството и ефективната комуникација*, Битола: Киро Дандаро.

Петковски, К., Ламева, Б., Миленковска, В., (2004), *Интегралната евалуација како основа за функционално инспектирање*, Кочани: Европа 92.

Петров, Н. (2008), *Отворено училиште* (труд), Скопје: Просветно дело, бр.1.

Поповска, Г.(2011), *Отвореност на семејството и училиштето*, Скопје: Просветно дело, бр. 1.

Poljak, V., (1988), *Didaktika*, Zagreb: Školska knjiga.

Прангоски, Р. (2007), *Семејството примарен фактор во воспитувањето на децата*, Скопје: Просветно дело, бр. 2.

Прентон, К., Јанкуловска, С. (2009), *Настава и учење на 21-от век*, Скопје: Проект за основно образование.

Prodanović, Lj. (1979), *U čemu, kad, kako...sarađivati s roditeljima u školi*, Beograd: IŠRO "Privredno finansijski vodič".

Prodanović, Lj. (1997), *Individualna saradnja sa roditeljima*, Beograd: Savez učitelja Republike Srbije.

Стојкоска, В. (2008), *"Предизвиците на основното училиште"*, Скопје: Просветно дело, бр.4.

Trifunović, V. (2006), *Porodica i škola*, Jagodina, Učiteljski fakultet.

Vukasović, A. (1977), *Moralni odgoj*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.

(2007), *Вештини на комуникација*, Скопје: Фондација за образовни и културни иницијативи "Чекор по чекор".

Закон за основно образование, Службен весник на Република Македонија бр.103 од 19.08.2008 година, член 27.

Статија „Општествени групи“, превземено од www.hr.wikipedia.org/drustvena-grupa

Prevzemeno od sr.wikipedia.org/sr/Формална_група

Превземено од *EU-Programme Socrates – Project COPASCH – 1*, [www.hr.EuropeanNetworkCooperation-Parents-School - COPASCH ...](http://www.hr.EuropeanNetworkCooperation-Parents-School-COPASCH...)

WWW.norag.org/issues/article/1288 (od 07.11.2011)

www.learnjob.gr/page45.html (od 07.11.2011)

[www.ppt.The education of minority / marginal groups](http://www.ppt.Theeducationofminority/marginalgroups) od 10.01.2012

[www.ppt.*GENDER EQUALITY IN EDUCATION*](http://www.ppt.GENDEREQUALITYINEDUCATION) – Danemark od 10.01.2012

[www. *teachingperspectives.com/PDF/goodteaching.pdf*](http://www.teachingperspectives.com/PDF/goodteaching.pdf)

www.babylon.com/definition/интерниоризација/Macedonian od 01.10.2012

ПРИЛОЗИ

чл-мк-у

Чек листа за испитување на степенот на познавањето на наставниот јазик учениците од I до III одделение

1.	Воопшто не го разбира наставниот јазик	да	не
2.	Покажува дека познава неколку зборови	да	не
3.	Делумно го разбира наставниот јазик	да	не
4.	Го разбира наставниот јазик, но не може да го употребува	да	не
5.	Го употребува наставниот јазик, но при тоа прави чести грешки и има ограничен вокабулар	да	не
6.	Го употребува наставниот јазик, но има помали граматички отстапувања	да	не
7.	Го употребува наставниот јазик, но со изразен акцент	да	не
8.	Го употребува наставниот јазик без проблем	да	не

**Чек листа за испитување на степенот на развиеност на
основните елементи на почетната писменост по македонски
јазик на учениците од I одделение**

1.	Не препознава ниту една буква	да	не
2.	Препознава две до три букви	да	не
3.	Препознава до шест букви	да	не
4.	Препознава повеќе од петнаесет букви	да	не
5.	Ги препознава сите букви	да	не
6.	Го препознава своето напишано име	да	не
7.	Глобално чита неколку зборови	да	не
8.	Глобално чита повеќе од триесет зборови	да	не
9.	Чита механички	да	не
10.	Правилно пишува елементи од буквите	да	не
11.	Пишува неколку букви	да	не
12.	Го пишува своето име	да	не
13.	Одговара на прашања од претходно прочитан текст	да	не
14.	Прераскажува со помош на поставени прашања	да	не
15.	Самостојно прераскажува	да	не

**Чек листа за испитување на елементи од почетна писменост од
македонски јазик кај учениците од II одделение**

1.	Ги препознава сите печатни букви	да	не
2.	Препознава најмногу петнаесет букви	да	не
3.	Има развиено графо-моторички способности	да	не
4.	Има потешкотии во пишувањето	да	не
5.	Глобално чита зборови	да	не
6.	Неправилно го употребува приборот за пишување	да	не
7.	Има проблеми со графо-моториката	да	не
8.	Може самостојно да прераскаже покус текст	да	не
9.	Ги пишува сите печатни букви	да	не
10.	Пишува најмногу петнаесет букви	да	не
11.	Не пишува букви	да	не
12.	Знае да каже неколку гатанки	да	не
13.	Знае на памет неколку стихотворби	да	не

**Чек листа за испитување на елементи од почетна писменост од
македонски јазик на учениците од III одделение**

1.	Ги препознава сите латинични букви	да	не
2.	Препознава најмногу петнаесет латинични букви	да	не
3.	Правилно составува реченици и правилно ги подредува зборовите во речениците	да	не
4.	Има потешкотии во пишувањето на латиничните букви	да	не
5.	Глобално чита зборови со печатни латинични букви	да	не
6.	Пишува зборови и куси реченици со ракописни латинични букви	да	не
7.	Има проблеми со графо-моториката	да	не
8.	Може самостојно да прераскаже куси содржини	да	не
9.	Ги пишува сите печатни латинични букви	да	не
10.	Пишува најмногу петнаесет латинични букви	да	не
11.	Не пишува букви	да	не
12.	Знае да каже неколку гатанки и поговорки	да	не
13.	Знае на памет неколку стихотворби	да	не
14.	Го воочува редоследот на настаните во текстовите	да	не
15.	Може да опишува предмети, суштества, содржини од слики	да	не
16.	Може да раскажува усно на тема по сопствен избор	да	не
17.	Може да раскажува писмено содржини од обработен текст	да	не
18.	Може да чита, да прераскаже и да пренесе кратка информација од детски печат	да	не

**Чек листа за испитување на усвоеноста на елементи од
математичка писменост на учениците од I одделение**

1.	Го разбира поимот множество	да	не
2.	Формира еднородни множества	да	не
3.	Го разбира значењето на поимот поголемо	да	не
4.	Го препознава графичкиот симбол за поимот поголемо	да	не
5.	Го разбира значењето на поимот помало	да	не
6.	Го препознава графичкиот симбол за поимот помало	да	не
7.	Знае да брои до десет	да	не
8.	Ги препознава графичките симболи на броевите	да	не
9.	Правилно ги придружува броевите на множествата со соодветен број елементи	да	не
10.	Правилно ги пишува броевите	да	не

**Чек листа за испитување на основните елементи на
математичката писменост на учениците во II одделение**

1.	Ги препознава броевите до дваесет	да	не
2.	Ги знае основните операции со множества	да	не
3.	Ги пишува броевите до дваесет	да	не
4.	Правилно ги подредува броевите во бројната низа	да	не
5.	Ги знае основните математички операции до десет	да	не
6.	Ги употребува основните математички операции до дваесет	да	не
7.	Правилно ги пишува имињата на броевите	да	не
8.	Решава задачи со еден непознат број	да	не

**Чек листа за испитување на основните елементи на
математичката писменост на учениците во III одделение**

1.	Ги препознава броевите до сто	да	не
2.	Одредува претходник и следбеник на број	да	не
3.	Ги пишува броевите до сто	да	не
4.	Правилно ги подредува броевите во бројната низа	да	не
5.	Ги знае основните математички операции до сто	да	не
6.	Ги употребува основните математички операции до сто	да	не
7.	Правилно ги пишува имињата на броевите до сто	да	не
8.	Решава задачи со еден непознат број	да	не
9.	Решава бројни изрази со една или две операции	да	не
10.	Мери и споредува отсечки по должина	да	не
11.	Го препознава знакот за множење	да	не
12.	Запишува производ на два броја	да	не
13.	Применува множење и делење со броевите од 1 до 5 во решавање на едноставни задачи	да	не
14.	Применува множење и делење со броевите од 5 до 10 во решавање на бројни изрази	да	не
15.	Препознава делови од цело	да	не
16.	Запишува делови од цело	да	не
17.	Чита и мери време во часови и минути со часовник	да	не
18.	Препознава и именува банкните од 50 до 100 денари	да	не
19.	Може да мери маса во килограми и течност во литри	да	не
20.	Умее да собира податоци	да	не
21.	Може да чита податоци од сликовити прикази, табели и графикони	да	не

**Чек листа за испитување на усвоеноста на елементи од
запознавање на околината на учениците од I одделение**

1.	Ги знае основните податоци за себе	да	не
2.	Умее да набљудува, опишува, споредува и заклучува	да	не
3.	Умее да препознае и да искаже различни чувства кај себе	да	не
4.	Умее културно да се однесува	да	не
5.	Ги знае своите права и обврски	да	не
6.	Го почитува распоредот на активностите во паралелката	да	не
7.	Знае што е лево и десно, над, под, горе, доле	да	не
8.	Знае некои од правилата на однесување во семејството	да	не
9.	Ги знае начините на користење на слободното време во семејството	да	не
10.	Ја именува својата татковина, ги препознава знамето и химната	да	не
11.	Препознава и именува некои растенија и животни	да	не
12.	Препознава и именува разлики меѓу домашни и диви животни	да	не
13.	Воочува и опишува надворешни делови на телото	да	не
14.	Го разбира редоследот на случувањата: вчера, денес, утре	да	не
15.	Ги именува деновите во седмицата	да	не
16.	Ги знае правилата за безбедно одење по тротоар и преминување на улица	да	не
17.	Ги знае сообраќајните средства кои најчесто ги среќава	да	не
18.	Ги почитува сообраќајните знаци	да	не

**Чек листа за испитување на усвоеноста на елементи од
запознавање на околината кај учениците во II одделение**

1.	Знае да се претстави себе си, што умее, што може, што сака	да	не
2.	Набројува карактеристики кај луѓето во различни периоди од животот	да	не
3.	Учествува во донесувањето на правилата на однесување во училиштето	да	не
4.	Ги применува правилата за однесување во училиштето	да	не
5.	Го разбира значењето на зборовите одговорност, праведност, приватност	да	не
6.	Одговорно се однесува кон своите и заедничките работи во училиштето	да	не
7.	Ги препознава и именува позначајните објекти во непосредната околина	да	не
8.	Ја знае функцијата на просториите во домот	да	не
9.	Именува делови од мебел и апарати во домаќинството	да	не
10.	Активно учествува во одржувањето на личната хигиена	да	не
11.	Разликува жива од нежива природа	да	не
12.	Разликува зимзелени од листопадни дрвја	да	не
13.	Ги распознава промените во природата според годишните времиња	да	не
14.	Се ориентира во времето и правилно ги користи термините за деноноќие	да	не
15.	Умее да се заштити од повреди	да	не
16.	Го знае значењето на водата и воздухот за човекот	да	не
17.	Препознава материјали со допир (мазно, рапово)	да	не

**Чек листа за испитување на усвоеноста на елементи од
запознавање на околината кај учениците во III одделение**

1.	Умее да наброи некои од детските права	да	не
2.	Умее да користи различни извори на знаење	да	не
3.	Ги почитува разликите (пол, етничка припадност, надворешен изглед)	да	не
4.	Знае за улогата и значењето на семејството	да	не
5.	Ги знае и именува роднинските врски	да	не
6.	Ја именува општината и поважните институции во неа	да	не
7.	Ја почитува традицијата и културното наследство	да	не
8.	Препознава и разликува делови на растение	да	не
9.	Умее да наброи сличности и разлики кај растенијата, животните и човекот	да	не
10.	Се ориентира во простор	да	не
11.	Ги именува месеците во годината	да	не
12.	Ги именува главните карактеристики на месеците и годишните времиња	да	не
13.	Знае за часот како мерка за времето	да	не
14.	Умее да процени безбедна и небезбедна ситуација во сообраќајот	да	не
15.	Ги знае видовите сообраќај, сличности и разлики	да	не
16.	Ги знае сообраќајните средства за секој вид сообраќај	да	не
17.	Правилно и културно се однесува на улица, на пешачки премин, во возилата на јавен сообраќај	да	не

**Прашалник- скалер за испитување на ставовите на
наставниците за нивните образовни потреби за работа со деца
од маргиналните групи од I до III одделение**

Почитувани,

Овој прашалник- скалер е анонимен и е во функција на истражување за планирање и организирање на компензирачки воннаставни активности со деца од маргиналните групи. Затоа Ве молам означете ја буквата пред понудениот одговор која најмногу одговара на Вашите размислувања и запишување на Вашите размислувања и објаснувања за конкретното барање.

Избраните одговори не се ниту точни, ниту неточни. Вашата искреност ќе допринесе за изведување на правилни заклучоци за испитуваниот проблем и подобрување на планирањето и организирањето на воннаставните активности со деца од маргиналните групи.

1. Според Ваше мислење воннаставната работа со деца од маргиналните групи е:

- а) тешка и бара многу труд
- б) зависи од нивните образовни потреби
- в) зависи од поддршката на стручната служба
- г) со нив може многу тешко да се постигне успех.

2. Сметате ли дека децата од маргиналните групи треба да учат во исти паралелки со другите деца:

- а) да секако
- б) не сум сигурна/ен
- в) подобро би било да учат во одделни паралелки.

3. Објаснете зошто мислите така:

4. Дали во работата со децата од маргиналните групи имате помош од стручната служба во основното училиште?

а) да секогаш

б) да, но тие не можат многу да ни помогнат

в) помошта е ретка и формална.

5. Напишете што според Ваше мислење би можело да Ви ја олесни работата со деца од маргиналните групи:

6. Дали во последните пет години сте посетувале обука за наставници?

а) да

б) не.

7. Колку обуките Ви помогнале во работата со деца од маргиналните групи?

а) многу;

б) малку;

в) ни користи;

г) не секогаш

8. На кои проблеми според Вас најчесто се наидува во работата со деца од маргиналните групи:

9. Наведете теми за обука кои според Ваше мислење ќе Ви помогнат во работата со деца од маргиналните групи:
